

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Mojca Čavničar, Tina Mojškerc

Naslov naloge: Projekt ZID: Zapor Ima Dušo - Usposabljanje prostovoljcev za svetovanje osebam na prestajanju kazni zavora

Kraj: Koper

Leto: 2009

Št. strani: 156

Število slik: 0

Število tabel: 2

Št. bibl. opomb: 0

Št. prilog: 8

Mentorica: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

Somentorica: as. dr. Nina Mešl

Deskriptorji: totalne ustanove, usposabljanje obsojencev, prostovoljno delo, svetovanje osebam na prestajanju kazni zavora, pokazenska obravnava, socialno delo in zavodi za prestajanje kazni

Povzetek:

Naloga najprej prikazuje razvoj totalnih ustanov in vplive prestajanja kazni na obsojene osebe. Osrednji del naloge posvečava nastanku in poteku svetovanja osebam na prestajanju kazni, ki je ena izmed oblik prostovoljnega dela ter opisuje proces svetovalnega odnosa. V empiričnem delu preverjava potrebo po svetovalcih v slovenskih zavodih in njihova pričakovanja do svetovanja. Kot odgovor na rezultate raziskave sva oblikovali in izvedli delavnico usposabljanja prostovoljcev svetovalcev, program katere predstavlja zadnjem delu naloge.

Title: Project PHS - Prison has a soul – Volunteers' qualification to advise people while serving a sentence

Descriptors: Total institutions, prisoners' qualification, voluntary work, advising people while serving a sentence, after prison treatment, social work and penal institutions.

Abstract:

The degree thesis, first presents the development of total institutions and the influences of serving a sentence on prisoners. In the main part of the thesis we treat the beginning and the course of advising people who are serving a sentence, which is one way of voluntary work and we describe the advising relation process. In the empirical part we verify the necessity of advisers in Slovenian institutions and their expectations in advising. As our answer to the research results, we organized and carried out a workshop for the qualification of voluntary advisers. Its program is presented in the final part of the thesis.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PROJEKT ZID: Zapor Ima Dušo - USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV
ZA SVETOVANJE OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA**

Mentorica: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič
Somentorica: as. dr. Nina Mešl

Mojca Čavničar
Tina Mojškerc

Koper 2009

*Nalogo posvečava tistim, ki so del svojega življenja preživel
in ga še preživljajo za »ZID-om«.*

»Najbolj smiselno je, da je kot most med zunanjim svetom in tem tu. Verjetno je malo čudno, ko prideš ven in te čaka cel kup obveznosti. Nisem pa več navajen rihtanja obveznosti. Ker tu ti perejo glavo, da ne študiraš nič. Svetovalec je tako most med družbo in tabo in ti pomaga prehodit ta most.« (B.L. 2007)

»Od leta 1930 do 1942 sem popolnoma izgubil občutek za odgovornost in sam se skorajda ne najdem. Bitje sem, ki so ga dolgo imeli zaprtega in mu ni bilo treba skrbeti za hrano, stanovanje, obleko; bitje, s katerim so počeli, kar se jim je zljubilo, ga postavljali na glavo, na noge, ga vadili, naj sam nič ne misli in naj samo avtomatično izpolnjuje ukaze; in če to bitje nenadoma postaviš na cesto sredi velemesta, se bo moralo najprej naučiti hoditi po pločniku, se izogibati mimoidočim in drvečim avtomobilom, moralo se mu bo zazdeti normalno, da mu v restavraciji postrežejo, če kaj naroči. Včasih na primer reagiram prav nenavadno. [...]

Ko sva šla iz kina v bar, sem se med potjo večkrat ozrl za sabo. Guitton pozna ta občutek, pa mi reče: »Zakaj se obračaš in gledaš nazaj? Gledaš, od kje se bo prikazal kak ušiv paznik? Tukaj jih ni, Buba. Pustil si jih na robiji.«

Kaznjenci ponavadi rečejo, da je treba sleči prisilno suknjo in to je samo simbol. Ni dovolj, če slečeš suknjo, nečedni pečat robije je treba iztrgati tudi iz duše in mozga.«

(Charriere 1981: 460)

PREDGOVOR

Septembra 2007 sva postali svetovalki obsojencema v koprskem zavodu za prestajanje kazni, kar je za obe pomenilo novo, pozitivno izkušnjo v najinem prostovoljstvu. Prineslo je tudi spoznanje, da je prostovoljcev na tem področju zelo malo. Tekom študijskega leta sva zato delali na akcijskem projektu ZID: Zapor Ima Dušo, katerega ideja je bila, da bi pridobili in usposobili prostovoljce, ki bi tako postali svetovalci obsojenim osebam. Za potrebe usposabljanja sva v štirih slovenskih zavodih naredili raziskavo, v kateri sva v intervjujih z obsojenci skušali ugotoviti, kakšne so njihove potrebe in pričakovanja do svetovanja, da bi v usposabljanju prostovoljcev lahko čim bolj odgovorili nanje. Izvedenim intervjujem je sledila analiza odgovorov in sestavljanje programa dvodnevne delavnice usposabljanja, na koncu katere sva naredili tudi evalvacijo.

Spoznanja in izkušnje, ki sva jih nabrali do takrat, sva želeli še nadgraditi, zato sva se odločili za študijsko izmenjavo v tujini (Porto, Portugalska), kjer sva hoteli narediti primerjavo med sistemom svetovanja v zavodih pri njih in pri nas. Na najino presenečenje tovrstno svetovanje na Portugalskem ne obstaja, tako da sva spoznali le delovanje njihovega kazenskega sistema in med drugim obiskali enega od zavodov za prestajanje kazni.

V teoretičnem delu naloge pregledava nastanek in razvoj totalnih ustanov, kamor sodijo zavodi za prestajanje kazni. Ker najin projekt temelji na prostovoljstvu, predstaviva tudi ta pojem. Osrednji del teoretičnega dela je spoznavanje pojma svetovanja osebam na prestajanju kazni. Umestiva ga v socialno delo in pojasniva celoten proces svetovanja – načine pridobivanja in usposabljanja prostovoljcev ter potek svetovalnega odnosa, vključno z njegovimi cilji. Sledi empirični del, kjer je opisan potek in rezultati raziskave, ki sva jo opravili decembra 2007 v slovenskih zavodih za prestajanje kazni (Celje, Dob, Koper, Maribor) ter najini predlogi možnih sprememb na področju socialnega dela in penologije. V zadnjem delu naloge predstaviva vsebino delavnice usposabljanja, ki sva jo izvedli oktobra 2008. V Dodatku najdete najino gradivo za izvajanje intervjujev ter postopek kvalitativne analize odgovorov. Sledijo še izdelki, ki so nastali na delavnici usposabljanja, in pa evalvacija le-te.

Čeprav je na temo svetovanja napisanih nekaj diplomskih nalog, sva naleteli na težave glede literature, saj je večina osnovne literature precej stara, kar se odraža predvsem v rabi jezika. Ker je potrebno iti v korak s časom, sva se sami skušali čim bolj izogniti patološkemu jeziku,

ki obsojenca izključuje, in uporabljati besede, ki jih razvija socialno delo, besede, ki opogumljajo, ki vključujejo, ki omogočajo soustvarjanje svetovalca in svetovanca. Kljub trudu tega nisva mogli upoštevati povsod, kajti nekatere stroke, predvsem pravne, še vedno uporabljajo izraze, ki jih sodobno socialno delo naj več ne bi. A praksa v zavodih, ki temelji na zakonodaji, kaže drugače. Tam so besede, kot sta obravnava in ocena, v vsakodnevnem slovarju socialnih in vzgojnih delavcev. V izogib nejasnostim jih na določenih mestih uporabljata tudi sami, čeprav bi na tem mestu radi pozvali na spreminjanje jezika tudi na področju postpenale, ki je s strani socialnega dela kar malo zapostavljeno.

Hkrati naj omeniva, da sta ženski in moški spol v diplomi uporabljena izmenično in sta vsakokrat zamenljiva.

Upava, da bo najina naloga dala svoj prispevek stroki socialnega dela, predvsem v smislu, da bi Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij in centri za socialno delo videli praznino na mestu svetovalcev obsojencem in bi jo s skupnimi močmi, idejami in sodelovanjem skušali zapolniti. Da bi stopili naproti obsojenim osebam in jim ponudili podporo pri ustvarjanju novega življenja in zmanjševanju povratništva. Na drugi strani pa naj bo naloga poziv socialnim delavcem v zavodih, da začnejo delati socialno delo, da se pridružijo obsojencu in delajo skupaj z njim v izvirnem delovnem projektu pomoči. In da so oni tisti, ki začnejo vnašati jezik socialnega dela v zavode, kjer sicer prevladuje pravni jezik.

V ozadju naloge, ki jo berete, se skriva veliko zgodb, prilog, izkušenj, prehojenih poti, smeha, razočaranj, oseb, ki so nama stale ob strani, naju vzpodbujale in verjele v naju. Zato Hvala najinima družinama, Karin Pez, Nini Mešl, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Simoni Žnidarec Demšar, Mariji Perković, gostom na delavnici, Manueli Coutinho, portugalski družini, Daniju, Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij, Zavodom za prestajanje kazni in Zavodu Viana do Castelo (Portugalska) ter predvsem tistim, ki živijo za »ZID-om« in so delili svojo zgodbo z nama.

KAZALO DIPLOMSKE NALOGE

1. TEORETIČNI UVOD.....	12
1.1 ZAVOD ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA.....	12
1.1.2 ZAPOR KOT TOTALNA USTANOVA.....	13
1.1.3 HUMANIZACIJA ZAPOROV IN REFORME NA PODROČJU KAZNOVANJA.....	14
1.1.4 PREOBRAZBA ZAPORA IZ TOTALNE V TRETMANSKO USTANOVO V SLOVENIJI.....	15
1.1.5 IZKUŠNJA S PORTUGALSKE.....	16
1.2 PRIPRAVA IN IZVAJANJE OSEBNEGA NAČRTA Z OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA.....	17
1.2.1 ZAKONSKA UREDITEV PRIPRAVE IN IZVAJANJA OSEBNEGA NAČRTA Z OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA.....	17
1.2.2 POSLEDICE PRESTAJANJA KAZNI V ZAVODU ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA.....	18
1.2.3 PROGRAM POKAZENSKE OBRAVNAVE OSEB NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA IZ SOCIALNODELOVNEGA VIDIKA.....	20
1.2.4 VLOGE STROKOVNIH DELAVCEV IN PROSTOVOLJCEV PRI OBRAVNAVI OSEB NA PRESTAJANJU ZAPORNE KAZNI.....	23
1.3 PROSTOVOLJNO DELO.....	23
1.3.1 OPREDELITEV POJMA PROSTOVOLJNO DELO.....	24
1.4 SVETOVANJE OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA.....	26
1.4.1 UMEŠTITEV IN OPREDELITEV POJMA SVETOVANJE OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V POJEM SOCIALNEGA DELA.....	27
1.4.2 ZGODOVINA SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI.....	30
1.4.3 PRIDOBIVANJE IN USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV.....	31
1.4.4 ORGANIZACIJA SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA.....	36
1.4.5 KDO JE LAHKO SVETOVALEC, KDO SVETOVANEC?.....	38

1.4.6 CILJI SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA.....	40
1.4.7 POTEK SVETOVALNEGA ODNOSA	42
1.4.8 VLOGE, KI JIH LAHKO ZASTOPA SVETOVALEC.....	45
1.4.9 PRISPEVEK SOCIALNEGA DELA K SVETOVANJU OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI.....	48
2. PROBLEM.....	49
2.1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	49
2.2 ČIGAV JE PROBLEM?	49
2.3 NASTANEK IN PRISOTNOST PROBLEMA.....	49
2.4 RAZLOG ZA RAZISKAVO.....	50
2.5 NAMEN RAZISKAVE	50
2.6 PREDMET RAZISKAVE	51
3. METODOLOGIJA.....	52
3.1 VRSTA RAZISKAVE IN SPREMENLJIVKE.....	52
3.2 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV	52
3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE	53
3.4 ZBIRANJE PODATKOV.....	54
3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV.....	54
3.5.1 UREJANJE GRADIVA	54
3.5.2 IZBOR RELEVANTNIH DELOV BESEDILA TER KLASIFICIRANJE (KODIRANJE) IZJAV GLEDE NA VNAPREJ DOLOČENE VSEBINSKE SKLOPE	55
3.5.3 DOLOČITEV ENOT KODIRANJA.....	55
3.5.4 DEFINIRANJE POJMOV TER UGOTOVITVE	55
3.6 TEŽAVE PRI IZVEDBI RAZISKAVE TER OBDELAVI PODATKOV	55

3.7 ZANIMIVOSTI	56
4. REZULTATI IN RAZPRAVA	58
4.1 POZNAVANJE PRAVICE	58
4.2 PREDNOSTI IN SMISELNOST SVETOVALNEGA ODNOSA	59
4.3 IZRAŽANJE ŽELJE PO SVETOVALCU	59
4.4 PRIČAKOVANJA O SVETOVALNEM PROCESU	60
4.5 MOŽNOSTI IZBIRE SREČANJ IN TEMATIKE POGOVOROV	63
4.6 PODROČJA MOŽNE PODPORE	64
4.7 PODROČJA MOŽNEGA VPLIVA	68
4.8 RAZLIKE V ODNOSU S STROKOVNIM DELAVCEM IN SVETOVALCEM, VPLIV SVETOVALCA NA POVEČANJE SOCIALNE MREŽE OBSOJENCA	75
4.9 DODATEK	78
5. SKLEPI	80
6. PREDLOGI	83
6.1 PROJEKT ZID: Zapor Ima Dušo – UVOD V DELAVNICE ZA USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV	84
6.1.1 VZPOSTAVLJANJE DELOVNEGA ODNOSA	86
6.1.2 SOPOTNIŠTVO PRI NAČRTOVANJU ŽIVLJENJA PO PRESTANI KAZNI: KONCEPT INDIVIDUALNEGA NAČRTOVANJA IN KREPITVE MOČI	90
6.1.2.1 INDIVIDUALNI NAČRT	93
6.1.3 ANALIZA TVEGANJA	97
6.1.4 ASERTIVNOST	100
6.1.5 PRAVICE, MEJE IN ODGOVORNOSTI PROSTOVOLJCA SVETOVALCA	103
6.1.6 PREDSTAVITEV HIŠNEGA REDA V ZPKZ KOPER	104

6.1.7 PREDSTAVITEV DRUŠTVA SVIT IN PROGRAMOV ZA UŽIVALCE DROG	106
6.1.8 OSEBNA IZKUŠNJA OSEBE NA PRESTAJANJU KAZNI.....	108
6.1.9 OKROGLA MIZA IN RAZPRAVA Z DR. DRAGANOM PETROVCEM	110
7. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI	113
8. POVZETEK	120
9. DODATEK	122
9.1 SMERNICI ZA INTERVJU	122
9.2 POTEK KVALITATIVNE ANALIZE.....	125
9.3 ČLANEK NA SPLETU IN V ČASOPISJU	135
9.4 OGLASNI PLAKAT	136
9.5 VABILO NA DELAVNICO	137
9.6 IZDELKI DELAVNICE USPOSABLJANJA.....	138
9.7 VPRAŠANJA ZA EVALVACIJO	153
9.8 EVALVACIJA DELAVNIC USPOSABLJANJA PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV	153

SEZNAM TABEL

Tabela št. 6.1: Vključenost v odločitev in obseg vpliva.....92

Tabela št. 6.2: Osnova za Preglednico ciljev v individualnem načrtu.....96

1. TEORETIČNI UVOD

1.1 ZAVOD ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA

V tem poglavju bova bralca popeljali nazaj v čas, k rojstvu zapor. Predstavili bova zapor kot totalno ustanovo ter zavod za prestajanje kazni kot ga poznamo v današnjem času.

1.1.1 ROJSTVO ZAPORA

Pod vplivom idej francoskega prosvetljenstva in idej humanizma je zaporna kazen, po francoski buržoazni revoluciji leta 1789 zamenjala surove telesne kazni. Obsojence so kaznovali z odvzemom svobode ter jih istočasno spreminjali. Zapor je postal humana in najpomembnejša oblika kaznovanja, ki je zajela telo in dušo obsojenega. Grajen je bil po modelu panoptika. Model, ki omogoča tistemu, ki je postavljen na privilegirano mesto, vpogled na drugega (ne da bi bil sam viden). Drugi je tako temu pogledu izpostavljen (Foucault 2004: 14-18, 219, 271).

»Zapor«, najpomembnejši kos v zbirki kaznovalnih pripomočkov, zagotovo zaznamuje pomemben trenutek v zgodovini kazenskega pravosodja; zaznamuje njegov prehod k »človečnosti«. Iz spoja pravosodja in sodnega aparata, ki se ima za avtonomnega, je nastal zapor kot kazen civiliziranih družb (*op.cit.*: 251-253).

Na prelomu iz 18. v 19. stoletje je zapor postal sredstvo pravnega varstva pred storilci kaznivih dejanj, kakor je še danes. Storilce kaznivih dejanj se za nekaj časa umakne iz družbe in s tem naj bi naredili po mnenju nekaterih družbo varnejšo (Ravnik 1998: 10-11).

Zapor je tako že od nekdaj institucija, ki posameznika loči od širše okolice, predvsem mu odvzame prostost in razne vloge, ki jih je imel prej v življenju. Meško je zapisal: »Zapor je družba znotraj družbe« (2006: 227).

S svojimi atributi (zaprtost, druga oblast in pravila, pomanjkanje zasebnosti, delitev na osebje in zapornike, itd.) je ena najbolj znanih totalitarnih ustanov, katerih namen je kaznovanje in spreminjanje (popravljanje) hudodelcev. Po mnenju Baltarda (v Foucault 2004: 256) bi naj zapori bili »popolne in stroge ustanove«, kjer naj bi se ukvarjali z vsemi vidiki delovanja posameznika od telesnega usposabljanja, dela, obnašanja do celo spreminjanja njegovih dispozicij. Za doseg želenega so uporabljali najrazličnejše postopke: celodnevno delo,

osamitev, en dan na teden namenjen počitku, kesanju in molitvi. Obstajala je tudi možnost skrajšanja prestajanja kazni za »popolnoma poboljšane«.

1.1.2 ZAPOR KOT TOTALNA USTANOVA

Totalna ustanova se definira kot mesto bivanja in dela, v katerem veliko število posameznikov, izločenih od širše družbe za daljše časovno obdobje, skupaj preživljajo prisilno, formalno organizirano fazo življenja. Sem spadajo zapori, koncentracijska taborišča, sirotišnice, vojašnice. Vstop v katerokoli totalno ustanovo je vsaj začasen izstop iz družbe – ko si v totalni ustanovi, si izven družbe (Haralambos in Heald 1989: 306-307).

Goffman (1987) (v Fogadić 2001: 28-30) trdi, da so totalne ustanove »inkubatorji za preobrazbo osebe«. Posamezniki so tu odsekani od družine, prijateljev, sodelavcev. Ko le-ti vstopijo v to ustanovo, izgubijo svojo identiteto (odvzeti so jim mnogi osebni predmeti). Oseba lahko izgubi ime in postane številka (vojaki, zaporniki), dobi novo ime (religija), obleka se zamenja z uniformo ustanove (uniforma v vojski, zaporu, halja v samostanu), spremeni se zunanji zgled (striženje vojakov in zapornikov, britje glave v religiji). Vse te spremembe osebi, ki je prišla v tovrstno institucijo sporočajo: »nisi več tisto, kar si bil prej«. Tudi kasneje jih želijo še bolj ponižati (jih pregledati, sleči, okopati, razkužiti, vzeti odtise prstov, ipd.). Osebe v totalnih ustanovah so prikrajšane za pravice, ki jih imamo drugi za samoumevne.

Po Goffmanu v eseju *O značilnostih totalnih ustanov* (1991) so temeljne značilnosti totalnih ustanov, da vsi vidiki življenja potekajo v skupinah z velikim številom oseb, s katerimi se ravna približno enako in imajo enake obveznosti, na istem kraju in pod isto oblastjo. Razne vsiljene (strogo načrtovane in predpisane) dejavnosti, ki potekajo pod kontrolo nadzorovalnih oseb, sestavljajo enotni racionalni načrt z namenom, da je zadovoljen uradni cilj ustanove. Posledično se soočajo s slabimi bivanjskimi razmerami (majhni, večinoma temni prostori, premalo gibanja), ki vodi v razdraženost, pomanjkanje, strah, agresijo, osamljenost. Zaradi tega se zaporniki počutijo stigmatizirane in še bolj občutijo dominacijo osebja nad sabo ter s temi pogosto prihajajo v konflikt. Totalne ustanove, ki skoraj v celoti onemogočajo samoodločanje in avtonomno kontrolo, preprečujejo tudi kontakt svojih članov z zunanjim svetom. To simbolizirajo visoki zidovi, bodeča žica, rešetke na oknih in stražarji. Vse to je še

značilno za totalne zapore. Zapor kot totalna institucija tako krši predvsem tri človekove pravice: pravico do prostosti, osebne dignitete in zasebnosti (Goffman 1991: 16-17, 23-24).

Peršakova (2005: 29) meni, da je zapor »kot totalna institucija, ki posameznika ne omejuje le v svobodi gibanja, temveč ga omejuje, disciplinira in nadzoruje v vseh okvirih njegovega delovanja« bolj izraz družbene nemoči in pomanjkanje idej, kaj storiti z nevarnimi povratniki, kot pa učinkovito sredstvo zoper kriminaliteto.

1.1.3 HUMANIZACIJA ZAPOROV IN REFORME NA PODROČJU KAZNOVANJA

V drugi polovici 19. stoletja se je v Združenih državah Amerike in nato še v Angliji, pričelo reformacijsko gibanje zoper celični sistem in sistem molka pri prestajanju kazni zapora. Gibanje je postavilo zahtevo po uveljavitvi modernega kaznovalnega sistema.

Vseboval naj bi elemente nagrajevanja in stimuliranja, izobraževanja, poklicnega usposabljanja obsojencev ter izboljšanja pogojev za prestajanje kazni. V tem novonastalem sistemu se posledično izkaže potreba po usposabljanju zaposlenih v instituciji, ki morajo izvajati prevzgojne programe. Rezultat tega gibanja je bila uvedba progresivnega sistema, ki je zaprtim v času prestajanja kazni omogočil napredovanje od bivanja v zaprtem zavodu do pogojnega odpusta (Odete Maria de Oliveira 1996: 10-20).

Socialni delavec zaposlen na zavodu za prestajanje kazni Maribor, Peter Pišek, nama je v enem izmed pogovorov povedal, da se je v Sloveniji sodobnejša različica progresivnega sistema pričela uveljavljati leta 1963, ko je pričel delovati prvi odprti kazenski zavod v Rogozi pri Mariboru. Kljub temu, da se je število odprtih in polodprtih zavodov povečalo, je delež obsojencev, ki prestajajo kazen na tak način, še vedno premajhen (Maribor, pogovor, 2. 11. 2008).

Postopoma so se tako začeli v posameznih zaporih uveljavljati demokratični in humani odnosi. Po mnenju Vodopivčeve je bil cilj spremeniti rigidno, brezosebno in vojaško obravnavanje ljudi v institucijah v bolj normalno in človeško življenje, v katerem živi poleg delinkventov tudi osebje. Ideja o humanem, individualnem obravnavanju (tretmanu) zapornikov se je rodila in razvijala (prva polovica 20. stol.) vzporedno z razvojem strok, ki so se ukvarjale z mentalnohigienskim obravnavanjem človeka (zlasti psihiatrije, psihologije in

individualnega socialnega dela), t.j. v prvi polovici 20. stoletja. Posebej pa se je utrdila in razširila po drugi svetovni vojni (Vodopivec 1992: 3-12).

Po mnenju mnogih kritikov reforme ne prinašajo zmanjševanja števila kaznivih dejanj in povratništva, prinašajo pa izboljšanje nekaterih fizičnih pogojev prestajanja kazni zapora (delovni, bivalni pogoji, prehrane) ter boljšo zdravstveno oskrbo. Vredno poudarka pa je, da so reforme v zapore pripeljale nove kadre, ki jih prej ni bilo: pedagoge, socialne delavce, vzgojitelje, psihologe (Foucault 2004: 252-259).

1.1.4 PREOBRAZBA ZAPORA IZ TOTALNE V TRETMANSKO USTANOVO V SLOVENIJI

V 70. letih se je v slovenskih psiholoških, pedagoških, kriminoloških, filozofskih in drugih družbenih vedah zelo povečalo zanimanje za humanistično usmeritev pri razlagi človekove osebnosti in njegovega vedenja (vera v človeka, v njegove zmožnosti za razvoj in aktualizacijo njegovih razvojnih potencialov ter korekcijo tistih oblik človekovega vedenja, za katere je značilen razkorak med človekovimi pozitivnimi potenciali in njihovo realizacijo).

V tem istem času je bila situacija v Sloveniji, ko se je začel uvajati socioterapevtski model, ugodna, saj je bilo npr. leta 1976 v Sloveniji skupno samo 1400 obsojencev. Dovolj ugodna je bila v tistem času tudi splošna družbena klima, vsaj kar zadeva obravnavo obsojencev v penalnih zavodih, saj so družbeno politična stališča propagirala humanizacijo izvrševanja sankcij v smislu razvijanja humanih, demokratičnih odnosov z zaprtimi osebami in čim doslednejše zagotavljanje njihovih ustavnih ter zakonskih pravic; uvajanje sodobnih metod obravnave zaprtih oseb (socioterapevtska metoda); izobraževanje in delo obsojencev med prestajanjem zaporne kazni; odpiranje penalnih zavodov navzven in njihovo integracijo s širšo družbeno skupnostjo; zagotavljanje postpenalne pomoči odpuščenim obsojencem; zagotavljanje čim večjega števila ustrezno usposobljenega kadra za vzgojno in terapevtsko delo z zaprtimi osebami, itd. (Referat za interno uporabo Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper v Pavlinec 2002: 12).

V tem procesu spreminjanja penalne družbene mikrostrukture, načinu vodenja ustanov in v preobrazbi komunikacij, je nastajal osebni načrt za resocializacijo obsojencev. Obsojenec prevzame novo vlogo kot subjekt resocializacije. Humanizacija, ki vsebuje zakonitost,

pravičnost, spoštovanje človekovega dostojanstva, ima vse večji pomen. Postpenalni osebni načrt pa je najpomembnejši element v individualnem prevzgojnem programu obsojencev.

Vodilna načela, katera so bistvenega pomena pri oblikovanju postpenalnega osebnega načrta, pa so sledeča:

- načelo zakonitosti (izvrševati se sme le sankcija, izrečeno s pravnomočno odločbo; storilcu se smejo odvzeti ali omejiti le pravice, ki ustrezajo naravi in vsebini sankcije);
- načelo humanosti (spoštovanje osebnosti, dostojanstva storilca ter prepoved izvajanja posegov v osebnost obsojenca, ki jih le-ta upravičeno zavrača);
- načelo prevzgoje in resocializacije sta po mnenju Petrovca (Petrovec 2009) vodilni načeli izvrševanja kazenskih sankcij, ki se izvajata skozi program dela z obsojenci in njegov osebni načrt;
- načelo individualizacije (celoto ukrepov med prestajanjem zaporne kazni, katerih namen je doseči resocializacijo obsojenca, je potrebno prilagoditi njegovi osebnosti) (Bavcon, Šelih, Korošec, Ambrož, Filipčič 2003: 136-150).

Osebni načrt obsojencev mora poleg tega, da sledi zgoraj naštetim načelom, biti usmerjen tudi na to, da v obsojencu krepí voljo po poštenem in samostojnem življenju. Obsojencu mora krepiti samospoštovanje in razvijati občutek za odgovornost. Na tak način obravnavan obsojenec naj bi bil po odpustu usposobljen za novo življenje (Petrovec 2009).

1.1.5 IZKUŠNJA S PORTUGALSKE

Diplomsko nalogo sva tri mesece pisali na Portugalskem z namenom, da bi naredili primerjavo programa svetovanja obsojencem med državama in na tak način pridobili nova znanja. Ob prihodu na Portugalsko sva spoznali, da nimajo sorodnega programa, zato sva si zastavili nov cilj - spoznati portugalski sistem prestajanja kazni, obiskati portugalski zavod za prestajanje kazni, spoznati metode dela z obsojenci ter hkrati predstaviti slovenski program prostovoljnega svetovanja osebam na prestajanju kazni.

Tekom najinega bivanja in raziskovalnega dela v Portu sva sodelovali predvsem s psihologom, priznanim portugalskim penologom in avtorjem številnih knjig s področja dela z obsojenci, npr. Prestopništvo, Krimnaliteta in Privajanje na Zapor [*Delinquência, Crime e Adaptação à Prisão*], g. Rui-jem Abrunhoso Goncalves-om, s katerim sva izmenjavali

izkušnje, metode dela, razmišljali o možnih spremembah pri delu z obsojenci v smeri krepitve njihove moči. Izrazil je tudi podporo najinemu projektu ZID: Zapor Ima Dušo.

Aprila 2009 sva po pridobitvi potrebnih dovoljenj s strani Generalne uprave (Direcção-Geral dos Serviços Prisionais) z mentorico na Universidade Fernando Pessoa, Manuelo Coutinho, obiskali zavod v Viani do Castelo. Tam sta nas pričakala vodja paznikov Carlos Fernando Guimaraes ter vzgojni delavec, sociolog Manuel Meira Vieira, ki sta nam predstavila portugalski penalni sistem, hišni red zavoda ter nas povabila na voden ogled zavoda.

Najine glavne ugotovitve so: podobnost kazenskih sistemov, prezasedenost zavodov in majhna raba znanj, konceptov in veščin socialnega dela (v nekaterih portugalskih zavodih socialnih delavcev niti ni). Posebnost portugalskega sistema je, da individualno delo z obsojenci temelji na komunikaciji in pristnih odnosih, prav tako ne poznajo terapevtskih skupin oz. dela s skupino. Imajo pa ločene zavode za uživalce prepovedanih drog, za ljudi s težavami v duševnem zdravju in za nekdanje paznike ter policiste.

1.2 PRIPRAVA IN IZVAJANJE OSEBNEGA NAČRTA Z OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA

Trenutek nastopa zaporne kazni pomeni začetek izolacije obsojenca in odtujevanja od življenja na prostosti, zato naj bi se ob nastopu kazni takoj začele priprave na njegov odpust in ponovno vključevanje v življenje na prostosti (Brinc 1976: 280). V tem poglavju piševa o zakonski ureditvi obravnave oseb na prestajanju kazni, o posledicah prestajanja kazni, o pripravi osebnega načrta z obsojencem ter o vlogah strokovnih delavcev.

1.2.1 ZAKONSKA UREDITEV PRIPRAVE IN IZVAJANJA OSEBNEGA NAČRTA Z OSEBAMI NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA

S področja kazenskega prava obstaja veliko pomembnih zakonov, ki urejajo prestajanje kazni zavora, od Ustave Republike Slovenije (Ur.l. RS, 33/1991), Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur.l. RS, 22/2000), Kazenskega zakonika (Ur.l. RS, 55/2008), idr. do pravilnikov in navodil, ki urejajo življenje obsojencev (npr. Pravilnik o izvrševanju kazni zavora (Ur.l. RS, 102/2000), Pravilnik o načinu zbiranja podatkov in vodenja zbirke podatkov o obsojencih

(Ur.l. RS, 26/2002), Navodilo o razporejanju in pošiljanju obsojencev na prestajanje kazni zapora v zavode (Ur.l. RS, 78/2000), Hišni red, Dnevni red, idr.).

Kljub vsem naštetim zakonom, pravilnikom in prizadevanjem za spremembe, meniva, da, ostaja »luknja« v zakonodaji, ko govorimo o konkretnem delu ali bolje rečeno soustvarjanju izvirnega projekta pomoči skupaj z obsojencem v času prestajanja kazni in po tej. Samo 14. člen Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur.l. RS, 76/2008) govori o pripravi in izvajanju osebnega načrta z obsojenci, pa še to v zelo širokem spektru:

14. člen

- (1) Izvrševanje kazni zapora in mladotniškega zapora mora biti organizirano tako, da obsojencu in mladotniku nudi programe in aktivnosti za izboljšanje kakovosti življenja in večjo socialno vključenost po prestani kazni.
- (2) Obsojenca je treba vzpodbujati in mu omogočiti, da aktivno sodeluje pri pripravi in izvajanju osebnega načrta.
- (3) Obsojenca je treba seznaniti z ravnanji, postopki in z aktivnostmi med izvrševanjem kazenskih sankcij. Opozoriti ga je treba, v kolikšni meri utegnejo posamezne oblike posegati v njegove osebnostne pravice.
- (4) Obsojenca, ki odkloni postopke iz prejšnjega odstavka, je treba opozoriti na morebitne posledice zavrnitve teh postopkov (ZIKS-1, Ur.l. RS, 76/2008).

Nikjer niso opredeljene naloge, veščine, načini dela, s katerim bi se obsojencem omogočil doseg zakonsko opredeljenega cilja – do dviga kakovosti življenja in večjo socialno vključenost po prestani kazni. Morda se ravno zaradi teh pomanjkljivosti delu z obsojenci posveča premalo časa in na manj koristen način (npr. namesto soustvarjanja izvirnega projekta pomoči z obsojencem, vzgojni delavci v zavodih skrbijo predvsem za birokracijo).

1.2.2 POSLEDICE PRESTAJANJA KAZNI V ZAVODU ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA

Prestajanje kazni v zavodu ima zagotovo pomembne učinke na osebnost obsojenca. Izpostavljen je stigmatizaciji, ki se bistveno pogloblja z vstopom v zapor. Etiketiran je kot kriminallec, ki je nevaren za svojo okolico in ga je potrebno stalno nadzorovati. V zavodu jih

veliko pridobi etiketo kot vedenjsko in osebnostno moteni obsojenci. Poglobljajo se tako že prej oblikovane negativne vedenjske oblike in pridobivajo nove (Stegu 2006: 24).

Po besedah socialne delavke na Centru za socialno delo Koper in najine supervizorke pri prostovoljnem delu z obsojenci, Karin Pez, katera ima dolgoletne izkušnje na področju penale in postpenale, »odvzem prostosti povzroči številne posledice osebi, ki ji je odvzeta prostost, njenim najbližjim družinskim članom in nenazadnje širšemu okolju, iz katerega izhaja« (Koper, pogovor, 23. 11. 2008).

Zapor kot ostale totalne ustanove povečuje tako stigmatizacijo s strani širšega okolja. Izločanje uporabnikov totalnih ustanov iz vsakdanjega življenja napravi obsojence še bolj »družbeno neprimerne, nesprejemljive« osebe. Bivanje v zavodu zaradi neprimernih postopkov (npr. nehuman odnos paznikov do obsojencev, način preverjanja abstinence - oddajanja urina v prisotnosti paznikov, slaba dostopnost do vzgojne službe, ipd.) razosebi obsojence; pretrgajo se stiki z obsojenčevim izvirnim okoljem, kar še poveča izoliranost in zavrženost (Knežević 2008: 189-202).

Ob spremljanju svetovancev, s katerimi sva sodelovali kot prostovoljki po prestani kazni, sva lahko spoznali, da se posledice prestajanja kažejo na več ravneh. Pomeni izolacijo, (začasno) izločitev iz družinskega, družabnega in službenega življenja; pomeni (ponavadi) zmanjšanje življenjskega standarda in neudejstvovanje pri običajnih prostočasnih aktivnostih in drugih obveznostih; pomeni omejitev svobode in podreitev oz. prilagoditev nekemu režimu.

V zaporu se obsojenec težko izogne stikom z drugimi obsojenci in osebjem. Prisotne so stalne kontrole, osebje ima dostop v celice, tako da je prisotno pomanjkanje zasebnosti. Potrebo po zasebnosti pa strokovnjaki uvrščajo med temeljne človekove potrebe, ki prispevajo k osebnostni stabilnosti, integriranosti in uravnovešenosti (Stegu 2006: 24).

Iz svojih izkušenj prostovoljnega svetovanja lahko potrdiva dejstvo, ki ga tudi Stegujeva (*op.cit.*: 25) zagovarja v svoji diplomski nalogi, da v zavodih še vedno prevladuje represivna in kaznovalna naravnost zaposlenih do obsojencev. Odnosi so avtoritativno hierarhični, saj osebje s temi skuša obdržati obsojence v nekih okvirih proti njihovi volji. V zavodu je tako posameznikom nemogoče gojiti kakršnekoli želje, upe in načrte. Vrženi so v nestimulativno okolje, kjer jim sistem dovoljuje le pasivnost, odvisnost od avtoritete ter jih spodbuja k prekomerni uporabi zdravil, ki proizvajajo nevrozo. Ta se pri obsojencih večkrat kaže kot

apatičnost, pomanjkanje iniciativnosti, brezvoljnost, izguba zanimanja za zunanji svet. To imenuje Barton (v Flaker 1998: 8) institucionalna nervoza.

Obsojence lahko obiščejo le družina, ožji prijatelji, inštruktorji na delu ter strokovna služba (vzgojna, socialna, zdravniška) ter posredno tudi ljudje iz zunanjih ustanov npr. iz zavoda za zaposlovanje, Rdečega Križa, idr. Njihovi odnosi so tako omejeni. Iz izkušenj lahko poveva, da je veliko število tistih obsojencev, ki nimajo stikov ne z družino ne s prijatelji, zato se večina njihovih odnosov odvija med soobsojenci in pazniki.

Svoje svetovance sva spremljali tudi v času po prestani kazni. Ta čas velikokrat predstavlja za obsojenca vnovično gradnjo lastnega sveta, reintegracijo v družbo, ki podpira navade, ki so nujno potrebne za vsakdanje življenje (npr. odgovornost za delo – prihajanje ob dogovorjeni uri, odgovornost in skrb za otroke – ponovna vloga starša, ipd.). Spretnosti, ki so bile v instituciji učinkovite, so na prostosti kontraproduktivne. Veliko obsojencev v zavodu dobi etiketo kot »vedenjsko in osebnostno moteni«, poglobi svoje že prej oblikovane vedenjske vzorce in pridobiva nove. Večkrat so nove vedenjske oblike negativne (torej ne pomagajo obsojencu po prestani kazni) in povezane z navajanjem na »neformalno« življenje v zaporu: obsojenec se mora predvsem prilagoditi mortifikaciji in sistemu privilegijev. Srečuje se z drugimi obsojenci, s katerimi lahko splete prijateljske, zaščitnike ali »poslovne« odnose. Ti novonastali odnosi mu lahko škodijo v življenju na prostosti oz. novo življenje mora zaživeti brez teh in začeti ustvarjati druge. Srečanje z družinskimi člani na prostosti je lahko stresna situacija, prav tako pa je lahko za obsojenca travmatično, če po izpustu nima kam oz. h komu. Našteto so težke situacije in premiki, kjer je še kako pomembna pomoč in podpora drugega, najsi gre za družinskega člana, prijatelja, strokovnega delavca ali svetovalca.

1.2.3 PROGRAM POKAZENSKE OBRAVNAVE OSEB NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA IZ SOCIALNODELOVNEGA VIDIKA

Brinc (1993: 110) meni, da je namen pokazenske pomoči, pomagati obsojencu, da se s čim manj neuspešnimi poizkusi vključi v življenje. Pri tem pokazenska pomoč ne pomeni obsojencu nekaj »dati«, temveč »usposobiti ga, da si pomaga sam«.

Ravno v tej misli Brinca vidiva pomen socialnega dela pri pokazenski obravnavi. Saj kot pravi Skidmore (1991:8), je socialno delo umetnost; treba je imeti veliko znanja in spretnosti,

da bi lahko razumeli ljudi in jim pomagali, da si sami pomagajo. Socialno delo je v tem smislu profesionalna aktivnost, namenjena pomoči, v tem primeru posameznikom pri povečanju in ohranjanju njihove kapacitete za socialno funkcioniranje in ustvarjanje čimbolj ugodnih razmer za uresničevanje njihovih ciljev (Rapoša Tajnšek 1997: 20).

Osnovni namen teoretičnega koncepta pokazenske obravnave je skupaj z obsojencem soustvariti čim boljše možnosti za ponovno vključitev v naravno življenjsko in delovno okolje. Pezova (pogovor, 3. 12. 2008) naju je poučila, da je bistvo pokazenskega prizadevanja v tem, da obsojenca obravnavamo kot človeka, ki je v določenem trenutku zašel v težave in si zdaj želi druge možnosti. Zato je pomembno, da mu omogočimo prostor, v katerem bo lahko obsojenec konkretiziral svoje težave, sprejel odgovornost zanje ter iskal nove rešitve za kvalitetnejše življenje na prostosti. V obsojencu je potrebno spodbuditi voljo do sodelovanja v procesih odločanja in načrtovanja. Evers (1997: 63) dodaja, da le zavzeto in enakopravno vključevanje uporabnikov (participatorna praksa) ustvarja pot k zagotavljanju kakovosti.

V času svojega prostovoljnega dela kot svetovalki in opravljanja obvezne prakse sva imeli možnost spoznati delo pedagogov in socialnih delavcev v različnih zavodih za prestajanje kazni (vodenje individualnih razgovorov, vodenje terapevtskih skupin, idr.). Usposabljanje obsojenca za življenje na prostosti bi se moralo, po pripovedih strokovnih delavcev, dejansko pričeti ob uvedbi kazenskega pregona zoper prestopnika in bi moralo vsebovati individualno delo ter vključevanje v terapevtske skupine. Praviloma bi mogel obsojenec po odpustu imeti že rešene osnovne probleme (zaposlitev, namestitve, materialna in zdravstvena pomoč, urejeni družinski odnosi, itd.) in zaživeti življenje po njegovih novo ustvarjenih načrtih. A zaradi obremenjenosti, izgorelosti, premajhne usposabljenosti zaposlenih po delu skupaj z obsojencem (npr. soustvarjanje novih načinov ravnanja), in ne za obsojenca, je redkokdaj tako.

Individualno delo s posameznikom s tega vidika ni produktivno, obisk terapevtske skupine pa je z vidika obsojencev le dodatna točka za lažjo pridobitev ugodnosti. Mnenja sva, da bi morala »ravnanja, postopki, aktivnosti« (ZIKS-1, Ur.l. RS, 76/2008, 11. člen) z osebami na prestajanju kazni, prevzeti značilnosti socialnega dela. Ena izmed prvih pglavitnih značilnosti je, da bi moral osebni načrt biti predvsem usmerjen na pomen odnosa, kot možnega okvira, znotraj katerega bi se razvijale pozitivne spremembe v obsojenčevemu doživljanju kazni in življenja na prostosti.

Strinjava se z Orlovo (v Florjančič 2000: 51), ko pravi, da pogosto ni dovolj v nek odnos pomoči vlagati zgolj strokovno spoznanje in delovati po tretmanskem programu. Neredko bo uspeh odvisen predvsem od pristnosti človeškega kontakta.

Prav tako rezultati raziskave M.J. Lamberta in D.E. Barleya (2002) v Mešl (2007: 38-39), ki sta jih objavila v prispevku z naslovom »Povzetek raziskave o terapevtskem odnosu in o izidu psihoterapije«, podkrepijo pomen odnosa. Avtorja sta raziskovala znotraj terapevtskega okvira, a so podatki relevantni tudi za razumevanje procesov pomoči, po najinem mnenju, v vsakem odnosu pomoči. Empirična raziskava, v kateri so proučevali izboljšanje pacientov v psihoterapiji kot posledico različnih terapevtskih dejavnikov, je močno podprla terapevtski odnos kot primarni dejavnik, ki prispeva k izidu psihoterapije.

Parton in O'Byrne (2000: 11) dodajata pomemben poudarek, ko predstavita ugotovitve več raziskav, katerih glavno sporočilo je, da niso določeni modeli ali uporabljene tehnike socialnega delavca tiste, ki pomembno vplivajo na dobre izide, ampak kvaliteta in vrednost izkušnje. Ključne teme, ki jih je izpostavil Howe (*ibid.*) kot tiste, ki so jih uporabniki identificirali kot uspešne so: »sprejmi me, razumi me in govori z mano«. To ne pomeni, da gre pri socialnem delu le za vzpostavljanje »odnosa«, čeprav je pomemben, ampak da razumemo in sprejmemo težke in boleče izkušnje s pomočjo pogovora. Pogovor in jezik sta ključ do možnosti razumevanja in prevzemanja kontrole.

Pomemben poudarek vidiva tudi v odločitvi za ravnanje iz perspektive moči, ki pomeni dvoje: prvič, delo na tem, da se resnično poveča socialna moč posameznika pri premagovanju težav, in drugič, odkrivanje in uporaba posameznikovih virov moči. Tako po eni strani delamo v socialni mreži in instituciji, v tem primeru zaporu, kjer je le tam mogoče doseči spremembe, po drugi strani pa v delovnem odnosu sprašujemo po tem, kaj uporabniki zmorejo, na kaj so se doslej opirali, kje so njihove močne strani in tam zastavimo pomoč. Izkušnjo moči omogočimo, če ravnamo z ljudmi spoštljivo, če v delovnem odnosu prispevamo k njihovemu samospoštovanju in dostojanstvu (Čačinovič Vogrinčič 2003/2004: 63-65).

Poleg naštetih značilnosti socialnega dela, ki bi se morale pojavljati pri kvalitetni pripravi obsojenca na odpust, Pezova (Koper, pogovor, 3. 12. 2008) podpira vključitev svetovalca kot neformalno obliko pomoči. Sami sva enakih misli, saj meniva, da lahko z udeležbo na najinih delavnicah usposabljanja in vključitvijo v svetovalni odnos, svetovallec doprinese velik delež v pokazenski program.

1.2.4 VLOGE STROKOVNIH DELAVCEV IN PROSTOVOLJCEV PRI OBRAVNAVI OSEB NA PRESTAJANJU ZAPORNE KAZNI

Nosilci usposabljanja obsojencev so socialni delavci, pedagogi in psihologi ter ostali strokovnjaki, odvisno od zaposlenega kadra v posameznih zavodih za prestajanje kazni zapora. Svoj delež pa lahko dodajo tudi prostovoljci, ko nastopijo v vlogi svetovalcev.

Vloge zaposlenega kadra so raznotere: sprejem obsojenca ob nastopu kazni – spoznavni uvodni razgovor, sodelovanje s pristojnim centrom za socialno delo, pomoč pri iskanju zaposlitve in nastanitve, idr. (Pavlinec 2002: 24 – 47).

Iz pogovorov z zaposlenimi lahko poveva, da so velikokrat preobremenjeni s »papirologijo« (npr. pisanje odločb za delo) in časa za kvalitetno delo z vidika socialnega dela z obsojenci je vedno znova premalo. Zanimarja se čas, ki bi ga bilo po najinem mnenju potrebno posvetiti individualnemu pristopu, v katerem bi se lahko razvil konstruktiven pogovor z obsojencem in kjer bi se ustvaril prostor za soustvarjanje izvirnih projektov pomoči. Premalo je poudarka na krepitvi moči in učenju veščin za samostojno življenje po prestani kazni (npr. ni dovolj obsojencu najti zaposlitev, potrebno mu je zagotoviti prostor, kjer se lahko uči odgovornosti, točnosti – vrlin, ki bodo zaželeni pri novi zaposlitvi). Ravno tukaj vidiva prispevek, ki ga lahko nudijo prostovoljci svetovalci. Obsojenec s pomočjo svetovalca, ni več samo eden izmed mnogih, ki prestajajo zaporno kazen, ampak je človek, kateremu je ponujen prostor za pogovor, možnost za kvalitetnejše prestajanje kazni ter pripravo na izhod iz zavoda za prestajanje kazni zapora. Več o vlogah svetovalcev v poglavju o Vlogah, ki jih svetovalec lahko zastopa (str. 45-48).

Pokazenske problematike obsojencev pa ni mogoče uresničiti brez tesne povezave z zunanjimi ustanovami, ki so neposredne izvajalke celotne obravnave (npr. zavoda za zaposlovanje, centra za socialno delo, itd.).

1.3 PROSTOVOLJNO DELO

V sledečem poglavju bova opredelili pojem prostovoljno delo ter namen tega, pojasnili vlogo prostovoljcev ter njihove pravice in obveznosti ter predstavili bralcu možnost opravljanja prostovoljnega dela v zavodih za prestajanje kazni zapora.

1.3.1 OPREDELITEV POJMA PROSTOVOLJNO DELO

Razvoj sodobnega prostovoljnega dela v Sloveniji se je začel v sedemdesetih letih. Leta 1969 je bila na tedanji Višji šoli za socialno delo opravljena prva raziskava, ki so ji nato sledile še druge. To so bili predvsem akcijski projekti, ki sta jih vodila dr. Anica Kos in doc. dr. Bernard Stritih. Tipično so bili namenjeni otrokom in mladini. Uvajali so skupnostne prijeme in skupinsko delo, ki jih do takrat nismo poznali. Bili so strokovna in družbena inovacija, hkrati pa tudi temelj široki paleti prostovoljnega dela, ki se je v devetdesetih razvila zunaj ustanov in ustvarila t.i. prostovoljni sektor (Flaker 2001: 305). Prav tako je na področju razvoja prostovoljnega dela veliko pripomogel dr. Blaž Mesec, izredni profesor na Fakulteti za socialno delo (www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala).

Po Ramovšu (2003: 398) je prva značilnost prostovoljstva medčloveška povezava na osnovi svobodne osebne odločitve, njena druga značilnost pa je povezanost s prostim časom, ki ga imamo ljudje čedalje več.

Prostovoljstvo je osnovna sodobna oblika osebne solidarnosti v socialnem delovanju. Je specifično postmoderna oblika solidarnosti, ker gre za osebno izbiro smiselne solidarnostne socialne dejavnosti, ki ji človek posveti del svojega prostega časa, ob rednih službenih in življenjskih obveznostih (*ibid.*).

V zdravem prostovoljstvu tako lahko prepoznamo neločljivo povezanost med osebno koristjo in pomočjo drugim, torej med samopomočjo in solidarnostjo.

Prostovoljstvo je torej sodobna oblika temeljne človeške lastnosti – solidarnosti. Poraja se v človekovem notranjem dialogu med njegovo zavestjo in zunanjimi okoliščinami lastne (samo)uresničitve ter je prav tako kompleksen socialni odnos prostovoljca – in prek njega tudi prostovoljske organizacije – z ljudmi, ki jim prostovoljci in prostovoljska organizacija pomagajo. Je dialog med prostovoljcem, ki v sebi doživlja potrebo po solidarnosti in samopomoči, ter človekom, ki doživlja socialne stiske zaradi drugih nezadovoljenih socialnih potreb. Potreba prostovoljca po solidarnosti in potreba človeka v stiski po prejemanju solidarnostne pomoči sta dve enakovredni in med seboj komplementarni potrebi, obe enako človeški in častni. Njuna zadovoljitev – in s tem zadovoljstvo – je v obeh primerih pogoj za ohranjanje in rast kakovosti življenja in osebnostnega (samo)uresničevanja vsakega od njiju. Če ni tako, ne moremo govoriti o prostovoljstvu, ampak o “pomagaštvu” (*ibid.*).

Vsako strokovno ali laično delo na informativnem, preventivnem, kurativnem, skrbstvenem, raziskovalnem ali kakem drugem področju socialnega dela, ki ga nekdo opravlja, je torej lahko definirano kot prostovoljsko socialno delo. Značilnosti takega načina dela so po Ramovšu (*op.cit.*: 398-399) sledeče: opravlja se ga neslužbeno in brez plačila, opravlja se ga v času svojega razpoložljivega ali prostega časa ob svojih siceršnjih vsakdanjih obveznostih, kot svojo osebno smiselno odločitev ter na temelju solidarnostnega stališča do človeških težav in potreb, ki jih ima posameznik ali skupnost.

Prostovoljno delo torej pomeni, da posameznik dela ne opravlja kot delavec v delovnem razmerju ali pogodbenem razmerju. Za svoje delo ni plačan, lahko pa prejema nadomestila za stroške in morebitne nagrade. Posameznik se za prostovoljno delo odloči svobodno, kar pa ne pomeni, da ni mu ni treba prevzeti nobenih dolžnosti, odgovornosti in spoštovati dogovorov. Prostovoljno delo je javno, organizirano in strokovno vodeno s strani strokovnjakov, kateri pridobivajo, izbirajo in usposablajo prostovoljce, jih vodijo in usmerjajo ter njihovo prostovoljno delo predstavljajo javnosti (Brečko 1998: 6-7).

Po poročanjih zavoda Voluntariat (www.zavod-voluntariat.si), neprofitne organizacije, ki spodbuja prostovoljstvo, se je prostovoljstvo v zadnjih desetletjih zelo razvilo predvsem v razvitih državah Evrope in Amerike. V Italiji so leta 1991 sprejeli Zakon o prostovoljstvu (Legge quadro sul volontariato 11/08/1991, num.266), da bi z njim uredili delovanje milijonov prostovoljcev v državi. Sodobno prostovoljstvo ima tako tudi formalno urejen družbeni položaj.

Težnje kažejo, da bo v naslednjih desetletjih precejšen del kakovosti življenja na socialnem področju odvisen od razvitosti in organiziranosti samopomoči in solidarnosti, torej od prostovoljstva. Misel lahko potrdiva z lastnimi izkušnjami ter dejanskim stanjem na področju prostovoljstva v zaporih. Svetovalci z vstopom v zavod delno razbremenjujejo strokovne delavce in omogočajo obsojencem kvalitetnejše prestajanje kazni ter stik z zunanjim svetom in s tem lažjo vključitev v življenje po prestani kazni. Če to drži, je po mnenju Ramovša (2003: 399), temeljna znanstvena dolžnost socialne stroke raziskovanje temeljev, pojavnosti, metodičnega uresničevanja in drugih vidikov prostovoljstva.

Pomemben vidik prostovoljstva, katerega ne smemo spregledati v različnih dejavnosti prostovoljstva so pravice in dolžnosti prostovoljcev. Prostovoljci imajo pravice, ki jih morajo spoštovati in uresničevati organizacije, ki sodelujejo s prostovoljci.

Prostovoljci imajo pravico: do dobro organiziranega dela, da se njihov čas koristno uporablja, do ustreznega usposabljanja za delo, do spoštljivega odnosa do mentorjev, do ustreznih priznanj za svoje delo, do učne in socialne podpore posebno še v kriznih situacijah v času projekta, do povratnih informacij njihovega dela, ki jih dobijo organizatorji s stalnim preverjanjem, do spoštljive in poštene morebitne kritike, do kritja stroškov projekta (Mikuš Kos A. 1997: 34 - 35).

Prav tako pa imajo prostovoljci tudi obveznosti: spoštovati morajo zaupnost podatkov, se korektno obnašajo do uporabnikov, plačanega osebja ter drugih prostovoljcev, delujejo v okvirjih politike zavoda ali organizacije znotraj katere delujejo, obveščajo, poročajo organizacije, mentorje o težavah in nezmožnostih prihoda, se udeležujejo usposabljanj, supervizij in drugih sestankov, itd. (Mikuš Kos A. 1999: 143-144, 2002: 78-79).

Prostovoljno delo obsega zelo različne dejavnosti usmerjene k vsakodnevnim odnosom med ljudmi. Zelo pomembno je tudi pri delu z obsojenci. Izraz, s katerim označujemo to vrsto dela in je uporabljen tudi v 101. členu Zakona za izvrševanje kazenskih sankcij (Ur.l. RS, 22/00), je svetovanje obsojenim osebam, za prostovoljca uporabljamo izraz svetovalec, za obsojeno osebo pa svetovanec.

101. člen:

- (1) Zavod predlaga pristojnemu centru, da obsojencu določi svetovalca, če je to potrebno za izvedbo programa individualnega tretmaja in če so za to podani objektivni pogoji.
- (2) Svetovalci opravljajo svoje delo pod vodstvom pristojnega centra ob sodelovanju delavcev uprave.

1.4 SVETOVANJE OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA

Svetovanje osebam na prestajanju kazni zapora je ena od možnosti, ki jih ima na voljo obsojenec v času prestajanja kazni. Omogoča mu, da se srečuje še z osebo, ki ni niti del institucionalnega sistema, niti del družine ali mreže prijateljev. Čeprav ima vsak obsojenec možnost pridobiti svetovalca, ga zaradi pomanjkanja slednjih dobijo predvsem tisti, ki nimajo svojcev in ki potrebujejo dodatno podporo pri reintegraciji. Svetovanje dopolnjuje socialno delo v zavodih za prestajanje kazni in socialno delo na področju pokazenske obravnave na centrih za socialno delo. Je tesno prepleteno s socialnim delom, saj je njegov sestavni del.

V tem poglavju bova opisali, kje so poglobitve stične točke s socialnim delom, kakšni so bili začetki in razvoj svetovanja v zavodih za prestajanje kazni, kakšna je organizacija svetovanja in njegove temeljne značilnosti – kateri so cilji in kako poteka, kdo je lahko svetovanec, kako poteka pridobivanje in usposabljanje prostovoljcev, ki bodo postali svetovalci in kakšne vloge lahko le-ti prevzamejo v samem svetovalnem odnosu. Vse to bova povezali z najinim akcijskim projektom ZID: Zapor Ima Dušo, ki je povod za najino nalogo in s katerim sva pridobili in usposobili nove prostovoljce – svetovalce.

1.4.1 UMESTITEV IN OPREDELITEV POJMA SVETOVANJE OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA V POJEM SOCIALNEGA DELA

Tako kot vse, imata tudi socialno delo in svetovanje osebam na prestajanju kazni zapora neke svoj začetek in razvoj, ki ju je oblikoval. V določenih zgodovinskih obdobjih so v socialnem delu prevladovali različni modeli socialnega dela, danes jih lahko naštejemo pet (tradicionalni, reformistični, radikalni, sistemsko-ekološki in konstruktivistični). Vsak je prinesel nova spoznanja, drugačne metode dela z uporabniki in skupnostjo, zaznamovale so jih različne teoretične osnove in idejna ozadja. Po najinem mnenju lahko delček vsakega modela najdemo tudi v svetovanju osebam na prestajanju kazni, a zdi se, da se danes v njem najbolj zrcali sistemsko-ekološki model socialnega dela, ki je usmerjen na spodbujanje učinkovitih povezav in interakcij med ljudmi in njihovim okoljem. Sistemska teorija namreč izhaja iz prepričanja, da se »struktura in kultura družbe in interakcije z drugimi odražajo na posamezniku in da način življenja vsakogar vpliva na nas« (Milošević Arnold 1997: 137), čeprav je vsak posameznik enkrat in ima možnost lastne izbire. Skozi prizmo te teorije vidimo človeka v njegovi življenjski situaciji in ga razumemo kot rezultat kompleksnih interakcij. Na posameznika gleda celostno, na njegove probleme pa v širšem socialnem, kulturnem, psihološkem, fizičnem kontekstu. Socialni delavec in uporabnik oz. svetovalec in svetovanec sta tako partnerja pri reševanju težav, pri čemer se upošteva dejstvo, da je uporabnik sam odgovoren za svoje življenje, da ima pravico do odločitve (izbire) načina svojega življenja in pomoči. Uporabnik postane udeleženec v problemu (*op.cit.*: 137-139).

Tudi najin projekt je temeljil na sistemsko-ekološkem modelu, saj je bil cilj spodbujanje učinkovitih povezav in interakcij med ljudmi in njihovim okoljem ter socialna adaptacija in integracija obsojencev v okolje, pri čemer odnos s svetovalcem temelji na partnerskem odnosu. Sistemski pristop poudarja pomembnost povezovanja neformalne mreže in formalno

organiziranih služb, kar sva pri projektu uresničili, saj lahko neformalna mreža (prostovoljci) delno zmanjša potrebo po institucionalni obravnavi (razbremenitev vzgojne službe), predvsem pa kot dopolnjujoči del vzgojne službe krepi njeno učinkovitost. Proces poteka tudi v obratni smeri – s tem, ko se bo zavod odprl skupnosti izkaže podporo medsebojni pomoči.

Kot še piše Milošević Arnoldova (*op.cit.*: 100), v metodah socialnega dela odsevajo temeljne prvine socialnega dela in se skozi njih tudi dejansko uresničujejo. Če želimo svetovanje opredeliti kot eno izmed metod socialnega dela, ga lahko umestimo v vsaj tri metode: socialno delo s posameznim primerom, skupnostno socialno delo in supervizijo.

Metoda socialnega dela s posameznim primerom je usmeritev, vrednotni sistem in vrsta prakse, pri kateri se različni teoretični koncepti prenašajo v spretnosti za pomoč posameznikom in družinam pri reševanju osebnih, medosebnih, socialnoekonomskih problemov s pomočjo neposrednega [»*face to face*«] odnosa (Barker 1995: 351). Razvojno gledano je neposredni predhodnik te metode prijateljsko obiskovanje in tudi pri svetovanju gre za to, da svetovalec obiskuje (ali v zavodu ali izven njega) svetovanca.

Naloge svetovalca pa niso vezane le na svetovanca, ampak je lahko svetovalec včasih tudi vezni člen med njim in institucijami, morda celo pobudnik kakšne akcije, projekta. Takrat lahko govorimo o skupnostnem socialnem delu, ki ga Skidmore in drugi (1991: 96) definirajo kot metodo intervencije, s katero se posamezniki, skupine in organizacije vključujejo v načrtovane akcije, ki vplivajo na socialne razmere, z namenom izboljšanja razmer, razvoja in/ali spreminjanja socialnih institucij, zagovorništva in večje socialne pravičnosti.

Za svetovanje in svetovalca je zelo pomembna tudi supervizija, ki je s profesionalizacijo socialnega dela postala pravica in potreba socialnih delavcev, in ki predstavlja sodelovanje med usposobljenim strokovnjakom in svetovalcem, ki se v tem procesu uči za učinkovito opravljanje svoje vloge (Milošević Arnold 1997: 111).

Veliko je definicij, ki skušajo kar najbolje opredeliti svetovanje. Katero izbrati, je odvisno tudi od tega, kakšno svetovanje imamo v mislih, saj obstaja več vrst svetovanj. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2002: 1339) tako omenja predzakonsko, vzgojno, organizirano svetovanje mladim pri izbiri poklica.

Po Lüssiju (v Čačinovič Vogrinčič 2006: 52) je svetovanje eden od načinov ravnanja v socialnem delu, katerega predmet je ustvarjanje rešitev za socialne probleme. Ni terapija, čeprav lahko ima terapevtske učinke. Niti ni dajanje nasvetov (obsojenci to slikovito poimenujejo »soljenje pameti«), ker temelji na delovnem dogovoru in delovnem odnosu in vedno pomeni skupno iskanje. Svetovalec osebno vodi k rešitvam; pogovor pelje tako, da vsak boljše razume problem in alternativne rešitve. Lüssi nadaljuje (*ibid.*), da je socialno svetovanje mesto socialnega učenja, pridobivanja socialnih veščin. Je priložnost za izkušnjo samospoštovanja, spoštovanja drugih, poslušanja in govorjenja. Zaradi začetka prestajanja kazni in nato življenja po prestani kazni obsojenec potrebuje reorganizacijo življenja, ki je kompleksna, zato je pomembno, da dobi nove izkušnje, za katere je soodgovoren.

Sami bi k temu dodali, da gre v okviru programa svetovanje obsojencem za skupno raziskovanje in soustvarjanje v izvirnem delovnem projektu pomoči. Socialno delo s svojimi specifičnimi znanji pomembno vpliva na kvaliteten odnos. Gre za soustvarjanje in razvijanje pristnega človeškega odnosa med svetovalcem in svetovancem, kjer se posredujejo pozitivne izkušnje, emocionalna opora, informacije. Kjer tekom sodelovanja skušata zmanjševati čustvene obremenitve in razreševati konfliktna situacije. Je prostor, kjer nastaja možnost učenja novih izkušenj in kjer lahko obsojena oseba opusti vloge, ki jih igra v zavodu ter prevzema nove, ki jih bo imela tudi v času po prestani kazni.

Ko sva enega izmed najinih svetovancev vprašali, za kaj gre pri svetovalnem odnosu, se je njegov odgovor glasil, da gre za vzajemno postavljanje mej (v odnosu, komunikaciji).

Že na začetku se mora svetovalec odločiti, da bo s svetovancem vzpostavil delovni odnos, v katerem bosta jasno definirala dogovor o deležu, ki ga je treba opraviti. Nadalje se bo svetovalec posluževal osebnega vodenja (Bouwkamp, Vries 1995), kar mu omogoča zavzeto neposredno komunikacijo, deljenje izkušenj in reflektiranje odnosa tukaj in zdaj. Ker upošteva etiko udeležnosti (Hoffman 1994), odstopi od moči, ki mu ne pripada in omogoča pogovor, ki se lahko nadaljuje in nobeden, ne potrebuje zadnje besede. Preko koncepta moči (Saleebey 1997) vodi pogovor v smeri krepitev moči obsojenca. Na način, da raziskujeta, soustvarjata nove izkušnje kompetentnosti za svoje življenje, izkušnje o spoštovanju in dostojanstvu. V tej obliki svetovanja je pomembno načelo interpozicije, ki svetovalcu omogoči, da je »vsestransko pristran« (Stierlin 1987), da s sočutjem pristopi k obsojencu in se tudi od njega oddalji k sebi, v osebno vodenje. Le-to ob uporabi Lüssijevega načela odpiranja

problema omogoči, da s svetovancem podeli svojo nemoč, ko ne ve, kako naprej (Čačinovič Vogrinčič 2006: 18-19).

Svetovalno delo se pojavlja na različnih področjih, v pokazenski obravnavi pa je namenjeno obsojencu v času med prestajanjem kazni in tudi po njej kot njeno smiselno nadaljevanje. »Svetovanje ni nikoli podaljšana roka izvrševanja kazni, nadzora ali rehabilitacije, temveč pomoč, ki jo obsojenec sprejme, zaprosi ali odkloni.« (Begeš 2001: 30). Pomembno, da svetovallec in svetovanec na rednih srečanjih vzpostavita osebni stik, medsebojno obojestransko spoštovanje in pozitivni čustveni odnos. Svetovallec je tisti, ki vodi potek svetovanja, a pri tem ne vsiljuje svojih rešitev. Vodenje svetovanja vključuje pomoč svetovancu s sporočanjem, razlaganjem, usmerjanjem in informiranjem.

Po strokovnosti (Jelenc 1982: 52-53) ločimo strokovno, polstrokovno in laično svetovanje. Svetovanje obsojencem sodi v laično svetovanje. Jelenc (*ibid.*) ga opredeljuje kot pogovor s prijateljem v stiski, pomoč znancu. Pomembno je namreč, da imamo nekoga, h kateremu se lahko obrnemo po nasvet, oporo. Tega smo ponavadi deležni znotraj svoje socialne mreže, obsojencem pa je ta možnost v veliki meri odvzeta in svetovalci so tisti, ki do neke mere zapolnijo to vrzel. Strinjava se s Stovičejevo, ki piše (2000: 128), da je naloga svetovalcev predvsem prisluhniti osebam, o čemerkoli, kar se jim zdi pomembno, in jih vzpodbujati v prizadevanjih za večjo kakovost življenja.

1.4.2 ZGODOVINA SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI

V Enciklopediji socialnega dela (1995) je navedenih 26 najznačilnejših področij socialnega dela, med katerimi sta omenjena tudi kriminal in delikvenca, ki vključujeta institucije, strožje nadzorstvo in pogojne odpuste. Socialno delo je v zavodih za prestajanje kazni zapora sekundarno področje, kar pomeni, da nudi podporne storitve prevzgoji in kaznovanju, kar je še vedno eden izmed namenov slovenske kazenske zakonodaje.

Prva intenzivnejša prizadevanja na področju pokazenske obravnave so se začela v petdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so pri občinskih ljudskih odborih pričeli z ustanavljanjem komisij za pomoč osebam, ki so končale s prestajanjem kazni. Njihov namen je bil pritegniti prostovoljce, ki bi sodelovali v pripravi na odpust in na življenje po odpustu, a se taka oblika dela ni uveljavila, ker so bili ponavadi člani poklicni delavci, ki so že tako bili odgovorni za

pomoč odpuščenim obsojencem« (Brinc 1979: 392). Zaradi premajhne strokovnosti, organiziranosti, povezanosti in usklajenosti, so te komisije kmalu razpadle. Skrb za osebe po prestani kazni so tako prevzele socialne službe, a to področje je bilo dolgo časa zelo zapostavljeno.

Ko se v Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij iz leta 1978 (Ur.l. SRS, št. 17/1978, 4. odstavek 94. člena) pojavi pojem svetovanja v pokazenski obravnavi, lahko govorimo o vnovičnem začetku svetovanja kot obliki prostovoljnega dela. Zakon takrat predvideva svetovalca za obsojeno osebo v primerih izreka pogojne obsodbe z varstvenim nadzorstvom ter po prestani kazni, v sklopu pokazenske obravnave.

To ne pomeni, da se je svetovanje takrat začelo izvajati, ampak je bilo to obdobje raziskav o pomenu svetovanja za obsojene in svetovalce; obdobje dvomov, ali bo mogoče pridobiti ljudi in jim zaupati tolikšno odgovornost, in je bilo obdobje, ko se je na seminarju o svetovanju v pokazenski obravnavi izoblikovala misel, da »tovrstno svetovanje ne bi bilo del poklicnih prizadevanj delavcev, ampak metoda dela, ki bi temeljila na pristnem medčloveškem odnosu in bi tako obsojeni osebi omogočala drugačno vrednostno komunikacijo in lažjo vrnitev v domače okolje po prestani kazni« (Orel 1988: 3).

Za uveljavitev svetovanja obsojenim osebam je bilo ključno leto 1984, ko so začele delovati tri svetovalne skupine, in sicer na Centrih za socialno delo Bežigrad in Kranj ter na Republiškem sekretariatu za pravosodje in upravo. To so bili temelji za praktično izpeljavo svetovalnega dela v pokazenski obravnavi.

1.4.3 PRIDOBIVANJE IN USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV

Obsojenci so ponavadi diskriminirani (stopnja diskriminacije je odvisna tudi od storjenega kaznivega dejanja), zatirani in prikrajšani. Širša javnost jih redko vidi s pozitivnega zornega kota – vidi jih kot kriminalce, saj že sam izraz žrtev, postavlja obsojenca v hudodelca. Zadnji čas medijsko odmevni primeri (npr. Plut, Casiraghi, samomor osebe na prestajanju kazni, napovedane tožbe obsojencev, ipd.) in sprejetje novega Kazenskega zakonika (Ur. l. RS, 55/2008) v letu 2008 ne pripomorejo k bolj pozitivni obravnavi. Vse to vpliva na manjši delež prostovoljcev na področju penologije, zato je še toliko bolj pomembna promocija tovrstnega

prostovoljstva in način, kako bomo pridobivali, usposobili in podprli nove prostovoljce – svetovalce.

Načini pridobivanja novih prostovoljcev – svetovalcev so formalni in neformalni. Med prve spadajo obvestila na oglasnih deskah fakultet, centrov za socialno delo, obvestila profesorjev na predavanjih in v sredstvih javnega sporočanja. Pri tem je potrebno vedno opredeliti akcijo, priprave za delo, usposabljanje in vodenje prostovoljcev ter prikazati, zakaj je sploh vredno, da nekdo postane prostovoljec. Med neformalne oblike pridobivanja pa sodijo osebni, vsakodnevni stiki med študenti, »starimi« prostovoljci, profesorji ter drugimi, ki v tem sodelujejo (Brečko 1998: 14).

Tudi sami sva razmišljali, kako kar najbolje promovirati najin projekt in pritegniti ljudi, da bi se udeležili delavnice usposabljanja, zato sva to naredili na več načinov – objave članka s kratko predstavitev projekta in vabilom na delavnico v časnikih, na spletnih straneh in po spletni pošti; plakati po fakultetah, študentskih servisih, centrih za socialno delo; osebna predstavitev na predavanjih in »metoda od ust do ust«, kjer sva znance prosili, da naj drugim znancem omenijo možnost prostovoljstva v zavodih za prestajanje kazni.

Ljudje smo različni in nismo vsi primerni za določeno stvar, niti se ne moremo razumeti z vsemi – to bi bilo iluzorno pričakovati. Zato tudi prostovoljec svetovalec ne more postati vsak, ki si v nekem trenutku to zaželi, če seveda želimo, da bo svetovalni odnos kakovosten in v obojestransko zadovoljstvo.

Poglavitna merila za izbor prihodnjih prostovoljcev so prostovoljna in zavestna odločitev za to delo; primerna starost (vsaj polnoletnost); interes in pripravljenost pomagati sočloveku; razrešen osebni odnos do storilcev kaznivih dejanj; možnost, da določen čas posveti svetovanju; soglasje, da svetovanja ne bo samovoljno zapustil brez utemeljenega razloga ter pripravljenost za organizirano sodelovanje z mentorjem in zagotovilo, da bo sprejel in upošteval dogovore in navodila (povzeto po Brečko 1998: 14 in po Begeš 2001: 30-31). Nadalje je potrebno v posameznih primerih prostovoljce izbrati tudi glede na njihov spol, izkušnje, sposobnosti, nagnjenja, okolje, iz katerega prihaja oz. ga izbrati glede na značilnosti svetovanca. To je še posebej pomembno, ko gre za obsojence, ki so storili družbeno in moralno najbolj sporna kazniva dejanja.

Večino prostovoljcev predstavljajo mladi ljudje, ki prihajajo iz različnih življenjskih okolij in ki imajo različno predznanje o tovrstni problematiki. Grobelškova v svojem članku (2006: 238), ki temelji na izkušnjah prostovoljnega dela z obsojenci v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapor in kazni zapor Celje ter pripravljanja različnih vsebin za usposabljanje prostovoljcev v okviru skupine Samarijan pri društvu Amos, navaja, da so skupne lastnosti prostovoljcev, da so idealisti in entuziasti, da so polni zaupanja in vneme, polni želja, da bi naredili nekaj dobrega, koristnega. Vendar nimajo izkušenj, dovolj znanja, včasih niti dovolj realne presoje, zato mora biti ob njih nekdo, ki jim svetuje, stimulira, koordinira, vodi, omogoča samostojnost in hkrati bdi nad njimi – ne kot nadzornik, pač pa kot nekdo, ki je v ozadju, a vseeno vedno na razpolago. Tako kot Grobelškova, sva tudi sami mnenja, da ne smejo biti prepuščeni samim sebi, če želimo, da bodo delali kakovostno in bodo pri tem zadovoljni.

Organiziranega usposabljanja prostovoljcev v okviru Uprave za izvajanje kazenskih sankcij (UIKS) in Generalnega urada ni. V njihovem imenu višja svetovalka II, Patricija Lovišček (pogovor, 17. 12. 2008), pravi, da upajo, da se bodo v prihodnosti kadrovsko ojačali in bodo izvajali tudi izobraževanje in usposabljanje prostovoljcev – svetovalcev. Tako ostaja to v domeni centrov za socialno delo in koordinatorjev za nadomestne kazni. Praksa kaže, da večina centrov ne vodi programa Svetovanje obsojencem, kar pomeni, da nima niti usposabljanja.

Najdemo pa nekaj primerov, kjer je izobraževanje organizirano in svetovanje obsojenim osebam poteka kot redna praksa. Tako so se v Celju pod okriljem Centra za socialno delo (CSD) Celje v letu 2004 iz Skupine prostovoljcev za pomoč obsojencem preimenovali v Društvo prostovoljcev Utrinek Celje. Program usposabljanja prostovoljcev se imenuje Izobraževanje prostovoljcev za svetovanje in pomoč osebam med in po prestani kazni zapor ter mladostnikom z izkušnjami kaznivih dejanj. Pri tem usposabljanju so sodelovali dr. Dragan Petrovec (doktor pravnih znanosti, izredni profesor na Inštitutu za kriminologijo), zavod Vir Celje (nevladna ustanova z visokopražnim programom obravnave zasvojenih od nedovoljenih drog), Zapor Celje, obsojenci, prostovoljci, društvi Želva (namenjena mladostnikom, ki uživajo drogo, in njihovim svojcem) in Eureka Celje (dnevni center za ljudi s težavami v duševnem zdravju). Usposabljanje se torej prične z okroglo mizo, po besedah Brede Stegu (pogovor, 07.01.2009), socialne delavke na CSD Celje, ki nama je v pogovoru

posredovala te informacije, se nadaljujejo skozi leto v obliki različnih delavnic, saj prostovoljci vstopajo v skupino vse leto.

V Ljubljani Miha Jeraša (socialni delavec na CSD Vič-Rudnik) in Robert Friškovec (duhovnik in koordinator za duhovno oskrbo na UIKS) za skupino novih prostovoljcev organizirata osnovno usposabljanje. Običajno je to ob začetku študijskega leta in traja najmanj en semester. Izobraževanje-usposabljanje pa potem poteka ves čas, ne sicer v tako formalni obliki, pač pa po potrebi glede na aktualne teme. Skupina se namreč srečuje na intervizijskih srečanjih vsakih štirinajst dni (pogovor, 08.01.2009).

Medtem pa smo na Centru za socialno delo Koper oktobra 2008 izvedli projekt ZID: Zapor Ima Dušo, na katerega smo povabili vse, ki jih zanima delo povezano z zapori in ki bi morda želeli postati prostovoljci – svetovalci. Na dvodnevni delavnici so se zvrstili strokovnjaki različnih področjih, ki so z udeleženci podelili svoje znanje in izkušnje in tako pripomogli k usposabljanju za svetovanje. Skupaj z gosti sva jim predstavili nekatere socialnodelovne veščine, kot so vzpostavljanje delovnega odnosa, krepitev moči in individualno načrtovanje, analiza tveganja, asertivnost. Vključili sva spoznavanje pravic in odgovornosti prostovoljcev ter organizacije; delovanja slovenskih zavodov za prestajanje kazni, kamor bodo prostovoljci vstopali. Upoštevajoč značilnosti oseb na prestajanju kazni sva predstavili tudi področje zasvojenosti.

Meniva, da si je pri načrtovanju usposabljanja pomembno vnaprej zastaviti minimalno začetno usposobljenost, ki zadostuje za začetek dela in se pri tem zavedati, da velik del znanj prinesejo praksa in izkušnje, ki jih sproti osvetljujemo s teoretičnim znanjem. Tudi Žorgova (2002: 275-277) opisuje potek procesa usposabljanja na dveh ravneh:

- a) Na praktični ravni temelji usposabljanje prostovoljcev na istih načelih, ki naj bi jih uveljavljali pri svojem praktičnem delu. V procesu usposabljanja naj bi zato doživljali enake izkušnje, kot jih bodo kasneje omogočili doživeti tistim, ki jim bodo pomagali.
- b) Pomembna pa je tudi teoretska raven, ker poznavanje teorije omogoča prostovoljcu percepcijo celote in uspešnejše pojasnjevanje posameznih procesov, situacij, oblik vedenja.

V okviru projekta ZID: Zapor Ima Dušo je teoretska raven zajemala teoretska izhodišča s področij penologije, kriminologije, socialnega varstva, psihologije in seveda socialnega dela. Udeležencem smo na kratko predstavili Center za socialno delo Koper kot institucijo, ki

prostovoljno delo organizira, Zavod za prestajanje kazni, spoznavali so značilnosti totalnih institucij; skušali smo jih seznaniti s potekom svetovalnega odnosa, principi učinkovite komunikacije, spregovorili smo tudi o vprašanju vzpostavljanja bližine in ohranjanja distance ter mej.

Usposabljanje poteka po načelih skupinskega dela, pri čemer je potrebno sodelovanje tistih, ki že imajo izkušnje – »stari« prostovoljci so največkrat najboljši vir osebnih izkušenj, doživljanj, prilog. Le te lahko prenašajo v sklopu seminarjev, predavanj ali supervizijskih skupin. Pridružujeva se mnenju Grobelškove (2006: 235), ki pravi, da je treba prostovoljce ob začetku dela seznaniti z njihovo vlogo, obveznostmi in možnimi obremenitvami ter jim je treba predstaviti, kaj lahko pridobijo zase. In v najinem primeru poudariti njihov poseben položaj nasproti institucije, kjer je poglobljena prednost njihova nevezanost nanjo. Kajti le tako bodo kot prostovoljci prinašali novo svežino, več humanosti in delo, kjer ne vlada rutina.

Dejstvo je, da delo v zavodih za prestajanje kazni ni enostavno in na podlagi izkušenj lahko trdimo, da biti svetovalec ne prinaša le uspehov in sreče, pač pa ima tudi svojo temnejšo stran. Zdi se nama pomembno, da se že na samem začetku tudi ta stran predstavi prostovoljcem. Zavedati se pa morajo, tako pravi tudi Grobelškova (*op.cit.*: 236-237), da se bodo kot svetovalci srečevali s težkimi življenjskimi situacijami, strahovi, čustvi in težavami. Da se bodo znašli v stanju, ko se zavedajo vseh občutkov prikrajšanosti, izčrpanosti in izgorevanja. Razlogov za to je veliko, verjetno največkrat zaradi tega, o čemer piše Stovičeva (2000: 131), da je svetovalcem velikokrat težko sprejeti dejstvo, da so se znašli v situaciji, ko samo njihov trud ni več dovolj, saj so rezultati odvisni predvsem od tega, kar zmorejo in želijo svetovanci, v našem primeru obsojenci. Pri celotnem procesu je potrebno upoštevati tudi vplive prestajanja kazni na obsojenca in se zavedati primanjkljajev, ki jih ne bo moč rešiti niti s prestajanjem kazni, niti s svetovanjem.

Ko svetovalni odnos steče, se mora svetovalec redno udeleževati supervizijske skupine, ki omogoča razbremenitev in podporo svetovalcu ter vodenje skozi proces. Po Žorgovi (1997: 13-14) je »supervizija posebna učna, razvojna in podporna metoda, ki omogoča posamezniku, da z lastnimi izkušnjami prihaja do novih strokovnih in osebnih spoznanj, da integrira praktične izkušnje s teoretskim znanjem, se razbremeni napetosti in stresov in kontinuirano izgrajuje svojo strokovno identiteto.«

Odnosi med vsemi člani v skupini so enakovredni, ne glede na njihovo strokovno usposobljenost in izkušnje, »komunikacija temelji na vzajemnem zaupanju, delitvi odgovornosti in spoštovanju integritete tistih, ki v njej sodelujejo« (Smolić-Krković 1975: 52). Gre za malo skupino, ker je tako mogoča neposredna interakcija članov, medsebojna odvisnost, vpliv in seveda varno okolje, v katerem posameznik lahko podeli svoje dileme. Svetovalca skuša zaščititi pred preintenzivnimi emocionalnimi sklopi, pred prehudimi pritiski, prevelikimi željami in pričakovanji, ki lahko vodijo v velika razočaranja in hude krize, slabo počutje, manipulacijo in zmanjšano motivacijo za delo. Orlova (1988: 23-24) meni, da so njene osnovne naloge, da omogoča sprotno refleksijo, skupno iskanje rešitev, razčlenitev dogajanj ter njihovih emocionalnih in stvarnih učinkov pri svetovalcih in obsojencih; omogoča dopolnjevanje znanj, spoznavanje novih oblik ravnanj, ki jih prostovoljci lahko preizkusijo pri svojem delu.

1.4.4 ORGANIZACIJA SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA

V svetovalnem odnosu sta svetovalec in svetovanec, a nosilci svetovalnega procesa so obsojenec, kot sodelavec pri lastni reintegraciji; zavod za prestajanje kazni zapora, kjer obsojena oseba prestaja kazen, ki skupaj z obsojencem pripravi njegov osebni načrt, iz katerega je razvidno, katerim ciljem se sledi; pristojni center za socialno delo, ki je organizator in koordinator zunaj zavodskih izvajalcev pokazenske obravnave, v pristojnosti centra pa je tudi program Svetovanje obsojencem; ter svetovalec kot tisti, ki je z obsojeno osebo v svetovalnem, delovnem odnosu. Uspešen potek svetovanja in dobro počutje vseh udeleženihi je mogoče doseči le s kakovostnim sodelovanjem in prispevkom vsakega udeleženca. Zdi se nama pomembno izpostaviti, da je potrebno dobro sodelovanje med organizatorjem prostovoljstva svetovanja in zavodom. Žorgova (2002:275) poudarja, da organiziranje prostovoljnega dela ne bi smelo pomeniti, da prihajajo prostovoljci v določeno ustanovo »od zunaj« neodvisno in brez njene udeležbe.

V programu Svetovanja osebam na prestajanju kazni pristojni center za socialno delo s sklepom imenuje svetovalca na predlog zavoda, kjer obsojenec prestaja kazen. Pri izbiri čim bolj primerne svetovalca skuša mentor upoštevati posamezne stične točke - hobiji, kraj bivanja, itd. Že pred prvim srečanjem mentor svetovalcu posreduje določene informacije, kot so starost, vrsta kaznivega dejanja, dolžina kazni in izstopajoča problematika (težave s

prekomernim uživanjem alkohola ali drog, težave z agresivnim vedenjem). Na prvem srečanju so prisotni mentor, svetovanec in svetovalec. Mentor obema predstavi pravice in dolžnosti, pojasni pravila svetovalnega odnosa. Tekom srečanja tudi svetovanec in svetovalec dobita prvi občutek, ali bi njuno sodelovanje sploh bilo možno. Če se oba strinjata, podpišeta dogovor, ki natančno opredeljuje obveznosti in naloge tako svetovalca kot mentorja. Srečanja potekajo praviloma na 14 dni, glede na potrebe in možnosti pa so lahko pogostejša ali redkejša. Dan in ura srečanja se opredelita v sklepu, v izogib nevšečnostim in rušenju dnevnega reda v zavodu. Srečanja potekajo v zavodu, če obsojenec nima ugodnosti prostega izhoda (kar jih je v začetni fazi večina), sicer pa v okolici zavoda ali v kraju obsojenčevega bivanja. Mentor svetovanja – praviloma strokovni delavec CSD, ki dela na področju pokazenske obravnave – je odgovoren za vsebinski, organizacijski in odnosni vidik svetovanja, ki mora biti vključeno v celoten koncept pokazenske obravnave. Na skupnostni ravni pa je zadolžen za organizacijo svetovalne mreže, izobraževanje svetovalcev, individualno in skupinsko vodenje svetovalcev, komunikacijo z zavodi in dobro poznavanje obsojencev, katerih svetovalce usmerja (Stegu 2006: 53-54).

Svetovalec kot prostovoljec ni toliko obremenjen z institucijo in lahko zato vzpostavi drugačno komunikacijo. »Svetovalčevo delo ni pravno urejeno, vendar ima za posledico odgovornost, ki je sicer moralna, a ga vendarle zavezuje k zavestnemu izpolnjevanju prevzetih nalog« (Brečko1998: 20). Moralna odgovornost pa se ne pojavi le v odnosu do svetovanca, pač pa mora obstajati tudi v razmerju do mentorja. Prostovoljci morajo sprejeti dolžnosti, določene že v dogovoru: izpolnjevanje skupno določenih nalog; lojalnost, varovanje zaupanih podatkov, udeležbo na izobraževanjih in svetovalnih skupinah, spoštovanje svetovanca in njegove kulture, neprekinitev odnosa brez utemeljenega razloga, izpolnjevanje dogovorov s svetovancem, ki mu ne obljublajo nerealnih stvari ter upoštevanje pravil hišnega reda v zavodu.

Na drugi strani ima svoje dolžnosti tudi mentor oz. organizacija, ki vodi svetovanje. Le te zajemajo ustrezno vodenje, izobraževanje in podporo prostovoljcem, varovanje prostovoljca pred nevarnostmi ter povrnitev nastalih potnih stroškov (*op.cit.*: 21).

Prispevek zavoda pri svetovanju se pojavlja na različnih ravneh. Najprej je pomembno, da vzgojni delavci obsojence sploh seznanijo z možnostjo svetovanja in jim natančno pojasnijo, kaj to pomeni, kajti človek lahko zavrne nekaj, česar ne pozna in čim manj neko stvar pozna,

prej jo zavrne. Tudi najina raziskava (str. 58) je pokazala, da večina (77%) obsojenih oseb ne pozna pravice do svetovanja, izjema so tisti, ki so tovrstno izkušnjo že doživeli. Zato je potrebno obsojenim osebam že na začetku razložiti, kaj svetovanje je in kaj pomeni njihova udeležba v tem procesu. Pogosta težava se sicer lahko pojavi nekoliko kasneje, v primeru, da bi se obsojena oseba odločila za svetovanje, a na voljo ne bi bilo svetovalca. Zavod lahko obsojeni osebi zaradi svetovanja nudi določene ugodnosti – na primer namenski izhod, prostovoljcu pa olajšave – obisk zavoda izven časa, namenjenega obiskom. Vsekakor pa jima mora zagotoviti ustrezne pogoje za delo, če svetovanje poteka v zavodu. Zaželeno je, da je strokovni delavec pripravljen sodelovati s prostovoljcem svetovalcem, v smislu podpore, razreševanja konfliktov, pojasnjevanja nejasnosti.

O prenehanju svetovalnega odnosa, naj se to zgodi še v času prestajanja kazni ali po prestani kazni, pristojni CSD izda sklep o prenehanju.

1.4.5 KDO JE LAHKO SVETOVALEC, KDO SVETOVANEC?

V prejšnjih poglavjih sva že omenjali, da svetovalec ne more biti vsak, ampak mora za to imeti določena teoretična znanja, pa tudi osebnostne značilnosti in spretnosti. Preden pogledamo, katere so te značilnosti, naj omeniva še nekaj definicij, kako različni avtorji vidijo svetovalca in njegovo vlogo.

Orlova (1984: 69) kot ena izmed pionirk svetovalnega dela v zavodih za prestajanje kazni zapora pri nas, vidi svetovalca kot osebo, ki je »orientirana neinstitucionalno, predvsem pa je zunaj penalnega sistema, kar daje velike možnosti obsojencu za svobodnejše izražanje svojega počutja in misli, s tem pa tudi večje konkretne možnosti svetovalcu.«

Barker (1995: 359) piše, da svetovalec pozna tehnike in metode svetovalnega dela, ima teoretično znanje in spretnosti, ki odlikujejo socialne delavce, kot so uspešnost v komuniciranju, prepoznavanju problemov in sposobnost ocene uporabnikove sposobnosti za delo, povezovanje potreb z viri, pridobivanje virov in spreminjanje socialnih struktur. Pritrjujega Kremžarjevi (1992: 8), ki še opozarja, da »svetovalec lahko odpove, če nima dovolj ustreznega znanja. H kakovostnemu delu pripomorejo pridobljene izkušnje in določene osebnostne značilnosti svetovalca. Za svetovalni odnos torej ni pomembno le znanje, ampak da svetovalec zna in zmore vzpostaviti ustrezen osebni stik.

Poglavitne osebnostne značilnosti in spretnosti prostovoljcev – svetovalcev bi naj bile:

- Zaupanje v vrednost vsakega posameznika, v njegove sposobnosti in v možnost napredovanja, učenja.
- Odprtost, strpnost in spoštovanje različnih interesov, želja, pričakovanj drugih.
- Sposobnost empatije.
- Senzibilnost; pripravljenost na sodelovanje in reševanje svetovančevih težav.
- Spretnost angažiranja uporabnikov v prizadevanja za rešitev njihovih problemov in za vzbujanje zaupanja.
- Spretnost opazovanja in interpretiranja verbalnega in neverbalnega vedenja.
- Spretnost aktivnega poslušanja z razumevanjem in namenom (reflektiranje vsebine, parafraziranje, fokusiranje).
- Spretnost selekcije informacij in zbiranja relevantnih podatkov.
- Zavedanje in upoštevanje meja lastnih sposobnosti in znanja. (povzeto po Kristančič 1984: 16 in po NASW Standards for the Classification of Social Work practice 1982: 17-18) .

Svetovallec se mora zavedati, da lahko obsojenec na začetku svetovanje dojema kot možnost za manipulacijo (obojestransko), vdor v njegov intimni svet, zato je lahko v tem času prisotna velika mera nezaupanja in bojazni. Pomembno je, da svetovallec zna vzpostaviti ustrezni osebni stik, saj se le tako lahko svetovalni odnos začne razvijati. Odgovoren je za oblikovanje ugodnega ozračja, za aktivno poslušanje, oblikovanje ciljev in načrtovanje akcije.

Svetovalca lahko primerjamo s socialnim delavcem, ki opravlja splošno (polivalentno) socialno delo, saj je pri svojem delu usmerjen na vse potrebe človeka in mu pomaga iskati vire, s katerimi bi te potrebe kar najustrezneje zadovoljil. Ima torej številne spretnosti, opravlja več nalog, vezanih na zagotavljanje pomoči in neposrednih storitev. (Milošević Arnold 1997: 115).

Širše gledano je svetovanec oseba, ki zaradi določenega problema poišče strokovno pomoč svetovalca. Ponavadi gre za osebo, ki čuti, da je na nek način prikrajšana, zaradi česar jo navdajajo občutki nemoči, sramu, manjvrednosti in ima bolj šibko obrambno strukturo. To so tudi razlogi za slabše medsebojne odnose.

Svetovanec največkrat pričakuje od svetovalca odgovor na vprašanje, kako se učinkovito soočiti s težavo in jo čim bolj obvladati, vendar se mora hkrati zavedati, uvideti, da je on sam

odgovoren zase in da mora aktivno, samostojno in svobodno sodelovati pri reševanju problema.

V našem primeru je svetovanec oseba na prestajanju kazni, ki je vložil priglasnico za postavitev svetovalca. Poudarek je torej na prostovoljnem vstopu v svetovalni odnos in prostovoljnem izstopu.

Kljub temu da so si svetovanci med seboj različni, ker je vsak posameznik poseben in ni noben kopija drugega, kljub različnim storjenim kaznivim dejanjem, pa obstajajo določene skupne značilnosti, kot so: določena stopnja osebnostne in vedenjske motenosti, nizko samospoštovanje in slaba samopodoba, nezaupanje do ljudi, slaba sposobnost komuniciranja in izražanja čustev, pogosta zloraba alkohola, tablet in/ali drog, moten odnos do nasprotnega spola, razne oblike agresivnega vedenja, slaba izobraženost, pomanjkanje izkušenj za ustrezno socialno vedenje v vsakdanjih socialnih situacijah, ki se kaže kot nesamostojnost, nesposobnost prevzemanja odgovornosti, nekritičnost (Begeš 2001: 29).

1.4.6 CILJI SVETOVANJA OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI ZAPORA

Naše aktivnosti so ponavadi naravnane tako, da sledimo določenemu cilju in se pri tem skušamo izogibati tistemu, česar ne želimo. Svetovanje pri tem ni izjema. V prvi vrsti je cilj ponuditi obsojencu pozitivno izkušnjo medosebnih odnosov in ga usposobiti, da bo čim bolj izrabil pozitivne vire moči v svojem okolju in z njimi skušal obvladati lastno življenje. »Rezultat, ki ga lahko od svetovanja pričakujemo, je, da svetovanec nekaj stori, da začne konstruktivno delovati« (Brejc 1980: 113), nikoli pa ne sme biti cilj spreminjanje obsojenca po svetovalčevih merilih ali po merilih družbe.

Lahko bi rekli, da pri svetovanju ni pomemben sam cilj, ampak pot, po kateri pridemo do njega. In kakšna bo pot, je odvisno tudi od temeljnih vrednot in načel, ki so pomemben element socialnega dela. »Vrednote so prepričanja, izbire ali razumevanje vsega, kar je zaželeno ali dobro za človeka. To niso ugotovitve o tem, kakšen je svet in kaj vemo o njem, temveč kakšen bi naj bil« (Pincus, Minahan 1973: 38). Vsak človek je enkrateno glede na svoj vrednotni sistem in to morata tako svetovalci kot socialni delavci pri svojem delu upoštevati oz. slediti temeljnima vrednotnima usmeritvama, ki sta prepričanje v dostojanstvo in enkratnost posameznika ter prepričanje v uporabnikovo samoodločitev (Compton, Galaway

1987 v Milošević Arnold 1997: 94). Pri prvi usmeritvi gre za to, da se svetovalec zaveda, da ljudje niso sredstvo za doseganje nekih ciljev, ampak so cilj oni sami, pri čemer ceni in spodbuja svetovančevo različnost, edinstvenost. Druga usmeritev izhaja iz prve in nadaljuje, da mora vsak imeti pravico, da sam odloča o zadevah, ki se nanašajo na njegovo življenje. Vse to ob predpostavki, da bo te odločitve sprejemal odgovorno in ne bodo v nasprotju z interesi skupnosti.

Svetovančeve potrebe so tiste, ki določajo cilje posameznega svetovalnega odnosa. Cilji obsojenca in svetovalca morajo biti usklajeni, zato morata biti sodelavca v izvirnem delovnem projektu pomoči. V nasprotnem primeru pride ali do prekinitve odnosa ali do obojestranskega razočaranja. Pri zastavljanju ciljev je pomembno, da so le-ti stvarni in uresničljivi, zato je potrebno upoštevati svetovalčeve sposobnosti in usposobljenost; svetovančevo osebnost, okolje in podporo, njegove želje, pripravljenost, aktivnost. Svetovalec je tudi sam aktiven s svojimi mislimi, predlogi. Paziti mora le, da ne zbuja občutka avtoritativnosti, nujnosti, da ne prepričuje, da so le njegovi predlogi »pravilni« in jih mora za to vzeti za svoje tudi obsojenec (povzeto po Kristančić 1984: 34-38).

Uresničevanje zastavljenih nalog so neposredni cilji svetovanja. Obstajajo tudi posredni, med katerimi je eden pomembnejših ta, da ima obsojenec možnost dodatne komunikacije z nekom, ki tega dela ne opravlja poklicno in v instituciji. Svetovalec bi naj predstavljal komunikacijsko vez med obsojencem in okoljem, še posebej če je slednji v zaprtem režimu prestajanja kazni. To pomeni, da pomaga svetovancu do informacij, do katerih sam ne more, da posreduje njegove želje v povezavi z reševanjem stvarnih težav ustreznim institucijam, da v njegovo življenje prinese delček »zunanjega« vsakdana.

Še enkrat naj poudariva, kar izpostavlja tudi Orlova (Orel 1988: 3), da komunikacija v svetovalnem odnosu ni namenjena spreminjanju, temveč predvsem človeškemu odnosu, morebitno spreminjanje bo le posledica te drugačne komunikacije. Obsojenci so s svetovalcem namreč v drugačnem odnosu, preko katerega lahko razvijejo nove vzorce vedenja. Neobremenjena komunikacija omogoča spoznavanje novih vrednot, vedenjskih vzorcev, možnih načinov razreševanja stisk in težav, dvigovanje obsojenčeve samozavesti, samospoštovanja. Učijo se zaupati, doživljati, čutiti, pokazati ranljivost, čustva in resnično samovrednotenje, naučijo se opravljati in prevzemati posamezne socialne vloge, ki so nujno potrebne za življenje zunaj zavoda.

1.4.7 POTEK SVETOVALNEGA ODNOSA

Če sva prej rekli, da ima naše početje ponavadi nek cilj, lahko sedaj nadaljujemo, da večkrat naredimo različne scenarije, kako bomo ta cilj dosegli. Ko govorimo o posameznikih, katerih različnost spoštujemo, se moramo zavedati, da v svetovanju obstajajo stične točke različnih svetovalnih odnosov, a kljub temu noben svetovalni odnos ni popolnoma enak drugemu. Za kakovost odnosa sta odgovorna svetovalec in svetovanec, saj vsak od njiju vsako srečanje posebej s svojo aktivnostjo, motiviranostjo, zagnanostjo in počutjem vpliva na odnos v trenutku dogajanja in na njegov razvoj v prihodnosti.

Do razlik med svetovalnimi odnosi prihaja v številu in intenzivnosti mesečnih srečanj, v poglobljenosti odnosov, v vrsti pomoči, medsebojnem razumevanju. Na drugi strani lahko omeniva še stične točke – na neinstitutualiziran način svetovalci nudijo obsojencem tako stvarno kot osebno pomoč, ki zajema podporo obsojencu, da bi posameznik zmanjšal lastno apatijo in krepil svojo moč, pri čemer je zelo pomembna vera svetovalcev. Vera v obsojence, da so dobri in da zmorejo živeti drugače. Stvarna pomoč ni v neposredni domeni svetovalca, ampak je le ta v vlogi informatorja, koordinatorja med različnimi službami in organizacijami, v vlogi spodbujevalca sprememb, ki jih obsojenec potrebuje.

Pomembna skupna značilnost svetovalnih odnosov so faze, skozi katere odnos prehaja. Delitev na faze je umetna, služi pa temu, da svetovalcu olajšajo diferenciacijo in omogočijo bolj učinkovito uporabo posameznih spretnosti in tehnik v svetovalnem odnosu (Kristančič 1995: 29). Tako je svetovanje po eni strani individualiziran proces, odvisen od osebnosti, sloga dela svetovalca ter motivacije in težav svetovanca, po drugi strani pa gre za »planiran in sistematičen proces, tako da lahko svetovalec ve, kaj dela in kako pristopiti k posameznemu svetovancu« (Masters 1994: 193).

Več avtorjev (npr. Egan 1990, Hackney in Cormier 1998, Masters 1994) loči tri temeljne faze svetovalnega odnosa, ki se med seboj razlikujejo glede na osnovne procese, ki se odvijajo, vendar pa med posameznimi fazami ne moremo potegniti jasnih, ostrih meja. Te faze so:

- inicialna ali zgodnja faza;
- srednja ali faza usmerjena k sprememba;
- terminalna ali končna faza.

Inicialna ali začetna faza

Prvi stik pomembno vpliva na kakovost in razvoj svetovalnega odnosa, saj pozitivna izkušnja ob začetku vpliva na motivacijo pri obeh. Pogosto ga spremljajo napetost, zaskrbljenost, potrtoost, morda tudi jeza, zato je potrebno v varnem okolju vzpostaviti prijeten, nevsiljen stik, ki zmanjša ta negativna občutja, ki temelji na sprejemanju, bližini, naklonjenosti, medsebojnem spoštovanju in ki omogoča razvijanje zaupljivega odnosa.

Svetovanec začne svetovalcu zaupati šele, ko se otrese začetne bojazni in se počuti dovolj varnega, da lahko z njim odkrito podeli svoja čustva, misli, potrebe, da izpostavi problem.

Svetovalec se mora v tej fazi osredotočiti na pomembnost prvih stikov, na razvijanje sprejemajočega ozračja in delovnega odnosa. Svetovanca pazljivo posluša, se osredotoči na njegovo definicijo problema, mu pomaga pri izoblikovanju natančne opredelitve problema in rešitve ter izkaže zaupanje v njegove sposobnosti, da izhaja iz njegovih močnih, pozitivnih točk. Mastersova (1994: 165) sicer opozarja, da se mora svetovalec zavedati, da je svetovančevo razumevanje problema omejeno in da je zato potrebno zbrati dodatne informacije, ki omogočajo ugotoviti njegovo videnje problema. Dobro je, da ugotovi raven svetovančeve motivacije. Po Kristančičevi (Kristančič 1995: 34) so osnovni kazalci ustrezne motivacije nizka raven klientovega nezadovoljstva, čim manjši občutek neprijetnosti in bojazni.

Ko je stik vzpostavljen in ko je narejena instrumentalna definicija problema, določita še cilje svetovanja (skleneta dogovor o delu na izvirnem delovnem projektu pomoči), ki morajo biti jasni in realni ter izrazita vsak svoja pričakovanja. Soočenje ciljev in pričakovanj je nujno, saj so slednja pogosto nerealna, kar lahko kasneje negativno vpliva na proces sodelovanja. Kristančičeva (*op.cit.*: 33) tako poudarja, da »mora imeti vse tisto, kar počne svetovalec, za klienta določen smisel. To je most, ki ju povezuje tudi takrat, ko oba udeleženca svetovalnega odnosa ugotovita razlike v svojih pričakovanjih.«

Pomembno je, da udeleženca o svojih vlogah, ciljih, načinu dela in poteku svetovalnega odnosa skleneta dogovor. Egan (v Masters 1994: 176) predlaga, da naj ta dogovor vsebuje značilnosti svetovalnega procesa in odnosa svetovalec – svetovanec, odgovornosti obeh v tem procesu, pričakovanja svetovanca (tako to, kar se od njega pričakuje in kaj ne) ter obseg nalog svetovalca (kaj bo storil za svetovanca in česa ne bo storil).

Srednja faza ali faza naravnana k spremembam

Je jedro svetovalnega procesa, kjer skuša svetovanec preseči ovire in doseči cilje. S svetovalcem delata »na ravni mobilizacije in oblikovanja možnih dobrih rešitev in na ravni raziskovanja sprememb« (Čačinovič Vogrinčič 2006: 64), ki jih obsojenec potrebuje, ter razvidnosti za te spremembe.

Cilje, ki sta jih udeleženca identificirala, definirala in operacionalizirala v prvi fazi, sedaj razvrstita v različna področja, kot so izobraževanje, urejanje stikov, vedenjske spremembe. Po potrebi jih lahko spremenita, a se morata o tem pogovoriti in spremembe vključiti v dogovor. Temu sledi konkretizacija, akcija obeh, predvsem pa svetovanca, da bi dosegel dogovorjene cilje. Pri tem je treba opozoriti, da lahko pride do pojava »entropije« - stanja, ko se svetovanec boji doseči postavljene cilje, ker bi te rešile njegove probleme, kar bi povzročilo večje spremembe in posledično prilagajanja, uporabo novih vedenjskih vzorcev. V takih primerih je svetovalčeva podpora in pomoč pri reševanju problema še toliko bolj potrebna (Masters 1994: 186 – 189).

Ena osnovnejših tehnik v srednji fazi je konfrontacija, ki omogoča svetovancu, da se zave čustev, vedenja in nezaželenega, neučinkovitega reagiranja. Kristančičeva (1994: 42 -43) piše, da je način razkrivanja in odkrivanja pomena klientovega vedenja in je uporabna pri odkrivanju splošnega odpora do sprememb, najsi s tem, da prevzame vlogo slabiča ali pa intelektualizira problematiko. »Svetovalec lahko v teh primerih z visoko ravnijo empatične komunikacije omogoči svetovancu osvetlitev vsebin odpora in nato uporabi konfrontacijo, ki omogoči nadaljnje spremembe.« (Fogadić 2001: 15)

Terminalna ali končna faza

Kot že samo ime pove, zajema končni del formalnega svetovalnega odnosa. Odvisna je od načina svetovanja in dolžine trajanja procesa. O koncu praviloma odločata oba udeleženca, v primeru, ko je svetovanec zadovoljen z napredkom, doseženimi cilji in dogovorom svetovalnega odnosa. Svetovalčeva naloga pa je, da opozori tudi na morebitne težave in ga spodbudi k samostojnemu reševanju le – teh.

Proces zaključevanja svetovancu omogoči pregled nad doseženim napredkom, predstavitev rezultatov. To ni pomembno le za svetovanca, temveč tudi za svetovalca, saj mu omogoči, da

tudi sam ugotovi spremembe, do katerih je prišlo v okviru svetovalnega odnosa, kar prispeva k zaščiti pred izgorevanjem (Masters 1994:190).

Na drugi strani pa mora »svetovanca ozavestiti, da lahko smiselni konec svetovalnega odnosa v primernem trenutku pomembneje prispeva k njegovi usposobitvi za neodvisno življenje kot pa nadaljevanje svetovalnega procesa, ki je samo sebi namen (Fogadić 2001: 15 – 16).

Posebej v primerih, ko traja svetovalni odnos dlje časa, se med svetovalcem in svetovancem ustvarijo močne čustvene vezi, ki lahko otežijo uspešen konec svetovalnega procesa, saj se lahko pojavijo ambivalentna čustva. Reakcije na konec odnosa so različne. Konec lahko predstavlja kazalnik uspeha ali neuspeha oz. »rekapitulacijo večkratnih slovesov v življenju« (Hackney in Cormier 1998: 65). Lahko povzroči zaskrbljenost zaradi prihodnosti ali vzbudi žalost zaradi konca pomembnega odnosa.

Pomembno je, da svetovalec ponudi končevanje svetovalnega procesa kot predlog in ne kot končno dejstvo in da se proces končuje postopoma – da je most ob prehodu v nov položaj.

Svetovanje se ustavi, ko prenehajo razlogi za svetovanje, na željo obsojenca ali na željo svetovanca, v primeru upravičenih razlogov, ki so bili ugotovljeni na svetovalni skupini. Ustavi se s sklepom o ustavitvi, ki ga izda pristojni center za socialno delo.

1.4.8 VLOGE, KI JIH LAHKO ZASTOPA SVETOVALEC

Svetovalec se v svetovalnem odnosu lahko pojavlja v različnih vlogah, glede na potrebe obsojene osebe, lastne zmožnosti in potek svetovalnega odnosa. Te vloge je mogoče primerjati z vlogami, ki jih pri svojem delu lahko prevzema socialni delavec. O njih pišejo različni avtorji (Compton in Galaway 1989, Hepworth in Larsen 1993, Lüssi 1992, Zastrow 1992), midve pa jih povzemava po Mastersovi (1994: 12-22), ki se je osredotočila konkretno na vloge svetovalcev, ne le socialnih delavcev: Mastersova loči 13 možnih vlog (policist, prijatelj, zaupnik, svetovalec kot delivec nasvetov, svetovalec kot konzultant, starš, učitelj, motivator, vzornik, zagovornik, posrednik v krizi, svetovalec kot oseba, ki rešuje probleme in kot oseba, ki ima družbeni vpliv). Sami podrobneje predstavljata najpogostejše zastopane:

Prijatelj

Tako prijatelji kot svetovalci v vlogi prijatelja delijo nekatere skupne značilnosti – oboji so lahko dobri poslušalci, pogovor z njimi pa omogoči olajšanje. Oboji lahko nudijo podporo, toplino, avtentičnost, skrb, empatijo, zavetje. A vendar med njimi obstajajo štiri temeljne razlike, ki se kažejo v načelu interpozicije, zasebnosti, urjenju in nedeljeni pozornosti.

Interpozicija: če sta svetovalac in svetovanec v preveč prijateljskem odnosu, se lahko pojavijo za prijateljstvo značilne močne čustvene komponente, zato se svetovalac trudi, kot pravi Lüssi (v Čačinovič Vogrinčič 2006: 50), da od svetovanca stopi nazaj k sebi.

Zasebnost: upošteva to načelo, lahko svetovalac posreduje le informacije, ki so vezane na kršitev zakona ali ogrožanje sebe ali drugih. Medtem ko se pri prijateljstvu »zaupne« informacije pogosto širijo, zaradi človeške potrebe, da stvari, ki nas bremenijo, podelimo.

Urjenje: prijatelji se ponavadi dobro odzivajo na simptome naših problemov, ne na vzroke in nam tako pomagajo prebroditi težke trenutke, ne da bi se zato posebej usposabljali. Četudi so zaradi svoje profesije dobro strokovno podkovani, je njihova pomoč zaradi subjektivnosti manj učinkovita, kot pomoč usposobljenega človeka, ki ni čustveno vpleten, kar bi naj veljalo za svetovalca.

Nedeljena pozornost: za razliko od prijateljskih odnosov, kjer vsak daje in prejema, v svetovalnem odnosu ni te vzajemnosti. Svetovalac daje, svetovanec jemlje. Kar lahko dobi svetovalac je vedenje, da je naredil vse, kar je bilo v njegovi moči.

Zaupnik

Zaupnik je oseba, ki so ji zaupane skrivnosti. Svetovalac se pogosto znajde v tej vlogi, zaupnika, ker ima lahko to pozitiven učinek na svetovanca, posebej takrat, ko ga svetovalac sprejema brezpogojno takšnega, kot je in brez kakršnih pričakovanj povračila.

Ta vloga je lahko težka za svetovalca, če mu je obsojenec zaupal nekaj, česar ne bi smel narediti ali če namerava narediti, pa ne bi bilo dovoljeno, moralno. Svetovalac se mora na to odzvati, kako in kaj bo storil, je odvisno od zaupane skrivnosti. Že na samem začetku svetovalnega odnosa je jasno opredeljeno, da mora svetovalac sporočiti naprej, če mu obsojenec pove, da je storil ali namerava storiti kaznivo dejanje, ostalo pa ostane med njima oz. svetovalac svojo morebitno stisko kot posledico tega, kar ve, podeli na supervizijski

skupini. Svetovalčev odziv je vezan tudi na dogajanje v odnosu, ko reagira s svojim mnenjem o stvari.

Učitelj

Vloga učitelja pomeni, da svetovalec opremi svetovanca z znanji in informacijami. V praksi to lahko pomeni, da se mu pomaga pripraviti na intervju za službo, da ga pouči, kako se napiše prošnja ali kako se naj primerno obleče. Problem te vloge je lahko ta, da svetovalec nima znanj, ki bi jih svetovanec potreboval.

Starš

Ne glede na obsojenčevo starost se svetovalec pogosto znajde v vlogi starša. Obsojenec, ki je (bil) prizadet, želi od svetovalca dobiti skrb, pozitivno izkušnjo. V tej vlogi biti prijazen ni vedno v obsojenčevo korist, zato mora svetovalec biti vztrajen, odločen, znati mora postaviti meje. To sicer lahko obsojenec dojame kot avtoriteto in se začne upirati.

Drug problem, ki lahko nastane, sta pojava transferja in kontratransferja. Oboje se dogaja na nezavedni ravni. V svetovanju transfer pomeni prenašanje stališč in občutij iz preteklosti v sedanost ter interpretiranje novih doživetij v luči preteklosti. Svetovanec doživlja svojega svetovalca kot nekatere pomembne osebe iz otroštva ali preteklosti, dosledno prenaša nanj svoja občutja in reakcije ter jih prireja za ta namen. Tako delovanje transferja ima po eni strani nenadomestljivo vrednost, po drugi strani pa je izvor resnih težav za svetovanje (Bras 1977.:111). Kontratransfer je čustveni odgovor na nezavedno svetovanca, saj ima tudi svetovalec svojo zgodovino, spomine, frustracije iz otroštva (Mrevlje 2009: 113).

Zagovornik

Kot zagovornik svetovalec skupaj s svetovancem išče in identificira vire v svetovančevem okolju, ki bi ga lahko okrepili in ga podprli, ki mu jih nato predstavi ter ga po potrebi in želji poveže z njimi. Področja, kjer posreduje so različna (zdravstvo, izobraževanje, itd.).

Problem se lahko pojavi, če dobi obsojenec občutek nepomembnosti, da je zgolj figura, s katero svetovalec upravlja. Posledično se med njima ne razvije zaupanje, ki je potrebno za soočanje in reševanje morebitnih drugih problemov.

Reševalec problemov (ang. [*problem manager*])

Cilj te vloge je, da svetovalec podpre obsojenca in mu pomaga da se nauči učinkovito ravnati in soočati s problemi. Svetovalec v sodelovanju s svetovancem pokaže proces reševanja problema, da bo v prihodnosti svetovanec skušal sam čim bolj ustrezno postopati in znati poiskati pomoč. Vendar vsi problemi in težave niso rešljivi, ne glede na naš trud in vnemo (npr. bolezen, smrt) in tega se morata oba zavedati, sicer lahko nezadovoljstvo ob »neuspehu« vodi v frustracije, pregorelost.

1.4.9 PRISPEVEK SOCIALNEGA DELA K SVETOVANJU OSEBAM NA PRESTAJANJU KAZNI

Tudi stroka socialnega dela s svojo specifičnostjo, metodami in veščinami daje svoj prispevek svetovanju osebam na prestajanju kazni zapora in vpliva nanj. V luči postmodernistične perspektive svetovalec zavzema v odnosu do svetovanca učeči pristop z elementom negotovosti in tako skuša razumeti obsojenčevo razumevanje sveta in sebe v njem. Delo svetovalca mora temeljiti na antidiskriminatorni in participatorni prakse ter iz perspektive moči. Kar pomeni, da ne dela sam za obsojenca, ampak da sta sodelavca, da skupaj soustvarjata izvirne delovne projekte pomoči. Svetovalec ve, da je obsojenec enkrat in kot tak ima možnost izbire in odločanja o svojem življenju. Pri svojem delu upošteva različne koncepte, uporablja različne metode in veščine socialnega dela, ki jih sami podrobneje opisujeva v empiričnem delu naloge (str. 84-104). Na tem mestu jih naj le naštejeva: vzpostavljanje stika in delovnega odnosa, koncept krepitve moči, veščini individualnega načrtovanja ter analize tveganja, trening asertivnosti.

2. PROBLEM

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Osebe, ki prestajajo kazen zapora, se bolj ali manj prilagodijo sistemu, v katerem začasno živijo. Prilagoditev zavodskemu sistemu jim omogoči, da lažje prestanejo kazen, po drugi strani pa jim zmanjša sposobnost odločanja, skrbi zase, prevzemanja odgovornosti, zaradi česar niso pripravljeni na samostojno življenje zunaj zavoda, sploh če gre za dolgoletno prestajanje kazni. Pojavi se problem *neopremljenosti obsojencev na življenje po prestani kazni*. Ena izmed oblik, kako jim omogočiti lažji prehod iz enega sistema v drugega, je tudi svetovanje osebam v času prestajanja kazni in po njem.

Temeljna problema najine raziskave sta *preverjanje potrebe po prostovoljcih svetovalcih v zavodih za prestajanje kazni ter pričakovanja oseb na prestajanju kazni do svetovalnega odnosa*.

2.2 ČIGAV JE PROBLEM?

Neopremljenost obsojencev za življenje po prestani kazni je problem tako pristojnega Centra za socialno delo, Zavodov za prestajanje kazni zapora (ZPKZ) ter Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij (UIKS), kot tudi obsojencev, ki prestajajo kazen v katerem izmed zavodov za prestajanje kazni zapora. Je problem centrov za socialno delo, ker zakon predvideva svetovalce za obsojence v času med in po prestajanju kazni zapora, ni pa ljudi, ki bi to opravljali (iz istega razloga je to problem zavodov in UIKS), predvsem je problem obsojencev, ker nimajo (še dodatnega) vira podpore v času prestajanja kazni in pomoči za pripravo na življenje po odpustu.

2.3 NASTANEK IN PRISOTNOST PROBLEMA

Preventivni projekt prostovoljno delo z obsojenimi osebami med in po prestani kazni je začel delovati marca 1989. Namen projekta je bil ponuditi svetovancu (obsojencu) možnost komunikacije z nekom, ki ni redni del obravnave, temveč vez med njim in okoljem, svetovalec pa lahko prevzame tudi druge vloge (prijateljska, zagovorniška, ipd.). A število

prostovoljcev je skozi leta variiralo, povpraševanje je bilo večje od ponudbe, kot piše Oblakova (1988: 25) predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ki bi pokrila vsaj potne stroške prostovoljca, zato tudi danes prostovoljcev oz. prostovoljk primanjkuje. Število svetovalcev in število oseb na prestajanju kazni je po besedah mentorjev svetovalcev nesorazmerno. Število potencialnih uporabnikov, oseb na prestajanju kazni, je neprimerno večje kot število prostovoljcev svetovalcev, kar pomeni, da je primanjkljaj svetovalcev velik.

2.4 RAZLOG ZA RAZISKAVO

Povod za raziskavo je bil zgoraj omenjeni projekt, v katerega sva se vključili v četrtem letniku najinega študija. Sami sva se odločili še za dodaten korak in skušali pridobiti informacije o potrebah in pričakovanjih oseb na prestajanju kazni glede svetovanja. Potrebne podatke sva ob sodelovanju sošolke Katje Kek pridobili v okviru raziskave pri predmetu Raziskovalni seminar. S pomočjo raziskave sva skušali ugotoviti, ali potrebe po tej obliki svetovanja sploh obstajajo, kakšno je mikro okolje v zavodih in kako je potrebno opremiti prostovoljce, preden vstopijo v svetovalni odnos.

Podatke, ki sva jih dobili z raziskavo, sva posredovali in predstavili na UIKS, zavodom, kjer so bili opravljeni intervjuji (ZPKZ Maribor, Koper, Dob, Celje) in nekaterim centrom za socialno delo.

2.5 NAMEN RAZISKAVE

Namen najine raziskave je bil preveriti obstoj potreb po svetovanju ter uresničenost pričakovanj o svetovanju tistih obsojencev, ki svetovalca že imajo, in na podlagi odgovorov sestaviti program za usposabljanje svetovalcev za obsojence v času med in po prestajanju kazni zapora na območju Obalne regije (Koper, Izola, Piran) v okviru projekta ZID: Zapor Ima Dušo.

2.6 PREDMET RAZISKAVE

V raziskavi naju je zanimalo:

- ali obsojene osebe na prestajanju kazni zapora poznajo pravico do svetovalca;
- ali izkazujejo potrebo in željo po tem, da bi imeli svetovalca;
- kakšna so njihova pričakovanja do svetovanja, svetovalca in njegovega znanja;
- ali so se pričakovanja tistih, ki svetovalca že imajo, uresničila in se je svetovanje izkazalo kot koristno.

3. METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE IN SPREMENLJIVKE

Raziskava, ki sva jo izvedli, je kvalitativna, poizvedovalna in primerjalna.

Ker gre za kvalitativno, poizvedovalno, primerjalno raziskavo, nisva imeli vnaprej določenih spremenljivk, ampak le teme, ki so naju pri raziskovanju zanimali: dodelitev svetovalca, poznavanje pravice do svetovalca, smiselnost svetovanja, razlike v odnosih, potreba po svetovalcu, podpora svetovalca, vpliv in možnost izbire, uveljavljanje pravic, pridobivanje ugodnosti, stik z zunanjim svetom, sposobnost reševanja problemov, pridobitev novih znanj, počutje v zaporu, samopodoba in doživljanje samega sebe, velikost socialne mreže, količina zaupanja in iskrenosti, način reševanja konfliktov, pričakovanja od svetovanja, ustreznost svetovalca, znanja in kvalitete svetovalca, neznanje svetovalca (npr. na področju penologije, kazenskega prava, ipd.), jasnost dogovora o sodelovanju.

Pridobili sva tudi osnovne podatke o obsojencu: starost, izobrazba, dolžino kazni, kaznivo dejanje, povratništvo.

3.2 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Na podlagi vnaprej določenih tem sva oblikovali smernici za intervju, ki sta v celoti priloženi v Dodatku (str. 123-125), in sicer smernico za intervju za osebe na prestajanju kazni, ki nimajo svetovalca, in za osebe na prestajanju kazni, ki svetovalca imajo. Vprašanja sva pripravili sami s pomočjo literature, S. Žnidarec Demšar (takrat zaposleno na Fakulteti za socialno delo) in K. Pez (Center za socialno delo Koper).

Vodilo za intervjuja za obsojence brez svetovalca je sestavljeno iz dveh sklopov: 1. sklop: poznavanje pravice (2 vprašanja), prednosti in smisel svetovanja (4 vprašanja) ter preverjanje potrebe (5 vprašanj); 2. sklop: področja in obsegi morebitne pomoči in podpore svetovalca: pričakovanja (2 vprašanja), možnost izbire (5 vprašanj), podpora (2 vprašanja), vpliv (10 vprašanj), odnosi (4 vprašanja).

Vodilo za intervju za obsojence s svetovalcem je sestavljeno iz treh sklopov: 1. sklop: tematsko enak kot vodilo za intervju za obsojence brez svetovalca s prilagojenimi vprašanji;

2. sklop: možnost izbire (4 vprašanja), podpora (5 vprašanj), vpliv (16 vprašanj), razlike v odnosih (15 vprašanj); 3. sklop: želje, pričakovanja zapornikov (raziskovanje potreb za izobraževanje prostovoljcev-svetovalcev): uresničevanje pričakovanj (5 vprašanj) in ne/znanja svetovalca (8 vprašanj).

Vsa vprašanja so bila odprtega tipa.

3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE

Populacijo najine raziskave so sestavljali moški, ki so na prestajanju kazni zapora v slovenskih zavodih za prestajanje kazni. V Sloveniji se kazni izvršujejo v šestih zavodih, na trinajstih lokacijah, midve sva intervjuje opravili v štirih zavodih, ki sva jih izbrali glede na dostopnost oz. že ustvarjeno komunikacijsko vez z njimi.

Intervjuvance sva razdelili na osebe na prestajanju kazni, ki nimajo svetovalca, in osebe na prestajanju kazni, ki svetovalca imajo.

Namenski vzorec, izbran novembra 2009, je vključeval 25 obsojencev, ki so prestajali kazen v zavodu v Celju, Dobu, Kopru in Mariboru. Obsojenci brez svetovalca so bili izbrani po mnenju in izboru vzgojnih delavcev, medtem pa so vabilo za intervju dobili tudi vsi tisti, ki svetovalca že imajo, saj njihovo majhno število ni omogočilo še dodatnega vzorčenja. Oseb na prestajanju kazni, ki ob izvedbi intervjuja niso imeli svetovalca, je bilo 13, oseb na prestajanju kazni, ki so ob izvedbi intervjuja imeli svetovalca, pa je bilo 12.

Vprašani so bili moški v razponu starosti od 20 do 63 let. Kazniva dejanja se vrstijo od manjših goljufij, tatvin, ropov, izsiljevanj, ponarejanja, nasilništva in telesnih poškodb do prometa in preprodaje mamil, spolnega napada in napada na mladoletno osebo ter nenazadnje umora. Trajanje kazni, ki jo prestajajo, pa je od 10 mesecev do največ 15 let.

Izmed tistih, ki svetovalca še nimajo, jih je 6 povratnikov. Eden nima dokončane osnovne šole, 6 jih ima dokončano osnovno šolo, trije so zaključili šolanje na poklicni šoli, dva na srednji šoli, eden pa je absolvent strojne fakultete.

Med dvanajstimi obsojenci, ki so imeli svetovalca, jih je polovica povratnikov. Dva imata nedokončano osnovno šolo, pet dokončano osnovno in pet dokončano poklicno šolo.

3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Prošnjo za vstop v zavode in izvedbo intervjujev z obsojenimi osebami sva najprej poslali na UIKS. Ko so jo odobrili in izdali soglasje, sva za dovoljenje vprašali še zavode. Nato sva kontaktirali vzgojne službe v Celju in na Dobu, kjer so poiskali tiste obsojence, ki imajo svetovalca. V Mariboru in Kopru sva poiskali intervjuvance preko socialnih delavcev, s katerima že sodelujeta. Tam sva izvedli intervju tako s tistimi, ki svetovalca imajo, in s tistimi, ki ga nimajo.

Izmed vseh poslanih povabil sta dva obsojenca intervju zavrnila – eden zaradi nepopolnih informacij vzgojne službe (mislil je, da gre za intervju za televizijo), drugi pa iz osebnih razlogov.

Intervjuje sva ob sodelovanju sošolke Petre Čuk izvedli decembra 2007 v prostorih zavodov. Vsi intervjuji so bili izvedeni osebno v zavodih, kjer so intervjuvanci na prestajanju kazni.

Pogovore sva ali posneli na diktafon, kar je prispevalo k lažji in boljši izvedbi intervjujev, ali pa sva jih zapisovali ob pogovoru. Večino intervjujev sva lahko opravili brez prisotnosti paznika, kar je pomenilo pristnejši odnos s sogovornikom. Pred sabo sva imeli smernico za intervju, po kateri sva usmerjali pogovor, tako da nisva skrenili od načrtovane teme, kljub temu pa sva sogovorniku puščali prostor, da je izražal svoje misli, vprašanja, predvidevanja.

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Analizo empiričnega gradiva sva opravili s kvalitativno metodo, in sicer s kvalitativno analizo. Primer obdelave je v Dodatku (str. 126-135).

3.5.1 UREJANJE GRADIVA

Obdelava in analiza podatkov je za obe skupini potekla po enakem postopku.

Gradivo (zvočne in pisne zapise intervjujev) sva zbrali in uredili v osnovnem registru (iz ročnega zapisovanja pretipkali na računalnik oz. posnetke iz diktafonov natipkali v pisno obliko), jih razdelili na dva dela (s svetovalcem in brez). Na tej osnovi sva izdelali različne

izvedene dokumente (prepisana in parafrazirana besedila in povzetke). Vsi ti dokumenti (25 intervjujev) so dostopni v najinem osebni arhivu.

3.5.2 IZBOR RELEVANTNIH DELOV BESEDILA TER KLASIFICIRANJE (KODIRANJE) IZJAV GLEDE NA VNAPREJ DOLOČENE VSEBINSKE SKLOPE

Izhajajoč iz prepisov dokumentov sva najprej te zapise razčlenili. Iz osnovnega zapisa intervjujev, ki je dobesedno sledil njihovemu poteku, sva podčrtali (razčlenitev opisov – določitev enot kodiranja) in nato izpisali dele besedila, ki so odgovarjali na najina zastavljena raziskovalna vprašanja. Podčrtane dele besedila sva nato grobo razčlenili na vnaprej določene vsebinske sklope (npr. poznavanje pravice, prednosti in smiselnost svetovalnega odnosa, itd.).

3.5.3 DOLOČITEV ENOT KODIRANJA

Relevantnim delom besedila (podčrtani deli besedila), v posameznih vsebinskih sklopih, sva pripisali pojem (prosto pripisovanje pojmov – odprto kodiranje), ki je najbolje izražal bistvo pripadajočega dela besedila.

3.5.4 DEFINIRANJE POJMOV TER UGOTOVITVE

Pojme sva nato definirali, t.j. jim določili pomen. Pridobljene pomene sva pretvorili v smiselne ugotovitve, ki sledijo v naslednjem poglavju (Rezultati in razprava).

3.6 TEŽAVE PRI IZVEDBI RAZISKAVE TER OBDELAVI PODATKOV

Prvi problem je bil pridobitev soglasja za sam vstop v zavode, saj sva naivno predvidevali, da bo to možno kar takoj, kar se je seveda izkazalo za napačno. A z vztrajnostjo in pripravljenostjo gospe Nataše Magister (UIKS) nama je to uspelo.

Ker so zavodi zelo zaprta institucija, vnos in uporaba diktafonov povsod ni bila mogoča, kar je seveda pomenilo, da sva odgovore zapisovali, s čimer sva zavirali sam potek pogovora in zato odgovori niso do vejice natančno zapisani.

Izvedba intervjujev kljub dogovorom ni potekala nemoteno, saj so med pogovori pazniki prihajali v prostor, kjer sva bili s posameznim obsojencem.

V vzorcu intervjuvanih oseb ni predstavnic ženskega spola, in sicer zato, ker v zavodu na Igu ni bilo obsojenk, ki bi imele svetovalca. Že zaradi omenjene zaprtosti institucij in težav s pridobivanjem dovoljenj za vstop v zavode nisva naredili intervjujev z obsojenkami brez svetovalca. Vendar sva se pozanimali in tako pridobili informacijo, da tamkajšnje obsojenke izražajo željo oz. potrebo po svetovalcu.

Že tekom izvajanja prvih intervjujev sva ugotovili, da vseh vprašanj nisva zastavili na pravilen način (zato sva jih sproti prilagajali), nekateri niso razumeli, kaj jih sprašujeva. To se je verjetno zgodilo tudi zato, ker nisva predvidevali nižje izobrazbene stopnje sogovornikov in ker še nimava dovolj izkušenj v izvajanju tovrstnih pogovorov oz. intervjujev.

Ob obdelavi in interpretiranju podatkov sva se vseskozi zavedali, da bi pridobljeno empirično gradivo lahko bilo bolj poglobljeno. S tem ne želiva reči, da so pridobljeni podatki slabi in nekoristni, ampak želiva povedati, da so izraz dejstva, da sva to počeli prvič. Tako lahko trdimo, da so nama podatki pomagali, hkrati pa nudijo smernice za morebitno nadaljnje raziskovanje, ki še vedno ponuja veliko možnosti. Eno sva že realizirali s tem, ko sva sestavili program usposabljanja prostovoljcev svetovalcev in izvedli delavnico usposabljanja. To pa odpira nove možnosti, med drugim to, da se vrneva v zavode k osebam, s katerimi sva opravili intervju in posamezne elemente zastaviva, preizkusiva in preveriva skupaj z njimi (npr. vzpostavljanje delovnega odnosa, izdelava individualnega načrta, ipd.).

Še enkrat naj poudariva, da sva pri obdelavi podatkov uporabili metodo kvalitativne analize, ki ne daje teorije, ki bi jo lahko posplošili. Zaradi tega najina spoznanja ne moremo posplošiti, saj gre za subjektivno pripisovanje pojmov oz. subjektivno interpretacijo.

3.7 ZANIMIVOSTI

Pri analizi odgovorov sta naju presenetili predvsem dve stvari. Prva je ta, da ko so govorili o pričakovanih in potrebah, so velikokrat pomislili tudi na druge soobsojence in svetovalce, v smislu, da oni sami podpore pri urejanju odnosov z družino ne potrebujejo, vendar pa jo kdo verjetno potrebuje, zato bi bilo pomembno, da se ponudi. Ali pa so opozarjali, da morava biti previdni, ker se bodo nekateri obsojenci odločili za svetovalca le zato, da bi jim hitreje minil čas, ali da bi imeli večje možnosti za pridobitev ugodnosti.

Druga stvar je, da so bili zelo kritični do dela vzgojne službe in zavodske uprave (kar je razumljivo, glede na to, da se o sankcijah pogosto ne izdaja pisnih odločb, na katere bi se obsojenec lahko oprl, zato se pogosto vlečejo preko zakonsko določenega roka). Na drugi strani pa niso povedali veliko o odnosu pazniške službe, ki zna biti zelo nečloveški, o bivalnih razmerah ali o nizkem plačilu za delo. Na podlagi najinih svetovalnih izkušenj so to namreč teme, o katerih velikokrat govorijo z negativnim prizvokom.

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 POZNAVANJE PRAVICE

Poznavanje pravice za pridobitev svetovalca je vezano na pretekle izkušnje obsojencev. Pravico in pot do nje poznata tista dva, ki sta v preteklosti imela svetovalno izkušnjo (npr. obsojenec, ki je kot mladoletnik bil v prevzgojnem zavodu Radeče) ali pa so poznali obsojence, ki so imeli svetovalca. Večino (10) predstavljajo tisti, ki pravice ne poznajo, ne vedo, kako do nje ter posledično tudi ne vedo, pri čem jim je svetovalec lahko v podporo. Nekateri (6) si vsaj delno predstavljajo, kaj bi svetovanje lahko bilo oz. kaj bi oni sami od svetovanja pričakovali. Izpostavili so svetovanje, usmerjanje, seznanitev s pravicami, pomoč pri urejanju dokumentacije ter vzdrževanju stikov z družino, otroki, pomoč za zunanje življenje (npr. zaposlitev), informiranje o stvareh, do katerih sami ne morejo, svetovalci kot garanti za izhode, za pogovor, tolažbo, popestritev življenja. Ob visokih pričakovanjih in željah, se istočasno pojavlja dvom v konkretno pomoč svetovalcev (*»Za tu noter je težko svetovat, ker nisi v sistemu. Ker vi, ki ste zunaj, vidite, tudi vzgojna, bolj površinsko.«*).

Dvom si zlahka predstavlja in razlagava, saj sva tekom najine raziskave razumeli, da sta zunanji in zavodski svet popolnoma različna. Izkazalo se je, da so obsojenci pokazali zanimanje in vprašali za razlago, kdo v resnici je svetovalec in katere so njegove naloge. Po razlagi so začeli kapljati odgovori, da bi si tudi sami želeli tovrstne pomoči, ker so v njej prepoznali vsak svoj smisel (*»Vsekakor. Če lahko pomaga, bi bilo smiselno. Še posebno, ker težko navežeš stik z realnostjo. Tu je drug režim...Če maš zunaj koga rad, če maš stvari zunaj, je težje prestajat. Svetovalec ti to lahko pomaga prestajat.«*).

Pravica do svetovalca je tistim, ki ga imajo, bila predstavljena s strani vzgojne službe ali pa s strani pristojnega centra za socialno delo. Žal ne moreva reči, zakaj je npr. določenim ta pravica bila predstavljena, drugim pa ne, ker pogovorov z odgovornimi nisva izpeljali.

Izhajajoč iz osebnih izkušenj sklepava, da so obsojenci izbrani glede na prepoznane potrebe (npr. odsotnost obiskov, šibke socialne mreže, starševstvo, ipd.). Samo v dveh primerih sta obsojenca sama zaprosila za svetovalca zaradi svoje pretekle izkušnje, saj sta poznala obsojence, ki so bili v svetovalnem procesu.

4.2 PREDNOSTI IN SMISELNOST SVETOVALNEGA ODNOSA

Kot prednosti svetovalnega odnosa sta bili izpostavljeni predvsem dejstvu, da obsojencem svetovalec pomaga pri vzdrževanju stikov z zunanjim svetom (*»Že dolgo sem not ... svetovalec mi pomaga pri vzdrževanju stikov z zunanjim svetom.«*) in svetovalec kot oseba, ki je pripravljena prisluhniti in prihajati na obiske (*»Če nimaš obiskov ... imaš vsaj enega za pogovor ...«*). Svetovalci predstavljajo zagotovilo za tiste, ki jim je dodeljena ugodnost izhodov, a nimajo ob sebi družinskih članov, prijateljev, ki bi jamčili za njih. Informacije lažje dostavljajo svetovalci kot vzgojna služba, saj ima ta zaradi preobremenjenosti dolgo čakalno vrsto (*»...ima socialna služba tuki preveč dela ter sistem zahteva, da pišeš prošnje za pogovor in pol čakaš...«*). Izkazali so se tudi kot odlična pomoč pri procesu izobraževanja (*»Mi je ful pomagala glede šole, pa vsega.«*).

Po odgovorih sodeč je svetovanje osebam na prestajanju kazni zelo smiselno in izpolnjujoče, vsekakor pa mora temeljiti na trdni podlagi vzpostavljenega zaupanja in dobrega sodelovanja. To potrjuje dejstvo, da bi se vsi pri možnosti ponovne odločitve, še enkrat odločili za svetovalca. Tam, kjer je vladalo zaupanje in dobro sodelovanje, bi se zaporniki odločili za enakega svetovalca, tam, kjer tega ni bilo, je bila izražena želja, da bi svetovalca zamenjali (*»Ne, nikakor. Edino, če bi dobu boljšega kot je ta.«*).

4.3 IZRAŽANJE ŽELJE PO SVETOVALCU

Med obsojenci vlada mnenje, da bi morali tisti, ki to želijo, imeti svetovalca. Razlog za to je, da ena vzgojna delavka za približno dvajset ali celo več obsojencev ni dovolj, posledično zaradi tega ni kakovostne individualne obravnave; terapevtske skupine so zaradi številčnosti in različnih kaznivih dejanj manj učinkovite in smiselne. O razmerah v zavodih priča tudi letno poročilo Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij (Letno poročilo UIKS 2008: 96-98), ki kaže prezasedenost kar v šestih zavodih (Ljubljana, Dob, Novo mesto, Koper, Rogoza in Maribor). V ljubljanskem in dobskem zavodu je zasedenost skoraj dvestoodstotna, število zaposlenih pa se zaradi naravnosti zaposlovalne politike ne zviša.

Hkrati so intervjuvani obsojenci predvidevali, da verjetno ni veliko tistih, ki bi zlahka zaprosili za svetovalca. Razloge za neizražanje želje pripisujeva izrednim okoliščinam, ki vladajo v zavodu, kjer se vsi dokazujejo kot močni, nezlomljivi (*»Folku je to nerodno rečt. Tu*

so kao vsi frajeri.«), kjer se o takih zadevah med seboj ne pogovarjajo (*»Se ne pogovarjamo preveč, sploh ne o tem ... sploh pa nekoga prosit za pomoč, to tudi ni najbolj pogosto.«*) in dejstvu, da je pravica za pridobitev svetovalca neznanka (*»Čuj, to pa ne vem, da bi ker i izrazil željo. Ne vem, če ker i sploh ve za to.«*).

Kljub nedefiniranosti števila obsojencev, ki bi svetovalca potrebovali, lahko na podlagi opravljenih pogovorov trdimo, da potreba je, saj obsojenci prepoznavajo ljudi, ki bi to vrsto pomoči potrebovali. V najini raziskavi bi se vseh trinajst obsojenih oseb, ki svetovalca še nimajo, zanj odločilo.

Medtem pa poročilo UIKS-a (*op.cit.*: 49) še pravi, da je bilo v letu 2008 na novo uvedenih 32 svetovanj in podanih 48 predlogov za imenovanje svetovalca obsojencu, ki so bili s strani centrov za socialno delo neodobreni, predvsem zaradi težave financiranja prostovoljcev. Če upoštevamo, da je bilo povprečno število zaprtih oseb v vseh zavodih v preteklem letu 1364, meniva, da je samo 48 predlogov za imenovanje svetovalca izjemno mala številka.

4.4 PRIČAKOVANJA O SVETOVALNEM PROCESU

Pričakovanja do samega procesa svetovanja in njegovih posledic so se izkazala za dokaj nedoločena, pri sedmih jih tudi ni. Vzrok lahko najdeva v dejstvu, da jih večina za pravico do svetovanja niti ne ve in da so pri tem zgolj asociirali in predvidevali možnosti.

Izražena pričakovanja, so se vezala na nudenje podpore (psihične, moralne) in željo imeti nekoga, ki bi jim stal ob strani, morda kaj storil zanje, sploh če še nimajo ugodnosti izhodov, jih pomiril. Izpostavili so tudi pomen pogovora (*»Plus pa - je vsaj nekdo normalen, da se lahko meniš z njim, če druga ne. Ker tu not, se nimaš s kom kaj pametnega meniti. Al je kriminal, al so droge, al kaj te jaz vem. Jaz včasih tak pomislim, kaj bi se lahko zunaj vse meno? Veš, kaj mislim? Če si ti tak dolgo v enem okolju, pa enem sistemu, pol prešaltaš na ta sistem, zunaj pa je drugače. Tak da to je lahko pozitivno, da maš pol neke stike z normalnimi, z zunanjim svetom.«*), ki se navezuje na zavodsko situacijo ali življenje zunaj (*»Samo jaz sem že zaj tak dolgo zaprt, da sem že čist splombiran. Brez želj, idej ... tak da bi midva to mogla postopno določiti.«*) in prijazne besede.

Svetovalca vidijo kot možno spremstvo in jamstvo na namenskih izhodih, ki bi lahko zavodu poročal o funkcioniranju in vedenju zunaj, ter kot tistega, ki bi jim pomagal načrtovati

prihodnost, raziskovati situacijo v ožjem življenjskem krogu in možnosti zaposlitve (*»Svetovalec tudi ne more bit vsemogočen. Da boš ti pol končno mel neko službo pa pol zajebal, al pa da bi on delal namesto tebe, to tudi ne gre.«*).

Glede medsebojnih pogovorov obsojencev je tako, da se obsojenci med samo ne pogovarjajo veliko, ker se »nimajo kaj«. Teme njihovih pogovorov so vezane na dogajanje v zavodu, na kazniva dejanja (pri čemer so tisti, ki imajo dejanja pedofilije, posilstev in umorov manj priljubljeni: *»Posilstvo, pedofilija, umor, ... za mene to ni opravičila. To ni kriminal. To je zločin. Samo ne morš ti nekoga v suženjsko razmerje spravlat, kaj pa si te ti? Bog? Naše sodišče pa ti da kazen, ki jo mormo vsi skupaj prestajat. Ne more bit pedofil z mano v sobi. Kaj jaz vem ... ni mi prijetno.«*) in govorjenje v tri dni.

Tudi intervjuji, ki jih je naredila Žistova v svoji raziskavi (Žist 2008: 149), so pokazali enako: da so obsojenci s kaznivim dejanjem spolne nedotakljivosti najnižje na hierarhični lestvici obsojencev (*»Res pa je, da nihče ne mara spolnih nasilnežev, posebej ne pedofilov.« op.cit.: 166*), iz česar sklepava, da imajo ti, še manj stikov s sojetniki.

Od svetovalca pričakujejo, da bodo imeli izkušnje dela z ljudmi, nekateri so izrazili željo po primerni izobrazbi oz. vsaj teoretičnem znanju. Tu se potrjuje mnenje Fogadića (2001: 12), ki piše, da je svetovalec oseba v svetovalnem procesu, ki ima določeno teoretično znanje, pozna metode in tehnike svetovalnega dela. Obsojenci pričakujejo tudi, da bi svetovalec imel znanja o zavodu, načinu organizacije in delovanja (hišni, dnevni red, način pridobitve in izgube ugodnosti, pravice in dolžnosti). Da bi vedel osnovne stvari o zakonodaji na tem področju in načinu urejanja zadev na socialnem področju.

Predvsem tisti, ki so prvič na prestajanju kazni, so najbolj prizadeti, najbolj kadar gre za staro kaznivo dejanje in so si medtem že uredili življenje. Ti doživijo večkratni šok – izguba prostosti, nov režim in način življenja, prilagajanje sistemu, zmanjšanje stikov z zunanjim okoljem, morda izguba službe ali prekinitev odnosov z bližnjimi, nepoznavanje dejanskega načina delovanja zavoda, pravic, dolžnosti.

Tisti, ki so imeli težave z nedovoljenim uživanjem prepovedanih drog, so izkazali nagnjenost k temu, da bi svetovalec vedel tudi nekaj o vzdrževanju abstinence in motivaciji zanjo, saj jo je v zavodih, kjer je droga še kako prisotna in dostopna, še težje vzdrževati ob upoštevanju dejavnikov bivanja, pogojev, počutja, ipd. (*»Ampak zakaj se pol folk drogira? To se pa nihče*

nena vpraša. Samo droga je bau. Pa sigurno ni tolko slabih stvari, da se tolko folka drogira. Mora bit nekaj pozitivnega. Ne samo, da jim je fajn, pa čas jim tak mine (tleskne s prsti) mino. Zajebancija. Veš, kaj je tu prepričanje? Ko je priseben? En dan je spet mino. Vsi razmišljajo za danes, za jutri pa noben.«)

V statistiki za leto 2008 (Letno poročilo UIKS 2008: 51) najdemo podatke, da je bilo 1210 obsojencev zasvojenih s prepovedanimi drogami, od tega jih je 542 (44,8 %) prejelo metadonsko terapijo. Glede na to, da so te osebe obravnavane v skladu z izdelano strategijo zavodov, ki obsega »medicinski del pomoči, programe izobraževanja in motivacije ter nadgradnjo z visokopražnimi programi« (ibid.) se tudi nama zdi pomembno, da je svetovalec seznanjen s to problematiko. Da pozna organizacije, ki delujejo na področju obravnave in zdravljenja zasvojenosti, da pozna tako vzdrževalni program kot nizko in visokopražne programe.

Navsezadnje zavodi osebam, ki v zavodu uspešno abstininirajo in izražajo željo po nadgradnji tovrstne obravnave, omogočijo možnost sodelovanja v zunanjih zdravstvenih ustanovah in nevladnih organizacijah (*op.cit.*: 57).

Pri tem bi opozorili na dejstvo iz omenjenega poročila (*ibid.*), ki pravi, da je svetovalno delo v programu zmanjševanja škode bilo izvedeno le v dveh zavodih: Ljubljana ter Ig.

Štirje intervjuvani posamezniki so predlagali, da bi bilo dobro, če bi imel svetovalec določena poznanstva zunaj zavoda, vpliv v zavodu ali celo, da bi bil kdaj sam na prestajanju kazni, da bi tako izkustveno poznal razmere. V delavnici usposabljanja prostovoljcev svetovalcev sva to upoštevali tako, da sva kot gosta povabili osebo na prestajanju kazni.

Zanimivo in morda presenetljivo je bilo razmišljanje enega od sogovornikov, ki je izmed vseh najbolj pomislil na svetovalce: *»Vse to, je težko za svetovalce. Ker ne morš kar prit v eno ustanovo, ne da bi vedo, kako je življenje, težave, kazniva dejanja ... morš vedet, da z nekaterimi bo težko. Tega se morš zavedat.«*

Eksperiment, ki so ga izvedli v 80. letih (Orel 1988: 21), je pokazal, da je bilo svetovalce strah neznane situacije in so se spraševali, kako jih bo obsojenec sprejel in ali bodo lahko izpolnili obsojenčeva pričakovanja. Sami so pričakovali, da bodo pomagali sočloveku in vplivali nanj. Če se to ni zgodilo, so bili zelo razočarani.

Da bi s svetovalcem bili zadovoljni, bi se morala najprej »zaštekati«, postopoma pridobiti zaupanje in delovati na podlagi medsebojnih dogovorov. Nadalje bi bilo za njih pomembno, da je svetovalec komunikativen, da razume njih in njihovo situacijo, ima sposobnost empatije. Da je resen in odgovoren (*»Ne pa da samo blabla.«*), dober, odprt, dostopen, motiviran, da posluša in ni »fin«. Povedano drugače, je to opis tega, kar vzgojni delavci v zavodih največkrat ne predstavljajo.

Enako razmišlja tudi Fogadić v svoji diplomski nalogi (2001: 12), kjer piše, da se od svetovalca poleg znanja pričakujejo tudi določene osebnostne značilnosti, kot so sposobnost empatije, sposobnost poslušanja, strpnost, pripravljenost na sodelovanje.

4.5 MOŽNOSTI IZBIRE SREČANJ IN TEMATIKE POGOVOROV

Možnost izbire svetovalca se je izkazala za pomembno; osem jih meni, da bi bilo dobro, če bi ga lahko izbrali sami (preko spiska oseb z opisom ali preko neobvezujočih spoznavnih pogovorov) in da je prednost tovrstne izbire predvsem v izbiri zunanega videza. Hkrati se zavedajo, da je bolje, da ga izbere socialna delavka, ki pozna oba, ki predvideva, kako bi se ujela, razumela (*»sicer kompliciraš«*), nekaj pa jih je bilo tudi takih, ki jim je bilo vseeno in da imajo raje možnost menjave kot izbire.

Izpostavili bi, da so skoraj vsi (11) rekli, da bi kot svetovalca raje imeli žensko kot moškega: *»Ker se z njo drugače pogovarjaš. Sploh pa je tu preveč moške družbe«*. Praksa je sicer takšna, da svetovalca izbere socialna delavka, na podlagi zadržkov kandidata za svetovalca in po svojem občutku, kako bi se ujel s posameznim obsojencem, da bi lahko bilo njuno delo in odnos produktiven.

Glede pomembnosti vpliva na izbiro časa srečanja in možnosti izražanja lastnih misli ter stališč, prevladuje mnenje, da bi bilo to za njih pomembno, kljub temu da sami večinoma imajo čas, da se jih vpraša za mnenje in se skupaj dogovorita (*»Se počutim odvisnega od tega – sem lahko srečen, če sploh dobim koga.«* *»Bi blo lepo, da bi lahko omeno, kdaj. Ne pa določo.«*); da se tudi svetovalec kdaj prilagodi obsojenčevim obveznostim (delo, izhodi, fitnes). To bi za njih pomenilo, da jih nekdo upošteva, dalo bi jim občutek spoštovanosti.

Trije so dodali, da jim je vseeno, ali imajo vpliv na izbiro srečanja (*»Ker je prostovoljno, lahko izbere svetovalec.«*), eden pa je celo omenil, da bi lahko obstajala dežurna služba svetovalcev, ki bi bili stalno dosegljivi.

Komunikacija med njima bi bila dvosmerna (*»Pa da se vživi v to, kar te muči. Ne pa da ti reče, saj bo in te tolaži. To mi ravno nekaj ne bi pomagal. Skupi bi razmišljala, ne le, da bi sam on neki govoril pa kaj tazga.«*), teme bi določala sproti, jih prilagajala okoliščinam.

Kako se zagotavljanje varnega prostora za pogovor dejansko zagotavlja, pričajo odgovori obsojencev, ki svetovalca že imajo: z izjemo enega primera (ki je izrazil veliko nezadovoljstvo s svojim svetovalcem; o tem malo kasneje), svetovalci omogočajo obsojencem prostor, v katerem lahko varno podelijo svoje misli, pomisleke, čustva, ga vprašajo za mnenje, kar obsojencu veliko pomeni, ker *»se počutim kot človek, ko se pogovarjava in ji zaupam«*.

Medtem pa imajo veliko manj možnosti izbire pri določanju dneva srečanja, saj so jih največkrat določili skupaj s strokovnjakom ob prvem srečanju. V celjskem zavodu le ta določi tudi uro, medtem ko se to sicer dogovorita obsojenec in svetovalec – dogovor naredita za naslednje srečanje, vendar obstaja možnost spremembe glede na potrebe obeh. Z vnaprej določenim dnem se obsojenci strinjajo, čeprav bi raje videli, da bi tudi tu bila večja fleksibilnost. Ta se sicer pojavi v koprskem in mariborskem zavodu (*»Ja, vpliva pozitivno. Če ti nekdo non stop diktira, ni fajn.«*), medtem ko v sta v celjskem za tovrstni obisk določena torek ali petek in je možnost izbire le med tema dnevoma.

Pri tistih, ki imajo svetovalca krajši čas (do tri srečanja), še ni prišlo do situacije, da bi sledila nekemu cilju, sicer pa je način sodelovanja odvisen od svetovalca in njegovih pristopov. Velikokrat poteka preko dogovorov (npr. za vsako srečanje eden nekaj pripravi), kompromisov, v enem primeru preko pogajanj. Svetovalec največkrat poda mnenje, obsojenec pa je tisti, ki (se) odloči.

4.6 PODROČJA MOŽNE PODPORE

Dvanajst jih je prepričanih, da bi jim svetovalec lahko nudil podporo do neke meje, kje bi ta meja bila, pa bi bilo odvisno tudi od svetovalca (*»Samo jaz bi lažje povedal ženski kot*

moškemu. Če poveš moškemu, izpadeš šibek ... ženske bolj to razumejo ...»), eden pa ni vedel, če bi bilo to mogoče.

Področja, kjer si predstavljajo, da bi jim svetovalec lahko pomagal in bil v podporo, so za nekatere nejasna in se razlikujejo od posameznika do posameznika. *»Najbolj smiselno je, da je kot most med zunanjim svetom in tem tu. Verjetno je malo čudno, ko prideš ven in te čaka cel kup obveznosti. Nisem pa več navajen rihtanja obveznosti. Ker tu ti perejo glavo, da ne študiraš nič. Svetovalec je tako most med družbo in tabo in ti pomaga prehoditi ta most.«* Pričakovanja do področij pomoči se gibljejo od splošnega pogovora in tega, da bi imeli nekoga, ki bi jim prisluhnil, pa do pomoči pri urejanju zadev na socialnem področju: urejanje stanovanjske problematike in denarne socialne pomoči centra za socialno delo, ki je po podatkih UIKS-a (Letno poročilo UIKS 2008: 49) v preteklem letu ob odpustu bila dogovorjena za slabo polovico obsojenih. Nadalje za zbiranje in urejanje potrebnih dokumentov in ostalih obveznosti, pomoč pri izobraževanju in predvsem pri iskanju zaposlitve, saj se zavedajo, predvsem tisti z dolgoletno kaznijo, da so njihove možnosti za zaposlitev izredno otežene in da prostih delovnih mest zanje ni, četudi so (*»Vprašal me je, kak to, 32 si star, pa nič delovne dobe. Pa sem povedal, ki sem. Pa delovnega mesta naenkrat ni blo več.«*).

Svetovalec vstopa v svetovalni odnos na različne načine, z različnimi nalogami. Le-te segajo tudi na področje socialnega dela in priprav na odpust: zaposlitev, nastanitev, urejanje materialnih razmer, priprava ožjega domačega okolja na vrnitev obsojene osebe. Blazinškova (2007: 26) deli pomoč, ki jo svetovalec lahko nudi svetovancu, na osebno in stvarno. K prvi spadajo vsi procesi, ki so vplivali na psihološko doživljanje svetovancev. Gre predvsem za podporo, ki vpliva na zmanjšanje apatije posameznika v zvezi z njegovim položajem in pripomore h krepitvi njegove moči, podporo pri vzpostavljanju stikov in odnosov, ki temeljijo na zaupnosti in emocionalni odzivnosti. Stvarno pomoč svetovalec nudi posredno, v smislu koordinacije institucij, ki so pristojne za reševanje posamezne problematike. Avtorica (*op.cit.*: 27) dodaja, da je razmerje med razreševanjem stvarnih in osebnih težav v prid stvarnih le takrat, kadar svetovalec in svetovanec še nista našla pravega stika. V obeh primerih pa mora biti ponujena pomoč čim bolj skladna z obsojenčevimi pričakovanji, kar pomeni, da se dogaja v delovnem odnosu, ki temelji na instrumentalni definiciji problema. V delovnem odnosu, kjer so podeljeni koncepti, ki definirajo njuno sodelovanje in kjer soustvarjata izvirne delovne projekte pomoči. Če za nazorni prikaz procesa dela uporabiva besede Čačinovič

Vogrinčičeve: »Soustvarjene rešitve, ki se oblikujejo v delovnem odnosu, prevajamo v akcijo, v dejanja, v konkretne korake, ki udeležijo dogovore« (2006: 21-22).

Kar se tiče zasebne sfere, menijo, da bi lahko bil njihovo spremstvo in garancija pri izhodih (posebej pri tistih, ki nimajo obiskov), da bi jim lahko pomagali pri urejanju odnosov z družino (npr. krepitev stikov s starši), otrokom; in tudi olajšali stik z zunanjim svetom, jih morda spoznali z novimi ljudmi. Želijo si, da bi jim nudil moralno podporo (*»Ko sem zgubil ugodnosti, mi je ful padla morala. Takrat sem rabu nekoga ja ...«*); tistim, ki abstinerajo, pa bi nudili podporo tudi pri tem.

Predvsem in najbolj pa potrebujejo pomoč pri načrtovanju prihodnosti po prestani kazni, saj je veliko takih, ki jih zunaj ne čaka nihče in nič, in tega se zavedajo (*»Če gre za obsojenca, ki se mu bliža konec, pol se mu lahko pomaga pripraviti na privat življenje. Ker to je problem tu, ker se osebe ne ukvarja z obsojenci, z njihovim življenjem na prostosti. In potem se vrnejo v ono staro okolje, mogoče nimajo ničesar in nobenga ... in spet nekaj nardijo. Zato pa je tolko povratnikov.«*).

Tako je prisoten strah pred tem, da se bodo morali vrniti v znano okolje, ker hkrati vedo, da imajo zaradi neurejenih osnovnih stvari večje možnosti, da se bodo v kratkem vrnili v zavod (*»Čeprav, če mi verjameš, tu da zaj vrata odperemo, ne, polovica jih ne gre ven.« »Prava kazen te čaka šele zunaj. Tu te zdresirajo, da ne misliš, pol pa maš zunaj težave.« »Zakaj je tolko povratnikov vrača. Ne znajde se v zunanjem svetu....«*).

Ta pojav avtorji poročila UIKS-a (Letno poročilo UIKS 2008: 47) imenujejo protisloven odnos do prostosti. Po njihovem mnenju pride do tega zaradi neskladja obsojenčevih želja in pričakovanj z realnimi možnostmi. Pogosteje se pojavi pri obsojencih, ki so na daljšem prestajanju kazni, v obeh primerih pa otežuje priprave na odpust. Svetovalec bi v takih primerih lahko pristopil kot tisti, ki pripomore k lažji reintegraciji v domače okolje. Na to, da je še težje tistim, ki imajo daljšo kazen in je zapor bolj ali manj že postal njihov dom, pričajo tudi izjave obsojencev (*»Jaz ko sem prišo z Doba, meni je bla ful muka. Res. Bil sem pet let dobesedno navajen na ta sistem, nisem razmišljal, kaj bom jedo, kdo bo kaj pral, nič. Nič nisem razmišljal. Prideš ven, pa moraš to razmišljat. In tega nisi navajen. Tu vsi nekaj sanjajo o izhodih. Če revež nima za cigarete, kaj bo šel na izhod. Da bo šel nekaj vkrast al pa da bo šel nekaj not primest, da bo zaslužo. Zato folk razmišlja o izhodih.«*)

Področja, na katerih svetovalec (lahko) pomaga obsojencem, se prekrivajo s pričakovanji obsojencev, ki svetovalca še nimajo. Kar pomeni, da dobijo podporo pri izobraževanju (vrnitev v šolo), zaposlitvi, urejanju prevoza domov in odnosov z družino. Svetovalci jim nudijo tolažbo, ker je drugje ne najdejo, ali pa jim pomagajo pri iskanju stanovanja.

Na področju nastanitve statistični podatki UIKS (Letno poročilo UIKS 2008: 48) kažejo, da se 80 odstotkov obsojencev vrne v lastni dom, vsem ostalim lahko svetovalec s pomočjo socialnih služb pomaga pri urejanju nastanitve. Isto poročilo pravi (*op.cit.*: 41-43), da je bilo v letu 2008 v izobraževalni proces vključenih 14,5 odstotkov vseh obsojencev, pri čemer jih je polovica obiskovala srednjo poklicno šolo. Celoten razpon izobraževanja sega od opismenjevanja do fakultete. Zavodi že ob prihodu obsojenca na prestajanje kazni le tega spodbujajo in motivirajo, da bi se vključil v izobraževalni sistem oz. ga zaključil. Ob primernem vedenju in izpolnjevanju zakonskih pogojev mu omogočijo, da izobraževanje poteka zunaj zavoda. Sicer večina zavodov ponuja možnost pridobitve funkcionalnih znanj in udeležbe različnih tečajev v zavodu (računalništvo, jeziki). Svetovalec se lahko pojavi kot učna pomoč, motivator, pomaga pri iskanju učne moči ali literature.

Kot največja prednost so se izkazali na izhodih in krepitvi stikov z zunanjim okoljem. Potrebno je povedati, da pri dveh ni prišlo do tovrstne podpore; eden še ne izpolnjuje pogojev za ugodnosti, ki bi jima omogočala konkretnejše delo, drugi pa pravi, da svetovalka zaradi politike zavoda nima veliko vpliva: »*Birokracija nas nategne.*«

Podporo svetovalca potrebujejo, ko jim kaj »ne gre«, pa najsi gre za zadeve in življenje v zavodu ali pri izobraževanju, poiščejo pa jo tudi, ko potrebujejo kakšne informacije, spremstvo ob namenskih izhodih, pomoč pri urejanju stanovanjskih zadev in iskanju zaposlitve. Ne glede na trud in dobro voljo obeh, se morata tako svetovalec kot obsojenec zavedati realnosti o zaposlitvenih možnostih, kajti »prenapolnjenost trga delovne sile, nižja izobrazbena raven obsojencev in želja delodajalcev po zanesljivejših in z delovnimi navadami opremljenimi delavci, otežujejo zagotavljanje zaposlitve obsojencem po prestani kazni« (*op.cit.*: 47). Zaposlitvene možnosti obsojencev, ki že pred nastopom prestajanja kazni niso bili zaposleni, so še toliko manjše. Le-te se zmanjšujejo še iz dneva v dan - skladno z državno in svetovno gospodarsko politiko oz. pojavom gospodarske krize.

Predvsem ob teh srečanjih dobijo pogovor (»*Na življenjski način on meni ne more pomagat. On meni lahko samo pomaga glede izhodov, pa glede pogovorov. Da se pol jaz lažje*

počutim.»), ki jih sprosti, dobijo nekoga, ki jim za spremembo prisluhne, ki je ob njem, ko je v stiski. Tudi oni so izpostavili, da se lažje pogovarjajo z žensko: »Saj z moškim se je tudi fajn pogovarjat, samo ne vem, ni onega filinga. Ne vem, kak bi to razložu.«

Posameznik, ki se s svojim svetovalcem ne ujame, je povedal, da zaradi tega ne čuti, da bi ga potreboval: *»Če se pogovarjava, to pomeni, da jaz govorim, on posluša. Bolj sem jaz njemu svetovalc kot on meni. Če pa dobiš kr enga ... mam slab dan, se dobim z njim, pa me še bolj zamori. Pa to naj ne bi bil namen tega, al ne? Jaz sem si bolj predstavljal, da me bo to ... motiviralo, dalo voljo, ne pa obratno.«* Vendar tudi pove, da si zelo želi zamenjave in je zaprosil zanjo (so mu rekli, naj še malo vztraja), a hkrati se zaveda, da je pri tako dolgi kazni tudi takšen svetovalec pomembna bilka, ki se je mora okleniti.

Svetovalcu se lahko zaupajo in to jim ogromno pomeni, ker izboljša njihovo počutje, olajša stisko in jim je tako po pogovoru lažje (*»Se postavi zate. Dost mi to pomen. Počutje je takoj dost bolj uredu.«*). Eden pa je rekel, da svojega svetovalca še ne pozna dovolj, da bi mu lahko popolnoma zaupal in da upa, da se bo to sčasoma spremenilo: *»Jaz moram bolj človeka spoznat. Ne moram jaz od nekdej človeku zaupat.«*

4.7 PODROČJA MOŽNEGA VPLIVA

Ko sva spraševali obsojence o njihovih pričakovanjih glede svetovalčevega možnega vpliva, so naju zanimala predvsem pričakovanja o možnosti vplivanja ob kršenju obsojenčevih pravic ter pri pridobivanju ugodnosti. Pravice obsojencev po njihovem mnenju naj ne bi bile kršene preveč (*»Konkretno kršena pravica ... ne. Tisto, kaj je po moji logiki kršen Zaj če jaz ne dobim izhoda, pa rečem U, jezus, krivica se mi dela. Ne, to ni res. Tebi tu ne rabijo nič dat. To je samo njihova dobra volja.«*), a kršitve kljub temu obstajajo.

Glavni problem kršitev je, da ni jasno postavljenih meja in pogojev, ki bi se jih držali (*»Težava je v tem, da vzgojna služba premalo nardi in obsojenci dostikrat ne vejo, pri čem so. Vsak, ki pride sem, hoče prvo vedet, kdaj bo šel ven, kdaj bo mel izhode. Čisto drugače bi blo, če bi se jim jasno povedalo na začetku – če bo do takrat pa takrat to porihtano, če ne boš mel UZ-jev, če boš izpolnjeval pogoje, greš lahko te ven al pa dobiš izhod. Ne pa zaj, ko se vse dela mimo pravil.«*), ter neprestano prelaganje odgovornosti za odločitve. Reakcije na to ni, ker »nimajo kaj«, oz. je vezana na ugodnosti (če jih že uživajo, raje ne reagirajo, da jih ne

izgubijo, sicer pišejo pritožbe ali odreagirajo z nasiljem: *»Prej sem se vedno ful zdiral na njih, zdaj pa ko začnem z ugodnostmi, ti ne preostane drugega, kot da se obrneš in greš ... pa požiraš, pa požiraš ... ker bi drugače bil pod sankcijo«*).

Zavedajo se, da bi jim svetovalec težko pomagal, ker nima vpliva na zaposlene v zavodu (*»Ne morma mešat zunanjega delavca, svetovalca, z upravo tu. Oni so za sebe. In en od zunaj, ki bo hodo tak, ne bo mogo na to vplivat. Ni šans.«*). Kvečjemu ga vidijo ob sebi kot nekoga, ki jih informira, jih pomiri, da drugo mnenje, prikaže drug pogled, ker obsojenci *»itak vidijo le svoj pogled«* in tako olajša prestajanje kazni. To, da bi se za njih postavili, bi bilo *»častno dejanje«*, a *»da bi svetovalec pomagal, bi moralo med njima super zaupanje, da bi verjel obsojencu in ne upravi.«*

Pomoč svetovalcev pri uveljavljanju pravic variira oz. se pojavlja predvsem v dveh oblikah: ali do tega ni prišlo (pri sedmih intervjuvanih obsojencih), bodisi zato, ker svetovalni odnos traja šele kratek čas, bodisi zato, ker to ni stvar svetovalca, ampak je odvisno od obsojenca in njegovega vedenja in pridobivanja ugodnosti (*»Če izpolnjuješ pogoje boš meu izhode. Če jih pa ne boš, ne boš meu izhode. To je to.«*).

Štirje obsojenci so dejali, da jih dosegajo lažje kot prej, čeprav jih še vedno ovira politika zavoda. A svetovalec je tisti, ki mu obsojenci zaupajo bolj kot upravi (*»Nobenmu zaposlenmu ne morš zaupat, niso zanesljivi.«*) in ki lahko le-tej povedo, kako se obnašajo in s tem vplivajo na odločanje o dodelitvi ugodnosti (*»Mal se pomenva kaku pa kaj. Pol se on v zavodu mal pomen. Pol mi pove ka so oni nazaj povedal pa tku. Pa nekaku taku prideš to enga cilja.«*). Eden je povedal, da mu je svetovalka pomagala urediti stike z otrokom.

Glede vpliva svetovalca na lažje ali pogostejše pridobivanje ugodnosti jih je bila večina (osem) dokaj realnih in pravijo, da sicer ne vedo točno, kakšna so njegova pooblastila, ampak menijo, da svetovalec ne bo imel takšnega vpliva. Morda bi lahko bil jamstvo in spremstvo za izhode, sploh če bi sodeloval z vzgojnim delavcem in bi dal upravi mnenje o napredku, ki bi ga upoštevali ter bi tako lahko vplivalo na njihovo končno odločitev.

Pri podeljevanju zunajzavodskih ugodnosti se poleg zakonskih določb in načela postopnosti upoštevajo tudi kriteriji, ki so se izoblikovali v praksi (Letno poročilo UIKS 2008: 59). Upoštevajo se obsojenčeve vedenjske in osebnostne značilnosti, izpolnjevanje programa obravnave, ocena zanesljivosti, spoštovanje sprejetih dogovorov, odnos do kaznivega dejanja,

zaposlenih in sooobsojencev. To so stvari, na katere bi posredno lahko vplivalo svetovančevo sodelovanje v svetovalnem odnosu, svetovalčev vpliv nanj in svetovalčevo poročilo vzgojni službi. Drži, da je veliko zapornikov ravno zaradi svetovalca lahko začelo koristiti ugodnosti izhodov, na pridobitev dodatnih ugodnosti pa svetovalec zaradi zgoraj omenjenega razloga nima neposrednega vpliva.

Obsojenci so omenili, da bi jim pri doseganju ugodnosti lahko pomagali na drugačen način – tako, da bi jim bili v podporo, da bi jih spremljali in pomagali urejati odnose (*»Al pa če ma kdo težave s starši, al pa družino, ga svetovalec pelje domov, je vsaj samo ob njem, ko se on pogovarja, pa rešuje stvari.«*) ter jih motivirali (*»Če te non stop zabijajo, tak kot tu, nimaš več volje za nič. Ti non stop živci delajo.«*), spodbujali k pozitivnemu vedenju.

Pri pogovorih sva opazili, da so vedeli, da svetovalec ne more vplivati na pridobitev ugodnosti pred zakonsko določenim rokom, a so vseeno omenili to možnost, kot da bi preverjali, ali so meje vpliva lahko raztegljive. Veliko bi jim pomenilo, če bi bil svetovalec prisoten na sestankih, kjer se odloča o tem, ali se prošnji ugodi ali ne, da bi tako lahko poročal, kaj se je dogajalo, ker vzgojni delavci niso nikoli natančni in določni s svojimi informacijami in obrazložitvami.

Delo oz. nedelo vzgojiteljev se odraža v kvaliteti življenja med prestajanjem kazni in po njej. Morda se sliši neresnično, vendar je tudi od njih in njihovega dela odvisno, kako se bodo ljudje znašli v zaporski situaciji in se izognili neprimernemu vedenju ter koliko bo povratnikov: *»Tu maš vzgojne, samo vseeno ... ni nobenga plana, smernic, kak je treba bit. Te pustijo pol leta, pa tu hitro zaviješ na stranpota, ker te pustijo samega, kokr boš. Bi blo boljš, če bi se na začetku vse strogo določlo, kaj je treba narest. En plan, ki bi se ga držal. Ker tukaj ... je polno vsega in te hitro povleče še na bolj slabo stran, če ne znaš reč ne.«*

Je pa nujno, da smo iskreni in si priznamo, da obstajajo velike možnosti, da bi obsojenci skušali izkoristiti svetovalca, vplivati in pritiskati nanj, da bi hitreje pridobili ugodnosti.

Kot piše Brečkova (1998: 4), je vodilo pokazenske pomoči čim manjša izoliranost obsojenca od naravnega življenjskega okolja. Opozarja tudi, da obsojenec, ki se vrača v svoje okolje z nerazrešenimi težavami, ne bo mogel normalno socialno živeti in delovati samo zato, ker je prestal kazen.

To sta tudi točki, za kateri meniva, da lahko svoj delež doprinese svetovalec in svetovalni odnos. Na eni strani lahko, kot kažejo tudi pričakovanja obsojencev v najini raziskavi, predstavlja spremstvo ob izhodih in je podpora ob vzdrževanju ali obujanju stikov s svojci. Na drugi strani pa pomaga obsojencu pri soočanju s storjenim kaznivim dejanjem in posledicami, z zgledi in primeri drugačnih načinov komunikacije, reševanja problemov, reagiranja v stresnih situacijah in podobno.

Vsi, razen enega, si želijo večjega stika z zunanjim svetom. Mislijo, da bi jim svetovalec lahko pri tem pomagal. Kako? Da bi skupaj hodila na namenske izhode, kjer bi urejala potrebne stvari in morebiti koga spoznala, oz. bi ga svetovalec vsaj seznanjal z novostmi zunaj, jim prinašal svež veter in družbo (*»Tukaj not smo prepuščeni predvsem sami sebi. Niti žog nimamo.«*) in mu na tem področju pomagal tudi v času po prestani kazni (*»Tisti krog prijatlov ... je preteklost. Rabim novo družbo ravno zaradi tega, kar je blo.«*).

Četudi ni v moči svetovalcev omogočanje koriščenja dodatnih ugodnosti, so za obsojence pomembni, ker jim omogočajo večji stik z zunanjim svetom – preko namenskih izhodov, na katere gresta skupaj, ali z informacijami o dogajanju zunaj. Trije so povedali, da niso opazili, da bi se kontakti z zunanjim svetom spremenili, povečali, odkar imajo svetovalca.

Intervjuvane obsojene osebe, ki svetovalca še nimajo, so prepričane, da bi z njim lažje reševali svoje probleme, saj *»vsaka pomoč, nasvet pride prav«*, sploh ker nekateri svojih vzgojiteljev ne vidijo, na skupinah jih je preveč, da bi lahko kaj resnega izpostavili, ali pa se celo zgodi, da *»tu zaj samo tablete šopajo. Rečeš, da te kaj muči, pa že tablete.«* Če bi nove načine za soočanje s problemi in možnega reševanja težav dejansko sprejeli, pa bi bilo pri večini odvisno od trenutnega počutja, načina komunikacije, pristopa svetovalca.

Konkretnih znanj in spretnosti za lažje reševanje problemov in soočanje tisti, ki svetovalca že imajo, niso dobili, vseeno pa se počutijo sposobnejše pri reševanju, saj jim pomaga v obliki drugačne podpore: boljše delujejo v odnosih (so manj nestrpni, bolj mirni, reakcije bolj premišljene: *»Da mi pride na dva tedna, mi pomaga to, ja. Da se malo breznam, ne. Ne bit nervozen, živčen, ne takoj eksplodirat, to mi je pomagalo.«*), razmišljajo bolj pozitivno in so bolj vztrajni (*»Nea več kar tak vržem puške v koruzo za vsako stvar.«*). Svetovalci jih motivirajo, pomirijo (*»Ko ena joga bi lahko reku. Isto ko greš na jogo, pa ko prideš z nje, si sproščen.«*), poslušajo, upoštevajo, vrnejo voljo do življenja, zmanjšajo negotovost (*»Več volje do življenja dobiš, če se na nekoga lahko zanesesh, je veliko lažje bolj pozitivno*

razmišljat. S svetovalcem se lahko konkretno pogovarjaš in lažje pol razmišljaš.»), predstavljajo nekoga, na kogar se lahko zanesejo.

Tretjina pa izkušnje te podpore ni dobila. Pravi tudi, da je odvisno od obsojenca, ali bi tako pomoč sprejel, se spremenil (*»Če si konfliktna oseba, ni važno, al maš svetovalca al ne.«*).

Svetovalec se mora ves čas zavedati, da obsojenec v danih življenjskih pogojih izgublja avtonomijo in možnost za samostojno odločanje. Kot piše Brečkova (1998: 13), ostane brez prave odgovornosti, preneha opravljati svoje starševske pravice in obveznosti, oddaljuje se od norm vedenja, ki veljajo na prostosti. Na tak način izgublja samospoštovanje, samozavest, zavrže svoje interese, zmanjša svojo aktivnost. Naloga svetovalca je, da skuša krepiti njegovo samopodobo in na tak način dvigniti samozavest in samozaupanje ter seveda izboljšati počutje. Skuša ga motivirati za različne dejavnosti in povečati njegovo avtonomijo. Hkrati se mora zavedati, da je motiviranje obsojenih oseb lahko težavno, saj pri njih izstopa nedejavnost in pomanjkanje motivov, »kar je največkrat posledica čustvene neurejenosti in nezrelosti, nekaterih drugih nezadovoljenih osnovnih psihosocialnih človeških potreb.« (*op.cit.*: 12-13)

Svoje počutje med prestajanjem kazni so opisali z besedami »zaprto, katastrofalno, slabo, bedno, poučno«. Šest jih je povedalo, da »mešano«, kar pomeni, da je odvisno od dneva, vzdušja v zavodu in med obsojenci, lastnih skrbi in aktivnosti. *»Moj cajt je tak izpolnjen. ... ljudi tu noter ubija dolgčas. Jaz mam čez cel dan aktivnosti.« »Včasih mam ful krize, včasih pa mam obdobja, ko mi je v redu. Pa jaz sem že tak al tak tak dolgo tu not, da sem se že vsega navado. To je moj dom. Sploh ne vem, kak bom, ko bom zunaj.«* Eden je najprej odgovoril, da se tukaj počuti odlično, nato pa dodal: *»Kakor kdaj. So dnevi, ko sem čisto adijo, so pa dnevi, ko sem dobro. Temu stanju tu primerno seveda.«*

Svetovalec bi s svojo prisotnostjo, s tem, da jih posluša in ima dejansko čas zanje, to počutje lahko izboljšal, ker bi tako imeli nekoga in tako tudi več upanja. Trije so glede izrazitih sprememb skeptični. Menijo, da bi bilo težko, ampak če že ne bi mogel spremeniti splošnega počutja, bi popestril monotonost. *»Saj jaz od njega nea ne vem česa pričakujem, nea pričakujem čudežev, konec koncev ni bog, sigurno mi pa lahko več pomaga, ko pa bilo ker tu noter. To pa je sto procentno.«* Tudi tukaj je potrebno opozoriti na možnost, da bi se jih veliko odločilo za svetovalca ne toliko zaradi resnične potrebe, ampak bolj zato, da si popestrijo čas, da se jim dogaja še nekaj drugega, ne le poležavanje ali delo.

Tako kot obsojenci brez svetovalca, se tudi tisti, ki ga imajo, med prestajanjem kazni počutijo »obupno, zanič« (predvsem tisti z daljšo kaznijo), razpoloženje je odvisno tudi od vzdušja v zavodu (v času našega obiska je zasedala komisija za pogojne odpuste in je bilo zaradi neodobrenih prošenj precej nemirno in napeto), vendar pa se deset od dvanajstih intervjuvanih obsojencev počuti boljše, odkar imajo svetovalca (*»Prej ko nisem mel svetovalca, sem se zelo slabo počuto. Ker jaz mam tudi dolgo kazen in sem skoz delal probleme, mel skoz neke težave; izolacije, samitve, in to človeka čist na tla sesuje. Tak da še mam zaj stike in se pogovarjava. Mi pomaga.«*), čeprav o tem ne »vodijo dnevnika«: *»Počutim se kot miš v kletki, ona pa je sedaj sir.«*

Zakaj svetovalec izboljša njihovo počutje? Ker imajo nekoga, ki se ga razveselijo, ker imajo nekoga za pogovor, so bolj sproščeni, imajo upanje in cilj. Nekateri so se umirili tudi zaradi svetovalca (drugi, morda pomembnejši razlog je, da so/ bodo pisali za pogojni odpust ali pa se bliža začetek uživanja ugodnosti), se pa tisti, ki si zapolnijo dan še z ostalimi aktivnostmi (delo, fitnes, šola), počutijo boljše kot drugi, ki nimajo aktivnosti.

Na izboljšanje počutja je pri enem obsojencu vplivala menjava svetovalca, kar drugemu še ni uspelo, zato svetovalec skrbi za slabšanje razpoloženja: *»Ko končam, je tišina. Ena sama mora. In pol se gledava ko dva norca in komi čakam, da lahk grem nazaj delat al pa kam. Ker mi sam ure, ki jih morm pol not spravljat al pa prosti čas jemlje.«*

Svetovalec bi lahko na obsojenčevo samozavest, samozaupanje vplival predvsem, če bi bil pozitiven in prepričljiv, če bi delal s srcem in ne zaradi obveznosti, oz. če bi bil strokovnjak, sicer je njegov vpliv po predvidevanjih obsojencev vprašljiv. Veliko bi pomenila podpora, ki bi jo dajal in ki bi večala njihovo (samo)zaupanje, ker bi se mu bolj odprli in zaupali (*»Bi razmišljal, analiziral ... Tu sem bolj ali manj samo zapornik. Tam bi bil tudi človek.«*), ne bi se počutili tako odrinjeni, pozabljeni (*»Na zuni ne kažem, not me pa boli. ... nehumani ljudje so not.«*). Pogovor z nekom od zunaj bi jih ponovno naredil za ljudi in že s tega vidika, bi lahko pozitivno vplivali na njihovo doživljanje samih sebe.

Že omenjeni eksperiment o svetovanju (Orel 1988: 28) je pokazal, da so obsojenci v primerih pozitivnega transfera postopoma sprejemali svetovančeve komunikacijske in vedenjske vzorce, načine izražanja, mišljenja in reagiranja v določenih situacijah, kar jim je omogočilo strpnejši in učinkovitejši dialog, tudi s strokovnimi delavci.

Sedem intervjuvanih oseb meni, da svetovalec ni vplival na njihovo doživljanje sebe, povečanje samozavesti, vsaj oni sami niso tega opazili (*»Ne morem bit ne bolj ne manj samozavesten«*). Pet obsojencev meni, da je vplival na njih na nekaterih področjih - da bolj zaupajo v vase, da napredujejo (*»Napreduješ pri vsem, greš za kak korak naprej. To je doživljanje, ki ga z nobenim dnarjem na svetu ne morš nadomestit. Ne morš ga pozabit.«*). Spremenili so se, imajo več volje, postali so bolj komunikativni, začeli drugače razmišljati in spoznali, da so si prej s svojim vedenjem škodili in da zaradi vpliva svetovalca ne delajo več problemov, neumnosti, s katerimi si onemogočajo ugodnosti. Veliko jim tudi pomeni, da jih svetovalec motivira, ko so na dnu, eden pa je rekel, da *»se počutim več od ostalih arestantov, ker imam njo«*.

Pri tem bi radi še opozorili, da sva opazili, da lahko do izigravanja in zavajanja prihaja z obeh strani. Če je poskus izvajanja kakršnegakoli pritiska ali česa podobnega s strani obsojenca še mogoče nekako pričakovan, saj verjetno poskuša storiti vse, da bi zase pridobil čim več dobrega, pa je s strani svetovalca že kar neetično, pa čeprav se je morebiti le šalil. A v tako resni situaciji in pogojih, si česa takega ne sme privoščiti, še posebej, če ga je sogovornik vzel resno: *»Zadnjič smo šli s to svetovalko in njeno prijateljco. In smo mel v mislih, da če se bom še enkrat ženo ... pol pa je rekla, da bo našla primerno ženo ... pa za stanovanje je spraševala, kak mam urejeno. In če znam na kmetiji delat, da mi bodo tam delo pa stanovanje zrihtali. Sem reku, da seveda znam, sem na kmetiji gor raso. Samo nism čisto prepričan, al se je hecala glede tega vsega.«*

Druga stvar je možnost menjave svetovalca, ki je omogočena in dovoljena z dogovorom, saj lahko učinki svetovanja postanejo nasprotni pričakovanim, o čemer pričajo tudi odgovori obsojenca, ki s svojim svetovalcem ni zadovoljen (kazen prestaja v ZPKZ Dob). Medtem ko primera iz Celja kažeta, da je menjava svetovalca tam bila mogoča: *»K dost jih tut gre tku ene parkrat, pa če jim ni všeč, odpovejo.«* *»Sam je kmalu malo manjkalo, da bi s tem drugim isto prekinu, zaradi tega, ker sem izgubo one izhode in je bil oni šok, ne in enkrat nisem šel, on je prišel sem in jaz nisem hotu it, ne. Potem je prišu čez dva tedna spet in spet nisem hotu it in mi je rekla vzgojiteljica, idi se vsaj pomenit z njim, če boš še hotu, boš hodu, če ne pa boš prekinu. Potem sem le reku, bom jaz rajši vseen mel še ga vseeno, za izhode bo fajn in tak napreje. Zaj vseeno še hodim«*.

4.8 RAZLIKE V ODNOSU S STROKOVNIM DELAVCEM IN SVETOVALCEM, VPLIV SVETOVALCA NA POVEČANJE SOCIALNE MREŽE OBSOJENCA

»Ne vem, bilo bi bolj sproščeno, manj obremenjujoče. Pogovarjala bi se lahko tudi o drugih stvareh, ne samo o zaporu. Pogovor bolj človeški, si vzame čas in prisluhne. S socialno delavko je bolj uradno.«

Razlike v odnosu s svetovalcem, v primerjavi s strokovnim delavcem, bi po mnenju vseh obsojencev morale obstajati. Po pripovedovanju drugih in po njihovih predvidevanjih je pogovor s svetovalcem bolj sproščen, manj obremenjujoč, bolj človeški. Z njim se pogovarjajo bolj odkrito in ji zaupajo bolj kot socialnim delavkam. Svetovalec jim lahko pomaga pri namenskih izhodih, jim prisluhne, si vzame več časa in se zavzame za njih, če je potrebno. Ta odnos se razlikuje od odnosa s socialno delavko (iz zapora ali centra), saj je odnos z njimi bolj uraden, vzgojna delavka se jih izogiba, nima za njih toliko časa, zaradi nevarnosti različnih sankcij se tudi zaporniki izogibajo iskrenega pogovora z njimi in vse to vpliva na to, da so zaporniki mnenja, da bi imeli boljši odnos s svetovalcem.

Pri kvaliteti odnosov z družino je svetovalec pripomogel v dveh primerih od dvanajstih, na splošno pri odnosih z ljudmi pri enem. Veliko zapornikov ni opazilo razlike, posledično tudi zato, ker nimajo stika z zunanjim svetom. Predvidevava, da je tako, ker veliko ljudi izgubi stike s svojimi prijatelji in družino, ko gredo v zapor. (*»Več let sm v zaporu, vse manj jih je. Ni važno od svetovalca. Družina je tista, ki ostane, pa še ta ne zmeraj. Prjatli pozabjo nate. Sj eni so, tisti, k so res dobri, zdj uni ostali pa ne kličejo, ne pošiljajo pisem...«*).

Obsojenci se imajo za iste, kot so bili pred začetkom sodelovanja s svetovalcem. Razloge za ta odgovor prepisujeva dejstvu, da so svetovalni odnosi šele v začetnih fazah (*»Se še ni zgodilo. Jo mam premal časa. Sem jo šele dobu.«*), medtem ko so obsojenci, ki so dlje časa v svetovalnem odnosu navedli, da opažajo spremembe (*»Mi je ful pomagala, glede šole, pa vsega. Sem postal boljši.« »Kako dolgo pa se dobivata?« »Dve leti, enkrat na mesec.«, »Zaj sem bol...bol miren sem. Znal sem bol, drugač razmišljat. Pa počutu sm se boljše.«*), sebe prepoznavajo kot bolj umirjene, sproščene, diplomate pri pogovarjanju z drugimi.

Enajst intervjuvancev, ki že ima svetovalca, ima boljše odnose s svojim svetovalcem kot s socialnimi delavkami iz zapora in centra. Odnos je bolj sproščen, več povedo svetovalcem,

jim bolj zaupajo in imajo z njimi več stika. Problem je ponavadi v tem, da je v zaporih en vzgojni na dvajset in več ljudi in se tako ne morejo posvetiti posamezniku. (*»Svetovalec se ti bolj posveti pa to. Drugu je pa vse usput. Kar je, se hitr nardi in to je to. S svetovalcem pa mal globlje zaideš, več poveš.«*)

Dejstvo je, da svetovalec in strokovni delavec nista v enakem položaju in odnosu do obsojenca, saj je to eden izmed ciljev svetovanja. Po Orlovi (1988: 27) je ena izmed razlik v tem, da svetovalec ne nudi direktne stvarne pomoči, saj za tovrstno pomoč obstajajo pristojne institucije. Svetovalčeva aktivnost teče v smeri ustreznega prenosa informacij.

Orlova (*op.cit.*: 26) še piše, da je ponavadi svetovalni odnos bolj poglobljen kot odnos obsojenca in strokovnega delavca. Temelji na resnični zaupnosti in emocionalni odzivnosti, ki spominja na prijateljski odnos. Pomemben vzrok, da je to sploh mogoče, je dejstvo, da svetovalec za razliko od vzgojnega delavca v zavodu, obsojenca ne more sankcionirati, zato lahko ta govori bolj iskreno, odprto in brez strahu pred izgubo ugodnosti.

Obsojenci so mnenja, da bi svojemu svetovalcu bolj zaupali in mu povedali več kot vzgojni delavki, ker je ta oseba tam samo za njih in bi imeli z njimi osebni odnos, kjer ne bi delali selekcije, kaj povedo in kaj ne. V skupinah jih je preveč in tam ne zaupajo svojih težav pred vsemi. Če bi imeli svetovalca, bi to za njih pomenil odnos, v katerem bi gradili na zaupanju in bi se v njem sproščeno izražali. (*»Odvisno od človeka, sicer pa nekdo, ki se odloči za to, ne more to delat iz koristoljublja in mora bit v redu.«*) Na to, da bi bili s svetovalcem bolj iskreni, vpliva tudi to, da je to oseba od zunaj, torej ni v sistemu, v katerem sami trenutno živijo. Socialna služba ima moč in lahko sankcionira njihovo vedenje (s tem je mišljeno tudi govorno izražanje). Seveda pa ta iskrenost ne bi bila prisotna takoj na začetku svetovalnega odnosa, ampak bi se ustvarila s pogovori in s časom. (*»Ja vsekakor, oziroma odvisno, kakor začutiš pri človeku. Če začutim, da mi želi pomagati, bi ji zaupal več kot vzgojni.«*)

Velika večina tistih, ki ima svetovalca, je pritrdila, da svojemu svetovalcu lahko zaupajo in mu povedo o svojih težavah in stiskah. Nekateri svetovalcu še ne zaupajo popolnoma (ga imajo kratek čas), nekateri pa si tega sploh ne želijo. Sicer pa so tudi poudarili, da tako kot vsem, tudi njim zaupajo do določene mere. (*»Na začetku nisem, sedaj vse več, vsega pa ne moreš zaupati nikomur.«*)

Obsojenci se pred svojim svetovalcem manj pretvarjajo, kot pred socialnimi delavkami in vzgojno službo. Razlogi so različni, vendar se med seboj dopolnjujejo. Pravijo, da so bolj iskreni s svetovalci zato, ker jih vzgojna služba lahko sankcionira, če povedo kaj, kar jim ni všeč, ker jim svetovalci pomagajo, se jim več posvečajo kot socialne delavke in jim pomagajo pri urejanju stvari. Nekateri so poudarili, da se dobro razumejo tudi s socialnimi delavkami, vendar pa one nimajo dovolj časa za njih. Na zaupanje vpliva tudi starost in spol (mlajši je, bolj razume; ženski lahko več zaupajo o čustvih). *»Da, s svetovalko sem bolj iskren. Če povem svetovalki, ona to uredi, pri socialni delavki pa ne dosežem, kar želim. Zaposleni tu hitro delajo in ne vedo vse o tebi kot svetovalka.«*

Povečanje socialne mreže sva lahko raziskovali le pri obsojencih s svetovalcem. Najine ugotovitve kažejo, da se večini ni povečala. Glavni razlog za to pripisujeva dejstvu, da v svetovalnem odnosu še niso dolgo in da očitno svetovalec le ne more imeti takšnega vpliva na širjenje mreže, kot sva predvidevali (*»Mah zuni ne ... kle pa moreš fajn selekcijo nrdit ... s kom se boš družil in s kom ne. Svetovalce ne vpliva na to..ne vem no..vsaj name ni.«*).

Večina nima izkušnje, da se s svetovalcem o čem ne bi strinjala, menijo pa, da bi se v takem primeru o tem lahko pogovorila in tako rešila nesporazum. Eden od obsojencev, ki je nestrinjanje že doživel, je povedal, da sta oba predstavila svoj pogled na situacijo in nato sklenila kompromis. Drugi je dejal, da v takem primeru obvelja mnenje svetovalca, kar se nama ne zdi pravilno glede na namen in cilje svetovalnega odnosa (*»Jaz povem svoje, on pove svoje, pol pa se itak on odloč.«*).

Svetovalec lahko v tem primeru uporabi načelo pogajanja iz Lüssijevega koncepta načel, za katerega sam pravi, da je "kraljeva pot" pri reševanju problemov. *»Ustvarjanje rešitev se strukturira kot pogajanje«* (Čačinovič Vogrinčič 2006: 51), ki ga vodi svetovalec in ki upošteva načelo interpozicije. Njegova naloga je vzdrževanje procesa oblikovanja sporazuma, uresničljivega dogovora o možnem.

Nobeden še ni imel resnejšega konflikta s svetovalcem. Predvidevali so, da bi se v tem primeru lahko o tem pogovorili in uredili zadevo. Manjšina je omenila, da bi resen konflikt vodil v prekinitev svetovalnega odnosa, ker bi bilo na preizkušnji zaupanje (*»Potem bi prišlo že do take mere, da bi jaz to prekinu, ne bi več hodu. Itak jo imam po svoji izbiri.«*)

Kar se tiče ocene svetovalca, so svojega svetovalca pohvalili vsi (*»Pozitivna, prijetna...vreda je, boljša kokar te tu notr.« »Čista petka.«*), razen dveh – eden, ki se z njim ne razume (*»Ena. Ker je nekomunikativen, neprimeren za opravljanje prostovoljnega dela, kjer mora bit prva stvar, da si dva zaupata in mu pomaga. Sam pri njem tega ni.«*) in eden, ki ima svetovalca zelo kratek čas in ga še ne pozna. Svetovalec jim je vseč zaradi različnih razlogov: je prijazen, pameten, nasmejan, pomaga, posluša, je v oporo, pozitivno vpliva na njih, komunikativen, mlad in bolje razume, ker je odkrit in pozitiven.

Večina obsojencev, s katerimi je bil opravljen intervju, je mnenja, da bi svojemu svetovalcu raje povedali sami, zakaj so na prestajanju kazni. Dodajajo, da bi bilo dobro, da bi svetovalci že prej poznali razlog prestajanja kazni, da bi tako vsaj približno vedeli, s kakšnim človekom imajo opravka. Večina jih je dejala, da nimajo kaznivega dejanja pedofilije ali posilstva, ki so moralno sporna dejanja, zato svoja dejanja sicer morda obžalujejo, se jih pa ne sramujejo in bi jih zato povedali, saj je tudi to eden od pokazateljev medsebojnega zaupanja s svetovalcem (*»Že tako ve. Bi pa blo pošteno, da če se že gremo nek pošten odnos, da mu tudi sam povem.«*).

4.9 DODATEK

Ko sva na koncu intervjuvance vprašali, če bi še kaj dodali, so izrazili podporo najinemu projektu, porodilo se je tudi nekaj dvoma, a so nama zaželeli veliko sreče. Veliko jih je poudarilo, da bo to dobro za njih in da potrebujejo več svetovalcev, da bi se tako izboljšalo njihovo počutje in mogoče razmere v zaporu. (*»Meni je pomagalo, za druge pa ne vem. Sam sem pa enkrat boljši, kot sem bil prej. In če bo jih več, bo super.«*)

Eden je omenil, da je eden izmed razlogov, da je svetovalcev premalo, tudi strah, ki pa je včasih upravičen. (*»Eden od razlogov, da imamo premalo svetovalcev je morda tudi to, da jih je strah, strah zapornikov.« »Mislite da je ta strah upravičen ali odvečen?« »Odkvisno na koga prileti, če na morilca ... pol ja ... jo je lahko strah ...«*) Dodali so, da bi morali svetovalce motivirati, da bi jih bilo več (dnevnice, povrnjeni potni stroški).

Opozorili so, da bi morali biti svetovalci ljudje s primerno usposobljenostjo in bi morali biti pozorni tako pri dodeljevanju svetovalcev kot tudi pri dodeljevanju zapornikov, saj ni vsak svetovalec primeren za vsakega zapornika. (*»...Pri izbiri obsojenca morte bit previdni, ker je*

primeren za svetovalca. To so pač osebe, ki niso stabilne. In jih je treba (svetovalce) zaščititi. Ne morš mu dat nekoga, ki ni čustveno al psihično dovolj stabilen.«)

Vendar so tudi prepričani, da to lahko prinese veliko več dobrega kot slabega.

5. SKLEPI

POZNAVANJE PRAVICE

- Poznavanje pravice za pridobitev svetovalca je vezano na pretekle izkušnje obsojencev. Pravico in vse, kar je nanjo vezano, poznajo tisti, ki so v preteklosti imeli svetovalno izkušnjo ali pa so poznali obsojence, ki so imeli svetovalca.
- Večino predstavljajo tisti, ki pravice ne poznajo, niti ne vedo, kako do nje, gojijo pa pričakovanja, ki se pokrivajo z dejanskimi nalogami svetovalca in značilnostmi svetovalnega odnosa.
- Pravica do svetovalca je tistim, ki ga imajo, bila predstavljena s strani vzgojne službe v zavodu ali pa s strani pristojnega centra za socialno delo. Sklepava, izhajajoč iz osebnih izkušenj, da so obsojenci izbrani glede na prepoznane specifične potrebe.

PREDNOSTI IN SMISELNOST SVETOVALNEGA ODNOSA

- Kot prednosti svetovalnega odnosa sta bili izpostavljeni predvsem dejstvu, da obsojencem svetoalec pomaga pri vzdrževanju stikov z zunanjim svetom ter kot odličen partner za pogovor oz. kot oseba, ki je pripravljena prisluhniti in prihajati na obiske.
- Pri sebi in pri odnosih z drugimi večina ne opaža konkretnih sprememb, odkar ima svetovalca. Razloge za ta odgovor prepisujeva dejstvu, da so svetovalni odnosi šele v začetnih fazah, medtem ko so obsojenci, ki so dlje časa v svetovalnem odnosu navedli, da opazajo spremembe.
- Po odgovorih sodeč, je svetovanje osebam na prestajanju kazni zelo smiselno in izpolnjuječe. To potrjuje tudi dejstvo, da bi se pri ponovnem odločanju za svetovalca odločili še enkrat.

PREVERJANJE POTREBE

- Med obsojenci vlada mnenje, da bi morali vsi tisti, ki bi si to želeli, imeti svetovalca.
- Kljub nedefiniranosti števila obsojencev, ki bi svetovalca potrebovali, lahko trdimo, da potreba je, saj obsojenci prepoznavajo ljudi, ki bi to vrsto pomoči potrebovali. Vsi intervjuvani so izrazili željo, da bi sami imeli svetovalca

PRIČAKOVANJA O SVETOVANJU

- Pričakovanja do procesa svetovanja in posledic so se izkazala za nedoločena, ali jih sploh ni. To je lahko posledica tega, da jih večina s pravico do svetovalca ni seznanjena. Pričakujejo predvsem podporo, pomoč in pogovor. Veliko jih omeni tudi spremstvo na namenskih izhodih in pomoč pri urejanju življenja zunaj zavoda.
- Od svetovalca pričakujejo izkušnje dela z ljudmi, poznavanje zavodske situacije, nekaj znanja o zakonodaji in urejanju zadev na socialnem področju.
- Pričakujejo, da svetovalec nudi podporo s pogovorom, spremstvo pri namenskih izhodih, pri pripravi na življenje po prestani kazni, na področju urejanja dokumentacije, izobraževanju, nastanitvi, iskanju zaposlitve, vzdrževanju abstinence.
- Da bi se s svetovalcem razumeli, bi ta moral biti prijazen, odprt, komunikativen in sposoben empatije.
- Tisti, ki svetovalca že imajo, so imeli podobna pričakovanja kot tisti brez.
- Pričakovanja tistih, ki svetovalca imajo, se uresničujejo (izhodi, pogovori, pomoč, podpora, šolanje, itd.) - obsojenci dobijo od svetovalcev želeno pomoč in informacije.
- V veliki večini je bil dogovor o sodelovanju s svetovalcem in pristojnim centrom za socialno delo dovolj jasno sklenjen in obrazložen.

MOŽNOST IZBIRE

- Med obsojenci prevladuje želja, da bi si svetovalca raje izbrali sami ali vsaj, da bi bilo možno dodeljenega svetovalca zamenjati, če se z njim ne bi ujeli, izhajajoč iz predpostavk, da se vsak z vsakim ne more razumeti.
- Po mnenju obsojencev je prednost izbire svetovalca v tem, da ga lahko izberejo na podlagi zunanjega videza; če ga izbere socialna delavka na podlagi lastne presoje o medsebojnem razumevanju in kvalitetah svetovalca, pa ima to svoje prednosti.
- Raje bi imeli svetovalko kot svetovalca, ker je moške družbe v zavodih preveč.
- Bolj kot sama izbira časa srečanja, je pomembna možnost, da podajo svoje mnenje; v praksi se izkaže, da imajo največji vpliv na dan srečanja zavodi.
- Na podlagi intervjujev z obsojenci, ki svetovalca imajo, se izkaže, da svetovalci omogočajo prostor za izražanje svojih mislih in občutkov ter dvosmerno komunikacijo.

PODROČJA SVETOVALČEVEGA VPLIVA

- Do kršenja pravic po mnenju obsojenih oseb prihaja, vendar te kršitve v večini primerov naj ne bi bile velike. Predvidevajo, da svetovalec nima pooblastil, da bi jim lahko pomagal pri kršitvah in zagotavljanju varstva pravic, kvečjemu jim lahko nudi oporo. Reakcija obsojenih oseb na kršitve pa je največkrat vezana na pridobivanje ugodnosti (če jih že koristijo, molčijo, da jih ne izgubijo).
- Na pridobivanje ugodnosti svetovalec nima velikega vpliva, ker je odvisno od obsojenčevega vedenja in zakonskih določb, kvečjemu bi lahko podal mnenje, ki bi ga vzgojna služba lahko upoštevala.
- So pa tisti, ki svetovalca imajo, lahko začeli koristiti ugodnosti izhoda šele takrat, ko so sklenili svetovalni odnos, saj jih je svetovalec spremljal na izhodih.
- Svetovalec krepi stik z zunanjim svetom – ali kot spremstvo ob izhodih, ali z informacijami, vendar pa v večini primerov ne vpliva na povečanje socialne mreže (pri treh od dvanajstih). Pri dveh je pomagal pri izboljšanju odnosov družino, ostali te odnose urejajo sami. Tako kot pri socialni mreži kot pri izboljšanju odnosov svetovalec ne igra velike vloge tudi zato, ker obsojenci še nimajo izhodov.
- Svetovalci (bi) jim pomenijo podporo pri reševanju problemov; ali konkretna nova znanja sprejmejo, pa je odvisno tudi od pristopa svetovalca in odnosa z njim.
- Svetovalčeva pomoč jim olajša bivanje, zmanjša negotovost, vpliva na izboljšanje vedenja, samozavesti in počutja, ki je sicer odvisno od aktivnosti, ki jih obsojenec ima (kdor dela in si zapolni prosti čas, se počuti boljše) in dolžine kazni.

RAZLIKE V ODNOSU S STROKOVNIM DELAVCEM IN SVETOVALCEM

- Razlike v odnosu med svetovalcem in socialno delavko (iz centra ali zavoda) ter v odnosu med svetovalcem in svetovancem bi po mnenju obsojencev brez svetovalca morale obstajati.
- Izkaže se, da so obsojenci s svetovalcem v odnosu z njim lahko bolj iskreni in jim več zaupajo. Ocenjujejo, da imajo boljši odnos s svetovalcem kot z vzgojno delavko.
- Obsojenci, ki imajo svetovalca večinoma še niso doživeli izkušnje, ko se s svetovalcem o nečem ne bi strinjali, oziroma to rešujejo s pogovorom in zato tudi z njim nimajo resnejših konfliktov. Predvsem pa v odnosu s svetovalcem ob nestrinjanjih nimajo strahu pred izgubo ugodnosti.

6. PREDLOGI

- Predlagava, da bi morale vzgojne službe ob prihodu vsakega novega obsojenca predstaviti možnost svetovanja in podati razlago tega.
- Predlagava, da svetovalca dokončno izbere pristojna socialna delavka, po informativnem pogovoru s kandidati za svetovalca in konkretnim obsojencem, kjer preveri, kakšne so potrebe, pričakovanja, karakterne lastnosti obeh, na podlagi katerih lažje predvideva uspešnost medsebojnega razumevanja in kakovostnega sodelovanja.
- Glede na to, da je izbira dneva srečanj prepuščena bolj politiki zavoda, naj le-ta ne omejuje in otežuje dostopa do svetovancev ob dogovorjenih dneh.
- Dobro bi bilo, če bi se vzpostavilo tudi sodelovanje med vzgojnim delavcem in svetovalcem, da bi slednji lahko poročal o napredku svojega svetovanca, kar bi lahko pripomoglo k pridobivanju ugodnosti.
- Predlagava nov premislek o novem konceptu služb (vzgojnih, socialnih) v zavodih, kot nosilkah pozitivnih sprememb, ki podprejo vrnitev obsojenca v življenje po prestani kazni.
- Večja ozaveščenost o programu Svetovanje obsojencem svetovalcev, tako s strani pristojnih centrov za socialno delo kot s strani zavoda. Kar pomeni, da se razširi mreža svetovalcev, ki bo kvalitetno podprta in spremljana. Meniva, da bo na ta način omogočena še dodatna podpora večjemu številu obsojenih oseb, delno pa bo razbremenjena tudi vzgojna služba, čeprav naj na tem mestu poudariva, da svetovalci ne opravljajo dela vzgojnih delavcev in ne morejo biti zamenjava zanje ali nadomestilo za njihovo delo.
- Promovirati program svetovanje obsojencem in obveščanje javnosti o dogajanju na tem področju
- Svetovalce je potrebno opremiti z znanji na področju vzpostavljanja delovnega odnosa in nudenja čustvene podpore, načinih načrtovanja življenja po prestani kazni in krepitve moči, na področju urejanja osnovnih socialno varstvenih storitev in pridobivanja raznovrstnih informacij (znanja o pisanju prošenj), jih seznaniti s politiko zavoda, treningi asertivnosti ter problematiko uživanja drog in abstiniranja; predstaviti namen namenskih izhodov in možnosti, za kaj jih lahko izkoristita, mu jasno predstaviti meje in pooblastila, da se zmanjšajo možne zlorabe. Vsa ta znanja bi pripomogla pri uveljavljanju pravic zapornikom in lažje prebijanje kazni, kot tudi prehod iz zavoda nazaj v družbo.

- Na izobraževanje je zaželeno povabiti tudi osebe, ki so že prestajale kazen zapora, ki lahko najboljše podučijo svetovalce in jih opozorijo na morebitne nevarnosti.
- Izvesti intervjuje s socialnimi delavci v zavodu in ugotoviti, koliko socialnega dela dejansko izvajajo, kako bi ga lahko več in na podlagi tega še podrobneje umestiti svetovalčevo vlogo in naloge.
- Spodbujati aktivnosti in akcije v to smer, da bo stroka (predvsem socialni delavci) na področju penologije začela spreminjati jezik, ki ga uporablja (zmanjšanje izrazov, ki poudarjajo patologijo – tretman, diagnoza, ocena, odločba, obravnava, itd.).
- Narediti raziskavo o povezanosti svetovalnih odnosov in povratništva, da se preverijo še tovrstni učinki svetovanja.
- Možnost svetovanja ponuditi že mladostnikom in prav tako narediti raziskavo o vplivu svetovanja na zmanjšano povratništvo.
- Podobno raziskavo narediti tudi v zavodu za prestajanje kazni zapora Ig, ki je namenjen pripornicam in obsojenkam.

Nekaj teh predlogov sva uporabili, ko sva pod okriljem Centra za socialno delo Koper in programa Svetovanja obsojencem pripravili najino prvo dvodnevno delavnico za usposabljanje prostovoljcev svetovalcev. Namen delavnice je bil, da prostovoljce, bodoče svetovalce osebam na prestajanju kazni, čim bolj opremiva za vstop v svetovalni odnos in na podlagi njihovih nadaljnjih predlogov pripraviva dodatno delavnico usposabljanja, če se bo za to izkazala potreba. Program predstavlja v nadaljevanju naloge. Na tem mestu naj le dodava, da je vrstni red predstavitve posameznih delavnic najina izbira.

6.1 PROJEKT ZID: Zapor Ima Dušo – UVOD V DELAVNICE ZA USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV

Spoznavanje področja penale in postpenale ter samih zavodov za prestajanje kazni v času najinega prostovoljnega svetovalnega dela naju je spodbudilo k razmišljanju o tem, kaj je namen kaznovanja oz. prestajanja kazni v zaporu. Prišli sva do ugotovitve, da je sedanja praksa osredotočena predvsem na kaznovanje. Sami sva mnenja, da bi bilo bolj smiselno, da bi se tako mišljenje prelevilo v preprečitev povratništva, torej v boljšo resocializacijo in reintegracijo oseb na prestajanju zaporne kazni.

Ker sva na koprskem centru za socialno delo bili prostovoljski svetovalci v zavodu za prestajanje kazni Koper, je mentorica in socialna delavka omenjenega centra Karin Pez dala pobudo za projekt: ZID: Zapor Ima Dušo - usposabljanje prostovoljcev za svetovanje osebam na prestajanju kazni za obsojence na območju obalne regije (Koper, Izola, Piran).

Nad idejo sva bili navdušeni, videli sva jo kot izziv, saj smo se vse strinjale, da izvedba projekta ne bo lahka. Kajti upoštevati moramo, da gre za stigmatizirano skupino ljudi in zelo zaprto, rigidno institucijo.

Z raziskavo, ki sva jo izvedli v izbranih slovenskih zaporih, sva prišli do potrditve najinih predvidevanj, da je svetovanje s strani prostovoljcev v samem sistemu dobrodošlo, zato sva se odločili, da bova pripomogli k širjenju mreže prostovoljcev svetovalcev na obalni regiji. In sicer tako, da bova zbrali potencialne prostovoljce in pripravili delavnico usposabljanja, da bodo čim bolj opremljeni za vstop v zavode. Temu bo sledilo še redno mentorsko spremljanje njihovega dela ter po potrebi dodatne delavnice usposabljanja.

Pri sestavi programa delavnic sva se opirali predvsem na rezultate raziskave, ki sva jo izvedli v zavodih. Program sva želeli čim bolj prilagoditi izraženim potrebam oseb na prestajanju kazni. Po posvetovanju z mag. Simono Žnidarec Demšar (takrat Fakulteta za socialno delo) in go. Pez sva se odločili, da bova udeležencem skupaj s povabljenimi predavatelji ponudili osnove s področja kazenske zakonodaje in ureditve slovenskih zavodov ter nekaj osnovnih veščin in metod socialnega dela, s katerimi bo svetovalec lažje gradil svetovalni odnos z obsojencem ter mu bil v pomoč in podporo.

Svoje znanje in izkušnje so z udeleženci podelili (napisani so po abecednem redu) Darja Kocjančič, socialna delavka na CSD Koper, ki je predavala o vzpostavljanju stika in delovnega odnosa s svetovancem; Valentina Kovač, socialna delavka v ZPKZ Koper, ki je predstavila delovanje, način dela in razmere prestajanja kazni v zavodu; Mauricijo Lazar, nekdanji uživalec prepovedanih drog, ki ima osebno izkušnjo prestajanja kazni; Lorena Pahovič, socialna delavka na Društvu Svit (društvo za pomoč uživalcem prepovedanih drog in njihovim svojcem), ki je predstavila problematiko zasvojenosti in delovanje društva; dr. Dragan Petrovec, doktor pravnih znanosti, izredni profesor na Inštitutu za kriminologijo, ki je razvijal razpravo o delovanju zavodov, kaznovanju, njegovem namenu in svetovanju; Karin Pez, socialna delavka in koordinatorka za pokazensko obravnavo na CSD Koper, ki je govorila o pravicah, mejah in odgovornostih prostovoljca – svetovalca ter mag. Jelka

Škerjanc, asistentka na FSD, ki je predavala o Sopotništvu pri načrtovanju življenja po prestani kazni ter konceptu individualnega načrtovanja in krepitve moč. Predstavitev projekta, metodo analize tveganja, izdelave individualnega načrta ter asertivnost sva izvedli sami.

Usposabljanje je temeljilo na izkušnjah gostov in najinih svetovalnih izkušnjah, vse pa je bilo podkrepljeno s teoretičnimi osnovami. Kjer sva predstavljali socialnodelovne veščine, sva najprej predstavili teoretični koncept, podkrepljen s primeri, nato omogočili udeleženkam, da še same preizkusijo pridobljeno znanje in čas pred zaključkom posameznega sklopa namenili vprašanju in debati.

V sledečem poglavju tako piševa o vsebini in poteku dvodnevne delavnice za usposabljanje prostovoljcev svetovalcev, ki sva jo oktobra 2008 organizirali v okviru Centra za socialno delo Koper. Za vrstni red predstavitev poteka in vsebine delavnic sva se odločili glede na povezanost s socialnim delom, in ne glede na dejanski potek delavnice (kjer sva upoštevali smiselnost poteka in časovne omejitve gostov).

6.1.1 VZPOSTAVLJANJE DELOVNEGA ODNOSA

Po sklenjenem pisnem dogovoru o pričetku svetovalnega odnosa, ki poteka skupaj z odgovorno socialno delavsko, se svetovalci in svetovanec dogovorita za prvo srečanje.

Pričakovanje slednjega bo najverjetneje v obeh vzbujalo veliko vprašanj, pričakovanj, mešanih občutkov, zato je prav, da se svetovalci pripravi na srečanje in pristopi do svetovanca z odločnim korakom. Velikokrat je od prvega vtisa odvisno, kako se bodo zadeve nadaljevale. Meniva, da je na prvem srečanju pomembno vzpostaviti pogoje za nadaljnje sodelovanje. V tem vidiva poglobljen pomen vzpostavitve delovnega odnosa, kot možnega konteksta za razvijanje uspešnega svetovalnega odnosa. V delavnico usposabljanja prostovoljcev svetovalcev sva tako vključili koncept delovnega odnosa, kot ga opredeljuje Gabi Čačinovič Vogrinčič (2002: 91): delovni odnos je odnos med strokovnjakom in udeležnim v problemu v procesu reševanja kompleksnih socialnih problemov. Kot nadaljuje Vogrinčičeva, gre za dogovor o delu, ki ga je potrebno opraviti skupaj z udeležnim v problemu. Delovni odnos olajšuje sodelovanje, nas definira kot sodelavce v skupnem projektu, postavi nam nalogo, da določimo deleže v rešitvi (*ibid.*).

Udeležencem sva ob pomoči socialne delavke Darje Kocjančič (CSD Koper) predstavili koncept delovnega odnosa. Odnos med svetovalcem in svetovancem smo skupaj z udeleženci definirali kot delovni odnos.

Delavnico sva nadaljevali z razlago bistvenih elementov delovnega odnosa: dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema (Lüssi 1991) in soustvarjanje rešitev in osebno vodenje (Bouwkamp, de Vries 1995). V razlago sva vključili še štiri pomembne sodobne koncepte v socialnem delu, s katerimi si pomagamo pri vzdrževanju in ohranjanju delovnega odnosa. Ti so perspektiva moči (Saleebey 1997), etika udeležnosti (Hoffman 1994), znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993) in ravnanje s sedanostjo ali koncept so-prisotnosti (Anderson 1994).

Udeležencem sva nove pojme razložili, Darja Kocjančič pa nama je pomagala s primeri iz prakse.

Dogovor o sodelovanju

Prvi korak je nedvomno jasno izrečen dogovor o sodelovanju, ki omogoči vzpostavljanje delovnega odnosa. V primeru svetovalnega odnosa, nam je Kocjančičeva pojasnila, da gre naprej za dogovor med socialno delavko, ki je odgovorna za svetovalni odnos, svetovalcem in svetovancem, nato pa še konkretno med svetovalcem in svetovancem. Ta postane dogovor o vzpostavljanju delovnega odnosa in se nadaljuje v instrumentalno definicijo problema.

Dogovor o sodelovanju se nanaša na konkretno srečanje in na sodelovanje v prihodnje: vsebuje privolitev v sodelovanje danes, »tukaj in zdaj«, dogovor o času in dogovor o tem, kako bomo delali. V tem koraku opišemo tudi vloge vseh udeležencev v problemu (Mešl 2005: 15).

Instrumentalna definicija problema

Naloga svetovanca je, da vzpostavi pogoje za pogovor, da bo lahko svetovanec vstopil v novo ustvarjen odnos s svojo definicijo problema, sam pa bo dodajal svoje interpretacije, le tako bosta lahko skupaj začela proces formuliranja delovne definicije mogočega, uresničljivega. Koncept pomoči temelji na paradigmatiski postavki, da morajo prav udeleženci pri problemu participirati tudi pri oblikovanju rešitve. Pomembno je, da svetovalec omogoči izkušnjo sodelovanja. Udeleženi v problemu postanejo tako udeleženi v rešitvi (*op.cit.*: 16- 17).

Osebnostno vodenje

Svetovalčevo ravnanje je vodenje k dogovorjenim ciljem, k rešitvam, k oblikam pomoči. Svetovallec prevzame vlogo katalizatorja in hkrati udeleženega opazovalca (prispeva potrebne informacije, tehta preizkušene rešitve, itd.), ki se osebno odziva v odnosih, ki se vzpostavljajo, in ustvarja pogoje za nove izkušnje, alternativne pomene. Kot pravita Walter Kempler (1991) in S. de Vries (1995) v Čačinovič Vogrinčič (2002: 92) mora ravnanje svetovalca biti »osebno, konkretno, tukaj in zdaj«. »Osebno« poudari udeležnost svetovalca v razgovor, sodelovanju, dialogu, v osebnem prispevku k novim izkušnjam v procesu dela. »Konkretno« usmerja svetovalca da govori o konkretnih situacijah, dogodkih. Navodilo »tukaj in zdaj« nalaga svetovalcu, da se loti problema v sedanjosti. V sedanjosti lahko načrtujemo prihodnost.

Etika udeležnosti

Svetovallec ni objektivni opazovalec, ampak je sodelavec, svetovalni odnos pa sodelovanje, v katerem nihče ne potrebuje zadnje besede, temveč pogovor, ki se nadaljuje. Svetovallec in svetovanec raziskujeta in soustvarjata, spreminjata pomene zgodb in ustvarjata nove alternative v novih zgodbah. Govorimo o soustvarjanju razgovora, interpretacij, razumevanja in o soustvarjanju rešitev. Svetovallec odstopi od moči, da posreduje rešitve in odgovore, zavrača vlogo vsevedneža. Le v sodelovanju s svetovancem lahko soustvarja zgodbe za bodočnost, odkriva in poimenuje možne spremembe (Mešl 2005: 17).

Perspektiva moči

Delovati iz perspektive moči po Saleebey (1997: 3) pomeni mobilizirati svetovančeve talente, sposobnosti, vire s ciljem, da podpremo njihova prizadevanja, da dosežejo svoje cilje in vizije. Svetovanec bo imel boljšo kvaliteto življenja v skladu z njegovimi koncepti kvalitete.

Vir moči je prvotno izkušnja, da je svetovanec kompetenten za svoje življenje, izkušnja o dostojanstvu in o spoštovanju. Vseskozi moramo delati na tem, da svetovanec dobi več moči (opolnomočenje). Ko govorimo o moči, gre za moč za spreminjanje, za notranjo moč, ki omogoči preživetje in ne za moč nad drugim (Čačinovič Vogrinčič 2002: 94).

Ravnanje s sedanjostjo

Sedanjost je čas, ko smo v delovnem odnosu s svetovancem, čas, ki ga uporabljamo za sodelovanje. Svetovallec mora poskrbeti da se razgovor zgodi, razvije in konča tako, da ga je

mogoče nadaljevati. Poudarek na sedanjosti ne zanika preteklosti, vendar nas le ta zanima zaradi nalog sedanjosti in projekt prihodnosti. Koncept so-prisotnosti Toma Andersona (1994) sodi v zagovor sedanjosti. Po Andersonu je to prisotnost v poslušanju, ki pomeni hkrati biti na razpolago za sočutje in za razgovor. »Poslušalec ni le sprejemnik zgodbe, temveč s svojo prisotnostjo tudi spodbujevalec za dejanje ustvarja zgodbe« (Anderson v Mešl 2005: 18).

Po kratkem predavanju sva udeležence povabili, da se združijo v skupine. Kocjančičeva je namenila pet minut razlagi primera iz prakse (primer: Marko prestaja zaporno kazen, z bivšo partnerko, s katero ima otroka, je v konfliktu, nima priznanega očetovstva, podpore družine nima, edini pristen stik ima z bratom), nato pa prosila skupine, da si zamislijo, da so pristali na sodelovanje z Markom in prav tako on z njimi ter da zapišejo prvi pogovor – torej da vzpostavijo delovni odnos. Udeleženci so se tako preizkusili v razumevanju novih pojmov.

Ko so vse skupine zaključile, so predstavile svoj »izdelek«. Kocjančičeva jih je dopolnjevala ter odgovarjala na vprašanja in dvome, ki so se pojavili. Eno iz med perečih vprašanj, ki se je pojavilo v vseh skupinah, je bilo, kaj lahko storimo, če se nam zgodi, da v vlogi svetovalca ne vemo, kako naprej, ne vemo, kako nadaljevati pogovor in se ob tem ne počutimo dobro. Gospa Kocjančič je pojasnila, da se to pogosto zgodi in da ni nepremostljivo, potrebno se je le zavedati tega trenutka in ga podeliti s svetovancem (npr. »Se mi zdi, da je med nama nastal zid«). Kot je nadaljevala, je to zahtevno delo, saj zahteva našo udeležbo in pogled vase (in tako še enkrat poudarila pomen etike udeleženosti ter osebnega vodenja pri vzpostavljanju delovnega odnosa). Kot nasvet za lažjo premostitev trenutka, ko ne vemo, kako naprej, je izpostavila nekaj vprašanj, katera zastavimo sebi in svetovancu (npr. vprašanja za nas: Ali s tem človekom še hočem delati? Kdo v tem odnosu najbolj gara? Je kaj v tem odnosu, kar si ne upam izreči? Lahko nadaljujem delo s tem človekom in kaj potrebujem za to? Vprašanja za svetovanca: O čem želi govoriti? Kaj je do zdaj že pomagalo in kaj ne? Kaj se mora zgoditi, da me ne boš več potreboval?). S primeri vprašanj se je dotaknila tehnik za uspešnejši svetovalni proces dela »v rešitev usmerjene kratke družinske terapije« Franklina in Bievera (1997: 111-118). Zaradi časovne stiske je tehnike samo predstavila, medtem, ko sva midve pripravili kopije (Dodatek, str. 139) z natančnejšo razlago.

Pomembna debata, ki se je prav tako razvila pri predstavitvi »izdelkov«, se je nanašala na koncept izvirnega delovnega projekta pomoči. Ena izmed udeleženk je koncept zasledila na spletu in želela razlago, saj ga je povezala s konceptom delovnega odnosa. Tako sva ga

razložili s pomočjo definicije Čačinovič Vogrinčičeve (2002: 35-36): projekti so izvirni, ker se vsakokrat na novo in posebej oblikujejo za vsakega uporabnika, ker so soustvarjeni v dialogu z njim in zanj; projekti so delovni, ker v vsakdanjem jeziku in v vsakdanjem življenju ljudi konkretizirajo dogovorjene spremembe, naloge, deleže posameznika, roke z dogovorom za naslednji sestanek; poudarek je na delu, na sodelovanju, na aktivnostih, ki sledijo iz dela, opravljenega v delovnem odnosu; govori se o projektih, ker tečejo v času in so usmerjeni k dobrim izidom, k zaželenim razpletom. V projektu ne zapišemo le konkretnih nalog, temveč tudi ugotovljene razlike, celo minimalne spremembe v procesu napredovanja k rešitvam. Izvirni delovni projekti pomoči so torej projekti, ki jih soustvarimo z uporabniki v procesu dela, ki se rodijo v dobro postavljenem delovnem odnosu.

Med odpravljanjem dvomov in odgovarjanjem na vprašanja, smo prišle do zaključka, da svetovanec v vzpostavljenem delovnem odnosu pridobi izkušnjo smiselnega odnosa z svetovalcem, izkušnjo podpore svetovanca, doživi svoje težave na drugačen, nov način, saj jih poimenuje ter se, če želi in zmore, z njimi sooči. Kar pa je najbolj pomembno: vzpostavljen delovni odnos je izraz projekta sodelovanja, ki se ustvari na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem iskanju rešitev. Svetovanec se uči prevzeti in tudi prevzame svoj del odgovornosti za sodelovanje. Udeleženec v problemu postane tako udeleženec v rešitvi.

6.1.2 SOPOTNIŠTVO PRI NAČRTOVANJU ŽIVLJENJA PO PRESTANI KAZNI: KONCEPT INDIVIDUALNEGA NAČRTOVANJA IN KREPITVE MOČI

Uresničevanje pravice do dostojnega življenja žal ni nekaj samoumevnega, ampak je aktualno vprašanje v vseh družbah, ne glede na njihovo razvitost. Povsod se namreč najdejo skupine ljudi, ki imajo zaradi svojega položaja in značilnosti izkušnjo socialne izključenosti, mednje sodijo tudi osebe na prestajanju kazni zapora. V tak položaj jih postavi že samo dejstvo, da so storilci kaznivega dejanja, pogosto pa nosijo še etiketo brezdomstva, nasilništva, uživalca prepovedanih drog, kar jih le še utrdi v stanju socialne izključenosti. Zaradi tega imajo slabše možnosti vpliva na svoje življenje, vpliva na vire, s katerimi bi si lahko zagotovili višjo kakovost življenja, zato sva se odločili, da v usposabljanje za prostovoljce svetovalce vključiva tudi koncept krepitve moči in sopotništva za višjo kakovost življenja, ki ga je predstavila mag. Jelka Škerjanc (FSD).

Dragoš (2005: 36) piše, da je človek družbeno bitje in je zato odvisen od drugih, tako da je popolna neodvisnost posameznika nepredstavljiva, saj nas ravno odvisnost od drugih naredi za socialna bitja. Zaradi tega pri krepitevi moči ne gre za doseganje obsojenčeve popolne neodvisnosti, ampak za spreminjanje odvisnosti glede na vrsto ali stopnjo. Kot še piše Dragoš (*op.cit.*: 38 – 40), lahko z viri moči rokujemo na pet različnih načinov in zdi se nama pomembno, da vseh pet načinov poznajo tudi prostovoljci – svetovalci. Načini ravnanja z viri moči so aktiviranje obstoječih virov, kjer povečamo moč že obstoječih virov v okolju; problem, ki se lahko tu pojavi je, kako prepoznati te vire in kako delovati na njih, da se bo zgodil premik. Naslednji način je povečanje dostopnosti virov, kjer se lahko pojavi problem v njihovi dosegljivosti oz. v ovirah, ki so na relaciji obsojenec – vir moči. Vire lahko tudi porazdelimo z enega akterja na drugega (redistribucija virov moči) ali ustvarimo nove. Pomemben način je tudi mediacija, kjer gre za posredovanje in pri čemer se ne posega v že obstoječo razporeditev virov moči med dvema sprtima akterjema. Ne glede na to, za katerega izmed petih načinov se bosta obsojenec in svetovalec odločila, mora slednji vedno paziti, da obsojenec ohrani svojo avtonomijo in da se zavedata tveganj, ki pri tem nastajajo.

Razporeditev virov moči in nadzor nad viri je pomemben za vsakogar, saj slab nadzor ali celo njegova odsotnost pomenita, da ne more zadovoljiti svojih potreb, kar kot posledico prinese slabšo kakovost življenja, saj je izključen iz virov in institucij. Ali kot pravi Škerjančeva (*op.cit.*: 48), »odreja kakovost življenja posameznika v skupnosti obseg vpliva, ki ga ima nad vsebino, kakovostjo in obsegom potrebnih socialnovarstvenih storitev, s katerimi uveljavlja osebne, ustavne in državljanske pravice«. Če torej obsojencu odvzamemo vpliv nad odločitvami, izgubi dostop do dobrin, ki so namenjene vsem, npr. šolanje, zaposlitev, starševstvo. Se pa lahko razlikuje stopnja vključenosti in vpliva, ki jo ima – obseg vpliva na okoliščino je določen z obsegom obsojenčevega sodelovanja, oboje pa lahko variira od pasivne navzočnosti do samostojnega odločanja in izbire. Škerjančeva (*op.cit.*: 49) je to lepo ponazorila z razpredelnico, ki jo bova za lažjo predstavo uporabili tudi sami:

Tabela številka 1: Vključenost v odločitev in obseg vpliva

VKLJUČENOST V ODLOČITVE	OBSEG VPLIVA
Odločitve sprejemajo drugi	Nima vpliva
Zastopnik (strokovna služba, skrbnik)	Manjši posredni vpliv
Zastopnik (uporabniška organizacija)	Večji posredni vpliv
Poda svoje mnenje	Manjši neposredni vpliv
Sodeluje pri odločitvah	Večji neposredni vpliv
Odloča in izbira sam	Prevzame vpliv

Cilj svetovalnega odnosa je, da v njem doseže obsojenec obseg participacije, ki mu omogoča izboljšati kakovost življenja in sicer tako, da bo prevzel vpliv in da bo sam odločal o vsebini in načinu izvedbe morebitnih socialnovarstvenih storitev.

Po Škerjančevi (*op.cit.*: 51) to pomeni, da se svetovalec ne sme posluževati koncepta skrbi, temveč koncepta pravic. V prvem primeru gre za to, da bi svetovalec v sodelovanju s strokovnjaki naredil oceno potrebe po skrbi in določil paket storitev, ki bi jih obsojenec prejel. Ampak le-te slednjemu ne bi odgovarjale, saj obsojenec ni imel možnosti definirati lastne situacije in možnih rešitev, prisiljen pa je bil sprejeti storitve, ki jih ne potrebuje ali ne želi, saj ne odgovarjajo na njegove specifične potrebe in so tako neučinkovite in ne omogočajo izboljšanja kakovosti njegovega življenja. Podobno se dogaja v zavodih, ko obsojencu ponujajo možnost (ponekod obvezo) udeležbe v skupinah, ki pa se je udeležijo predvsem zaradi prejetja ugodnosti.

Medtem pa pri konceptu pravic (*op.cit.*: 52) »načrtovanje izhaja iz posameznikove ocene potreb po storitvah, s katerimi bo uresničeval svoje življenjske cilje in izboljšal kakovost svojega življenja«. Škerjančeva (*ibid.*) temu reče individualizirano načrtovanje storitev, ki poteka od spodaj navzgor. Izhaja iz posameznika, njegove ocene situacije, potreb in rešitev, zato so takšne storitve učinkovite, ker dejansko odgovarjajo na njegove potrebe. Pri tem pa obsojenec prevzame in zadrži vpliv nad odločitvami, storitvami in nad svojim življenjem. In tako ima realne možnosti za dvig kakovosti svojega življenja, kar je navsezadnje tudi eden od ciljev v svetovalnem odnosu.

Na delavnico o krepitvi moči in sopotništvu sva povabili strokovnjakinjo na tem področju mag. Jelko Škerjanc (FSD), ki se je vabilu z veseljem odzvala. V poldrugi uri je predstavila svoje delo, osnovne pojme, ki jih je tekom predavanja uporabila (sopotništvo, soustvarjanje,

individualni načrt, kakovost življenja in izvedenstvo posameznika za skrb, ki jo dejansko potrebuje), prikazala je zgodovino uporabniških gibanj, namen individualizacije (udeležanje in sopotništvo) ter omenila tri načine individualnega načrtovanja (ad hoc, načrtovanje na zalogo, individualni načrt), pri čemer je na kratko opisala potek individualnega načrtovanja, saj se ga lahko uporabi tudi pri svetovanju obsojencem. Za konec je še enkrat poudarila, da kakovost življenja pomeni možnost posameznika, da usmerja svoje življenje in dobi pri tem ustrezno podporo, da je izvedenec za svoje življenje. Pomemben je vpliv, ki ga ima, oz. prostor in okoliščine, da lahko sam opredeli lastno situacijo, tako kot jo doživlja.

Že tekom predavanja so se udeleženke vključevale v razlago, prosile za dodatna pojasnila, delile svoje izkušnje. Njihovo sodelovanje s predavateljico je bilo na zelo visoki ravni, predvsem zato, ker jih je slednja z vmesnimi vprašanji ter z veliko primeri iz prakse, ki so popestrili teoretične osnove. Vse smo se strinjale, da je koncept sopotništva zelo pomemben, a da se v praksi verjetno res še premalo uporablja. V tem, da delajo in ustvarjajo z obsojencem, ne pa same zanj, so videle veliko prednosti, predvsem to, da spoznajo njegov pogled na določeno situacijo in tako ne tavajo z vprašanji, kaj in kako želi nekaj doseči, saj jim to pove sam, one bi mu nudile le podporo in informacije pri doseganju tega. Nekatere so že imele izkušnje prostovoljnega dela, predvsem s področja dela z otroki, ki so jih podelile z nami in tako potrdile teoretične primere, da se na tak način da delati. Na koncu smo jih še opozorile, da morajo v svetovalnem odnosu slediti konceptom krepitve moči, individualizacije in participacije, a se morajo zavedati možnosti manipulacije s strani obsojenca, predvsem v smislu, da če načrtuje kakšno novo kaznivo dejanje, da ga pri tem ne smejo podpirati ali vzpodbujati.

6.1.2.1 INDIVIDUALNI NAČRT

Začetek prestajanja kazni zapora pomeni prelomnico za obsojenca in za njegovo družino. Družina se mora reorganizirati za čas, ko je oseba na prestajanju kazni, da bo lahko še naprej funkcionirala, obsojenec se mora naučiti živeti v novem, represivno usmerjenem okolju, kjer ima omejene stike s pomembnimi drugimi. Prelomnica za vse akterje je tudi vrnitev obsojenca v domače okolje, še posebej če gre za dalj časa trajajočo kazen. Oseba je lahko polna načrtov za spremembe, vsekakor pa je sprememba že konec prestajanja kazni. To je čas, ko se mora znova naučiti živeti z družino, če jo ima, in prevzeti določene socialne vloge; je čas, ko išče zaposlitev in je čas reintegracije. Zato se nama je zdelo pomembno, da svetovalci poznajo

metodo individualnega načrta, ki je primerna za vpeljevanje sprememb ob življenjskih prelomnicah, ki se opira na enega ali več ciljev.

Kot piše Škerjančeva (2006: 59), je ta metoda primerna za »oblikovanje socialno varstvenih storitev, ki jih uporabnik potrebuje pri uvajanju večjih življenjskih sprememb ali pri načrtovanju kompleksnejših življenjskih situacij.« Gre za storitve, s katerimi ohrani vpliv ob življenjskih prehodih, spremembah statusov in socialnih vlog ter lahko pelje svoje življenje v želeni smeri. Individualni načrt, kot rezultat individualnega načrtovanja, je dokument z določeno strukturo, ki oblikuje podlago za izvedbo storitev, prinese smernice za udejanjanje ciljev ter vire in poti za njihovo doseganje.

Kot vsaka stvar ima tudi individualni načrt nekaj svojih zakonitosti, ki se jih načrtovalec – svetovalec mora držati in jih predstaviti lastniku načrta, torej obsojencu. Pred začetkom dela mora svetovalec obsojencu pojasniti, kaj je individualni načrt, njegov namen in zgradbo, način dela ter mu zagotoviti varen prostor za delo. To naredi tako, da pusti dovolj časa za razmislek; da usmerja pogovor tako (*op.cit.*: 71), da bo obsojenec razmišljal o svoji prihodnosti, o spremembah in poteku za njihovo uresničitve. Preveri, pri čem želi obsojenec podporo in sodelovanje za udejanjanje ciljev in mu pri tem daje spodbudo, zaveznitvo in vero v možnost uresnitve ciljev.

Individualni načrt se začne z obsojenčevo vrednoteno trditvijo o sebi, sebe predstavi, kot sam želi (*»V čem sem edinstven? V tem, da se še nisem predal, čeprav se mi zdi, da včasih dobivam sama polena pod noge. A še vedno sem tu in vztrajam.«* M.N. 2008: 1).

Nadaljuje se s tremi vsebinskimi deli, ki ponazarjajo tri časovne razsežnosti. Uvod obravnava preteklost. Tukaj so nanizani osnovni podatki, življenjska razpotja in mejniki od rojstva do danes. Zaključuje se z informacijo, kje in s kom živi in kakšen je njegov status.

V drugem, osrednjem delu, ki se nanaša na sedanjost, lastnik razmišlja o štirih vidikih svojega življenja. Ti vidiki so vpliv, stiki, spretnosti, skrbi in veselje. Na vsakem srečanju razišče en vidik, nato raziskuje spremembe, ki jih želi uvesti v življenje na vsakem izmed področij. Želje po spremembah zapiše v zadnjem odstavku vsakega vidika in jih kasneje preoblikuje v cilje. Že ko razmišlja o željah, mu načrtovalec pomaga pri izpeljavi miselnega nastavka za oblikovanje ciljev, oz. ga usmerja, da razmišlja o tem, kako bi se ta želja lahko uresničila, kdo naj pri tem sodeluje, kdaj in kaj se mora zgoditi. Načrtovalec pri tem ne prinaša svojih rešitev.

Pri vidiku Vpliv razmišlja o obsegu vpliva, ki ga ima pri vsakodnevnih odločitvah in izbirah. To pomeni, da se sprašuje, o čem odloča pri zaposlitvi, starševstvu, partnerstvu, uresničevanju človekovih pravic; o osebnem slogu, načinu življenja in izbiri prostega časa; kaj ima rad in česa ne mara; s čim upravlja; o statusu, prihodkih, lastnini; katere vloge prevzema v svojem socialnem okolju (*»Če nočem jest hrane, ki jo tukaj kuhajo, ker je treba priznat, da ni vedno dobra, si pač sam naredim sendvič, kar pomeni, da mam vpliv tudi na hrano.«* *ibid.*)

V vidiku Spretnosti lastnik razmišlja o tem, kaj zna in zmore; katere so tiste spretnosti in veščine, ki jih obvlada in katere so tiste, v katerih bi se rad še izboljšal in česa bi se še rad naučil; zapiše tisto, kar ga veseli in kaj potrebuje, da uresniči želje po spremembi, da bi se naučil nekaj novega ali ohranil trenutni nivo svoje spretnosti (*»Zato rišem. Na svilo, steklo, papir. Ne rečem, da rišem bajno lepo, ampak nekaj smisla pa verjetno vseeno imam. In zelo uživam pri tem.«* *op.cit.: 2*).

Pri vidiku Stiki razmišlja o svoji socialni mreži – o odnosih s pomembnimi ljudmi v življenju, kaj bi v teh rad odnosih ohranil, kaj spremenil. Pri tem velja opozoriti, da se ta sprememba ne nanaša na tretje osebe v njegovem življenju, ampak na njega samega (*»Redno prihaja k meni na obisk mama, kar pomeni, da jo vidim vsak teden. Ona je edina, ki mi vedno stoji ob strani. Brez nje, ne vem, kaj bi.«* *op.cit.: 3*).

V zadnjem vidiku Skrbi/veselje se odpira prostor za razmišljanje o skrbi za zdravje, o zgodovini bolezni, poteku zdravljenja, terapijah, tehničnih pripomočkah, ki jih morda uporablja. Nadalje razmišlja o virih skrbi, kaj bi se moralo zgoditi, da bi jih bilo manj; kaj mu prinaša veselje in zadovoljstvo v življenju, kako bi bilo tega več. Na koncu znova naniza spremembe, ki si jih želi in jih namerava uvesti (*»Predvsem bi si rad nabavil nova očala, ker teh ne bom mogel več dolgo sam popravljati.«* *op.cit.: 4*).

Sedaj je čas za tretji del individualnega načrta, cilje, ki se nanašajo na prihodnost. »Cilji so posameznikove želje, ki jih je opremil z namenom. Le ti usmerijo prvi korak v smeri k cilju.« (Škerjanc 2006: 70). Vsak cilj je pomemben, lastnik načrta jih razvrsti prednostno po pomembnosti. Na poti uresničitev pridobiva nove izkušnje, ki so večkrat pomembnejše od same uresničenosti cilja in usmerjajo naslednje korake za delovanje. Individualni načrti ponavadi vsebujejo približno šest ciljev iz različnih življenjskih sfer. (povzeto po Škerjanc 2006 60-70 in Čavničar 2007)

Zastavljeni cilji iz načrta so izhodišče za stroškovnik (Čavničar 2007), ki opiše potek udejanjanja ciljev in omogoči, da lastnik načrta zadrži vpliv tudi nad udejanjanjem. Stroškovnik je torej »pripomoček za pretvarjanje ciljev v storitve« (Škerjanc 2006: 83). Lastnik ter načrtovalec ga izdelata za vsak cilj posebej, tako da dopolnita spodnjo preglednico.

Tabela 2: Osnova za Preglednico ciljev v individualnem načrtu

CILJ:

KORAKI	KAJ (je potrebno narediti)	KDO (bo naredil)	CENA	PLAČNIK	DO KDAJ
--------	----------------------------	------------------	------	---------	---------

Za konec sledi še zapis poteka udejanjanja ciljev, kot ga je zapisal lastnik načrta. K temu doda še svojo oceno (od ena do pet) uresničenosti cilja in strokovnega prispevka.

Glede na to, da je bila dan prej na delavnici mag. Jelke Škerjanc Krepitev moči in sopotništvo omenjena tudi metoda individualnega načrtovanja, ki pa ni zavzemala glavnine delavnice in se je udeleženkam zdelo, da bi rade več zvedele o procesu nastajanja individualnega načrta, sva se odločili, da jim ga predstaviva. S privolitvijo udeleženk sva zaradi tega dnevni red nekoliko podaljšali.

Na začetku sva povzeli namen individualnega načrtovanja in povedali zakonitosti zapisovanja individualnega načrta, s poudarkom na tem, da je pomembno, da skozi ves proces dela obsojenec zadrži vpliv nad celotnim dogajanjem, odločitvami in izbiro. Teoretično sva predstavili zgradbo individualnega načrta in ključna vprašanja, na katera se kot načrtovalke lahko oprejo, ne smejo pa le ta biti glavno vodilo pri njihovem delu. Z ozirom na pomanjkanje časa nisva mogli izpeljati dela v paru, kjer bi udeleženke dobile lastno izkušnjo, kako je biti lastnik in kako načrtovalec individualnega načrta, zato sva sami pripravili igro vlog po predlogi realnega individualnega načrta (Dodatek str. 140-144).

Na koncu sva odprli prostor za vprašanja, pojasnila in komentarje. Udeleženke so povedale, da jim je po tej delavnici individualno načrtovanje bolj »domače« in da se jim zdi pripravna večšina. Kot komentar na to sva povedal svoje prvotne strahove, ko sva začela z individualnim načrtovanjem ter pozitivno izkušnjo z izdelavo individualnega načrta z obsojencem, ki sva jima bili svetovalki – da so se po izdelavi začeli dogajati premiki, saj smo vedeli, čemu slediti; da je to izboljšalo in poglobilo tudi svetovalni odnos, saj smo govorili o

stvarah, o katerih do tedaj nismo. Nadalje so se pomisleki nanašali na to, da bi verjetno pri načrtovanju poti za udejanjanje ciljev same aktivno sodelovale in prispevale svoje rešitve in ideje, sploh če bi bil sogovornik tih oz. ne bi vedel, kaj storiti. Med kratko debato smo prišle do zaključka, da je vsak največji strokovnjak za svoje želje in da ponavadi ima vsaj neko idejo, kako bi jo uresničil, potrebuje le določeno mero podpore. Če pa res nima nikakršne ideje, pa ga lahko kot načrtovalke vodijo z odprtimi vprašanji, ki bi ga spodbudila k razmišljanju in različnim potem rešitve. Pojavilo se je tudi vprašanje, kako lahko obsojenec sploh uveljavlja individualni načrt. Poveva, da če želi, lahko kopijo svojega individualnega načrta vloži v svoj osebni spis in mu lahko tudi vzgojna služna pomaga pri udejanjanju nekaterih ciljev, sicer pa se bodo določeni cilji navezovali na čas, ko bo upravičen zavodskih ugodnosti izhodov ali celo na čas po prestani kazni, kjer mu bo načrt služil kot smernica poti, ki ji naj sledi in s katerim se bo lažje obrnil na pristojne ljudi in službe, če potrebuje določene socialno varstvene storitve.

6.1.3 ANALIZA TVEGANJA

Tveganja so sestavni del našega življenja, zato je še kako pomembno, da se jih zavedamo in pogledamo, kakšne posledice določeno tveganje prinese. Obsojenci se velikokrat znajdejo v situacijah, za katere bi bilo dobro narediti analizo tveganja, najsi gre za dogodke v času prestajanja kazni ali v času po odpustu, ko se bodo soočali z novo situacijo, pravili, obveznostmi in pritiski in kjer so »idealni« pogoji za povratništvo.

Kot pišeta Flaker in Grebenčeva (Flaker, Grebenc 2002: 1) obstajajo tveganja, ki jih poznamo in se jih zavedamo in jih lahko vzamemo kot del realne možnosti. Ko se odločamo o našem ravnanju, jih vzamemo kot možne scenarije in tehtamo oziroma izbiramo, kakšne odločitve bomo sprejeli v zvezi z njimi. Nezavedno to počnemo neprenehoma; ko kupujemo motor, se odločamo za študij, menjavo službe, itd.

Posledice tveganj niso same po sebi negativne, ampak pri odločitvi za tveganje računamo predvsem na pozitivne rezultate svojih ravnanj. Upravljanje s tveganjem tako pomeni ravnanje, ki bo preprečilo negativne posledice in hkrati prineslo želen izid.

Analiza tveganja se je kot postopek razvila iz potrebe strokovnjakov, predvsem socialnih delavcev, ki delajo z ljudmi, ki imajo težave v duševnem zdravju in ki so odgovorni za

»varnost ljudi – in za nevarnost, da bodo ti ljudje ogrožali sebe ali druge« (Flaker 1994: 189). Njihova naloga je narediti oceno konkretnega tveganja, da se bo človek znašel v situaciji, ki bo realno nevarna zanj ali za druge. Po drugi strani pa se ukvarja tudi z vprašanjem svobode – koliko je treba posameznika omejiti pri odločitvah, da ne bi ogrožal ne sebe, ne drugih. Kot nadaljujeta Flaker in Grebenčeva (2002: 1), je vprašanje, kako zmanjšati tveganje (ali vsaj popraviti posledice tveganega vedenja) in hkrati ne omejevati ljudi v njihovih željah in odločitvah, nujna sestavina našega življenja.

Analiza tveganja se uporablja v dveh primerih:

pri omejevanju ljudi – z namenom, da bi bile omejitve kar se da minimalne in da se preizkusi, ali so bile izčrpane vse manj omejevalne možnosti (ko varujemo – ogroženost življenja, predvidene hujše telesne poškodbe, psihične travme, premoženjska škoda);

pri širjenju možnosti – z namenom omogočiti ljudem dejavnosti, dejanja in dogodke, ki jim niso bilo dovoljeni ali pri katerih so bili omejeni (ko širimo prostor svobode – osamosvajanje, odpust iz ustanove, rehabilitacija).

Pri tem pa je potrebno upoštevati pet osnovnih načel: upoštevanje verjetnosti dogodka, nepokroviteljstvo, konkretnost, fokusiranost ter proaktivno zmanjševanje škode - nujno je ne samo oceniti tveganje, ampak tudi določiti taktike zmanjševanja tveganja.

Pomembna značilnost postopka je, da skušamo ločeno obravnavati grožnjo in nevarnost, ki jo grožnja prinaša. Da ugotovimo, kaj se utegne zgoditi, kakšne so lahko posledice in kaj to nevarnost vpeljuje, kaj je tisto, kar grozi (*op. cit.*: 2-3). Ves čas se je potrebno zavedati, da je grožnja nujen pogoj, da smo izpostavljeni nevarnosti (opozarja na nevarnost), ni pa zadosten pogoj, da se nam kaj pripeti. Oceniti torej moramo, kolikšna je verjetnost, da se nevarnost uresniči, če se ji izpostavimo s tveganim vedenjem. Kako natančno lahko to določimo, je odvisno od razpoložljivih statističnih podatkov, zdravorazumskih in pa logičnih predvidevanj.

Grožnja ni le pogoj, da se nek dogodek zgodi, pač pa je tudi dejavnik, ki s svojo resnostjo in (po)gostostjo večja ali zmanjšuje verjetnost dogodka. Vse to upoštevamo, ko delamo postopek analize tveganja.

Nevarnost definiramo kot dogodek, za katerega obstaja določena verjetnost, da se bo pripetil. Za razliko od grožnje, ki je potencialna, je nevarnost realna. Ko definiramo nevarnost, vedno

definiramo tudi dogodek, njegovo verjetnost in vrsto škode. »Tveganje je produkt grožnje (količnika) in nevarnosti (verjetnost). Ocena tveganja pa je, kolikšna je verjetnost, da se nevarnost uresniči, če se ji izpostavimo s tveganim vedenjem« (*ibid.*). Pri tveganju upoštevamo še kriterije stopnje škode, koristi in normalnosti tveganja ter naredimo načrt zmanjševanja tveganja (ukrepi, s katerimi skušamo preprečiti tveganje ali zmanjšati oz. popraviti škodo).

Na delavnici usposabljanja sva najprej naredili uvod; predstavili, kaj sploh razumemo pod pojmom tveganje, v katerih primerih delamo analizo tveganja in da lahko tveganje prinese tako pozitivne kot negativne posledice. Nato smo spoznali teoretični del – predstavili sva dele, ki jih mora vsebovati vsaka analiza tveganja in postopke, po katerih jo delamo. Da ni ostalo vse le v zraku in na papirju, smo hkrati delali še vsak svojo analizo. Vsak jo je delal zase, da je lahko izhajal iz situacije, ki mu je dobro znana in da je lahko boljše razumel proces nastajanja.

Nato smo skupaj naredili še praktični primer in sicer tako, da sva jim opisali situacijo, določili smo mandat naše analize tveganja in okoliščino tveganja, zatem pa so v parih dopolnjevali posamezne sklope (nekaj idej je bilo že napisanih), tako kot si sledijo, kar pomeni, da so skušali narediti tabelo za izdelavo tveganj, razmišljali so o grožnjah – kako jih lahko zaznavamo in stopnjo njihove resnosti; predvidevali so nevarnosti, določili dogodek, njegovo verjetnost in morebitno škodo. Za vsak sklop so imeli nekaj minut časa, potem je vsak par predstavil svoje ideje, ki smo jih po potrebi dopolnili in komentirali. Ko je bilo to narejeno, smo znova skupinsko naredili končno tabelo za oceno tveganj ter možne ukrepe, spremljanje in ovrednotenje omenjenega primera.

To je bil tudi čas, ko sva naredili prostor za debato o primeru in metodi analizi tveganja, kjer smo skušali izpostaviti in razrešiti tudi dileme, ki so se pojavile ter njihovo mnenje o predstavljeni metodi. Glavna pripomba, ki se je nanašala posebej na primer, je bila, da jim je bilo težje razmišljati predvsem o možnostih v povezavi z reševanjem problematike zasvojenosti, ker večini to področje ni blizu in teh stvari še ne poznajo. Sicer so že med samim reševanjem spraševali o tem, tako da smo govorili o metadonskem zdravljenju, komunah in detoksikaciji; pozanimali so se, kaj se lahko zgodi z otrokoma, kakšne so v tem primeru pristojnosti centrov za socialno delo ali kakšnih drugih organizacij. Nekateri bi želeli imeti še več informacij glede družinskih in partnerskega odnosa, da bi lahko realneje razmišljali o situaciji. Izpostavili so, da je pri izdelavi analize dobro imeti precej domišljije,

ker skupaj z izkušnjami in znanjem omogoča širše razmišljanje ter nizanje predlogov. Pojavilo se je, po najinem mnenju pomembno, vprašanje o njihovem deležu pri nastajanju analize tveganja; prišli smo do zaključka, da je svetovalec tisti, ki vodi proces nastajanja, ki svetovanca podpira pri razmišljanju, mu širi možnosti z informacijami, ki jih sam nima, predvsem pa ga ne omejuje oz. vsiljuje svojih prepričanj. Lahko da mnenje, pove svoj vidik, kako sam vidi določeno nevarnost, dobiček, pri tem pa mora vedeti, da ni nujno, da se bo svetovanec s tem tudi strinjal, kar seveda ni narobe.

Predstavljeni in skupno dopolnjen primer analize tveganja je v prilogi (Dodatek str. 145-150).

6.1.4 ASERTIVNOST

Z nastopom prestajanja kazni v zaporu so obsojenci proti svoji volji vrženi v novo življenjsko okolje. Hote ali nehotе se njihov način življenja spremeni. Prilagoditi se morajo hišnemu redu zavoda, sprejeti formalna in neformalna pravila, predvsem pa se morajo navaditi živeti z drugimi obsojenci. Iz intervjujev, ki sva jih izvedli z obsojenci, lahko trdimo, da je to zadnje najtežje: *»Ne morem se privaditi živeti s svojim cimrom, sploh ne zdaj, ko vem, kaj je naredu ... najraje bi mu vrat zavil«* (Marko, ZPKZ Koper, intervju, 10. december 2007). Nekateri obsojenci neradi izkazujejo tista čustva, ki bi jih lahko izdala za šibke, zato se večinoma skrivajo za negativnimi, impulzivnimi, agresivnimi ravnanji, s katerimi dokazujejo, da so hrabri in se pripravljani spopasti komerkoli. Drugi ne znajo zagovarjati svojih pravic, ne da bi pri tem kršili pravice drugih. Njihova sposobnost za prevzemanje odgovornosti zase in za svoje ravnanje, ne da bi obsojali druge, je na nizkem nivoju. Sposobnost najti kompromis, ko pride do konflikta, je ena izmed preizkušenj, ki so jim izpostavljeni v novo rojenih odnosih z novimi sostanovalci.

Večina obsojencev se v novem življenjskem okolju vede vse prej kot asertivno. Kot pravita Petrovič Erlihova in Žnidarec Demšarjeva (2004: 10-14, 16-17) v svojem priročniku, pri asertivnosti izhajamo iz izhodišča, da se vsi vedemo kdaj asertivno, toda ko smo negotovi ali čustveno prizadeti, uporabimo morda tudi agresivno ali pasivno vedenje. Asertivnost torej razumemo kot osebnostno-vedenjsko značilnost, ki si jo lahko pridobimo, jo okrepimo ali pa izgubimo. Opredelimo jo lahko kot interakcijsko zmožnost zavedanja in uveljavljanja osebnih interesov ali kot učinkovito izmenjavo misli in občutkov v socialnih situacijah na način, ki upošteva in dopušča mnenje in čustvovanje drugih. Asertivnost je sposobnost pokazati svoje

mišljenje in občutke, pozitivne in negativne, na neposreden, odkrit način, hkrati je tudi način zagovarjanja svojih pravic na način, da se spoštujejo pravice drugih; je sposobnost prevzeti odgovornost zase in za svoje ravnanje, ne da bi obsojali druge ter sposobnost najti kompromis, ko pride do konflikta. Življenje za zapahi je lahko idealen prostor za pridobivanje, krepitev takega načina vedenja.

Kot nadaljujeta avtorici (*ibid.*) je trening asertivnosti učinkovita metoda aktiviranja posameznikovih notranjih virov. Namenjen je učenju, kako vrednotiti samega sebe, kako razviti samozaupanje in graditi na lastnih zmožnostih, kako poiskati notranje vire. Trening asertivnosti v enajstih korakih usposablja udeležence z veščinami asertivnega vedenja in spretnostmi za ravnanje v vsakodnevnem življenju. Tako sva se odločili, da na delavnicah usposabljanja uvedeva bodoče prostovoljke v temo asertivnosti, saj se nama je zdela bistvenega pomena tako za obsojence kot za njih same.

Namen delavnice na temo asertivnosti je bil spoznati, kaj razumemo pod pojmom asertivnost, kaj je trening asertivnosti, predvsem pa se osredotočiti na drugi korak od enajstih treninga asertivnosti: pravice in odgovornosti. Glavni nameni delavnice so bili prepoznati in raziskati osebne človekove pravice, razviti večjo transparentnost pravic in zavedati se pomena uveljavljanja pravic, soočiti se z izkušnjami kršenja pravic, najti možnosti za uveljavljanje pravic v vsakdanjem življenju ter bodočem svetovalnem odnosu. Pomembno je namreč, da svoje pravice in odgovornosti v svetovalnem odnosu poznata oba, prostovoljec in obsojenec.

Z delavnico sva želeli spodbuditi razmišljanje in vednost o asertivnem uveljavljanju pravic in posledično izpolnjevanju svojih odgovornosti pri svetovalcih, da bodo ti lahko spodbudili asertivno vedenje pri obsojencih. Prepoznavanje in zapisovanje pravic jim bo morda pomagalo pri lažjem prevzemanju nadzora nad svojim življenjem, še zlasti takrat, ko bodo dvomili v svojo moč. Na delavnici je bilo pomembno, da udeleženi z različnimi vajami, izmenjavo izkušenj in diskusijo prepoznajo pravice, ki jih v življenju želijo uporabiti.

Na delavnici usposabljanja prostovoljcev svetovalcev sva udeležencem najprej razdelili fotokopije povzetkov iz knjige »Asertivnost. Zakaj jo potrebujemo in kako si jo pridobimo.«, (Petrovič Erlah in Žnidarec Demšar 2004) ter predstavili njeno vsebino. Nato sva pričeli z razlago pojma asertivnost, predstavitevijo treninga asertivnosti v enajstih korakih ter napovedali korak Odgovornosti in pravice, za katerega sva se odločili, da ga bomo skupaj obdelali. Udeležencem sva predstavili cilje izbranega koraka: prepoznati in raziskati osebne

človekove pravice, razviti večjo transparentnost pravic in zavedati se pomena uveljavljanja pravic, soočiti se z izkušnjami kršenja pravic, najti možnosti za uveljavljanje pravic v vsakdanjem življenju ter bodočem svetovalnem odnosu.

Prisotne sva povabili, da se združijo v manjše skupine. Vsaka skupina je imela nalogo napisati seznam pravic, za katere je menila, da ji pripadajo tako v vsakdanjem življenju kot v vlogi svetovalcev. Nato je predstavnica vsake skupine predstavil seznam pravic in te smo nato obesili na vsem vidno mesto. Ko so vse skupine podelile svoje pravice, sva skupine povabili v skupno diskusijo, zasnovano na vprašanjih: Ali so katere izmed pravic za člane nesprejemljive ali težje sprejemljive in zakaj? Ali lahko sprejmejo dejstvo, da smatrajo drugi ljudje za svoje tiste pravice, ki so za nekoga drugega popolnoma nesprejemljive ali težje sprejemljive? Če ne morejo sprejeti tega dejstva, zakaj ga ne morejo? Katere pravice so v njihovem življenju najpogostejše kršene? Katere pravice težko uveljavljajo in v kakšnih situacijah? Skupine so nato dobile ponovno čas, da so se o vprašanjih pogovorile in poročale ostalim.

V skupinski diskusiji sva vseskozi podajali primere iz svojih osebnih konkretnih izkušenj, iz svojega odnosa s svetovancem. Diskusijo sva povzeli po navodilih za izvedbo delavnice (*op.cit.*: 59) z zaključkom, da so za učenje asertivnega vedenja pomembni trije koraki: prepoznavanje, zavedanje in uporaba (practiciranje). Na tem srečanju smo opravili prvi korak: izoblikovan seznam pravic je omogočil udeležencem prepoznavanje svojih pravic. S pomočjo diskusije smo razvijali zavedanje o pomenu uveljavljanja pravic. Pomen uporabe pa bodo udeleženci nadgradili s konkretnim učenjem in praticiranjem uveljavljanja pravic v vsakdanjih življenjskih situacijah ter v bodočih svetovalnih odnosih. Po kratkem odmoru smo se posvetili sledečemu vprašanju: »Če so to naše pravice, katere so potem naše odgovornosti?« Udeležence sva prosili, da navedejo za vsako pravico pripadajočo odgovornost. Po nekaj minutah skupinskega dela sva ponovno povabili predstavnika skupin, da prebere naglas zapisane misli. Skupine so uspešno opravile nalogo ter priznale, da je bilo iskanje "odgovornosti" na trenutke lažje kot pa iskanje svojih pravic. Vprašali sva zakaj in enoglasno so odgovorili, da morda zato, ker izhajamo iz "pomagajočih poklicev in izobrazbe" in imamo "poklicno deformacijo", da preveč skrbimo za ostale in pozabljamo nase.

Na koncu sva še vsakega udeleženca povabili, naj glasno, odločno in samozavestno pove pravico (ali več pravic), ki je zanj pomembna ali za katero želi, da bi jo v svojem življenju znal uveljaviti. Vsak je začel s stavkom »JAZ IMAM PRAVICO, DA...«.

6.1.5 PRAVICE, MEJE IN ODGOVORNOSTI PROSTOVOLJCA SVETOVALCA

Tako kot vsako prostovoljno delo tudi svetovanje kot prostovoljstvo prinaša svetovalcu pravice in odgovornosti, katerim mora biti kos v svetovalnem odnosu. Poleg že naštetih pravic in odgovornosti, o katerih piše Mikuš Kosova (Dodatek str. 151-153), mora prostovoljec svetovalec upoštevati še nekatere druge, ki so temeljnega pomena za uspešen svetovalni odnos.

Z vstopom v svetovalni odnos so tako prostovoljci svetovalci, kot osebe na prestajanju zaporne kazni – svetovanci, postavljeni v novo, še neznano situacijo. Odnos, ki se bo vzpostavil med njima bo prinesel odgovornosti in pravice pri obeh. Le-te so jima predstavljene na prvem skupnem srečanju s strani socialne delavke pristojnega centra za socialno delo. S tem, ko sta se odločila za vstop v svetovalni odnos, sta se tudi obvezala, da bosta spoštovala predstavljene odgovornosti in pravila ter zagovarjala svoje pravice (npr. pravica svetovalca, da prekine svetovalni odnos, če se ne počuti varnega; dolžnost svetovalca, da obsojenčeve zgodbe ne pripoveduje naprej, razen, če bi mu svetovanec zaupal karkoli, kar bi ogrozilo njegovo ali drugo življenje, itd.). Prav tako je potrebno vzpostaviti mejo v odnosu med svetovalcem in svetovancem, kar pomeni, da se ne sme preleviti v prijateljskega, ampak mora ostati svetovalni. Pri postavljanju meja, do koder lahko seže pogovor, mora biti pozoren predvsem svetovalec. Za pomoč pri tem pa je odgovorna socialna delavka, ki spremlja proces svetovanja. Odnos med svetovalcem in svetovancem torej ni prijateljski, niti ni tako uradno formalen kot med zaposlenimi v zavodu za prestajanje kazni in zaposlenimi na centru za socialno delo.

Namen delavnice na temo pravice, meje in odgovornosti prostovoljca svetovalca je bil spoznati pravice in odgovornosti svetovalcev ter skozi primere iz prakse razumeti pomembnost le-teh. Delavnico je vodila Karin Pez, socialna delavka na CSD Koper, ki je skozi primere naštela temeljne pravice in odgovornosti prostovoljca svetovalca. Udeleženci so iz njenih pripovedih črpali pravice in odgovornosti prostovoljcev svetovalcev ter jih zapisovali na liste. Skupaj smo nato združili vse zapisane pravice in odgovornosti ter ustvarili skupen vodnik za uspešen svetovalni odnos. Rezultat je v Dodatku (str. 153), kjer so tudi Osnovna pravila in napotki svetovalcev, ki so jih zapisali na Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij.

Na koncu delavnice je Pezova odprla še diskusijo na temo postavljanja meja v svetovalnem odnosu, saj je temeljnega pomena da svetovalec ve, do kod lahko razvije svetovalni odnos, oz. kje se zaključijo njegove pravice in odgovornosti. Podala je primer iz prakse, ko sta se svetovalka in svetovalec zaljubila. Svetovalni odnos se je nemudoma prekinil in zaljubljenca sta svoj odnos začela živeti tako, kot sta si sama želela. Nekaj časa kasneje sta se poročila, po letu zakona je gospod svojo ženo umoril. Razvila se je diskusija - udeleženke so komentirale zgodbo in enoglasno zagovarjale, da se to njim nikakor ne more zgoditi. Ga. Pez je z zgodbo želela opozoriti, da smo pod kožo vsi krvavi in da se svetovalni odnos lahko hitro sprevrže v prijateljskega ali ljubezenskega, zato je potrebno svoja čustva in odnos analizirati sproti in moramo biti pozorni, ko se odločimo, da bomo svetovanca tikali in ne vikali, pozdravljali s stiskom roke ali poljubom na lice, mu zaupali osebne zgodbe, ipd. Potrebno je najti mejo, da se bomo kot svetovalci dobro počutili in znali odzvati na morebitne spremembe.

6.1.6 PREDSTAVITEV HIŠNEGA REDA V ZPKZ KOPER

Najsi nam je to všeč ali ne, naše življenje se odvija po določenih pravilih, ki so se oblikovala skozi razvoj družbe in skozi našo socializacijo. Že kot otroci smo bili verjetno kaznovani, če smo se prepozno vrnili z dvorišča. Če nekaj let kasneje storimo večje prekrške, kot je zamujanje, ali če storimo celo kaznivo dejanje, nas ne kaznujejo le starši, ampak obstaja velika verjetnost, da gremo na prestajanje kazni zapora, kjer se znova srečamo s pravili, ki jih moramo upoštevati, sicer sledi ponovna sankcija.

Kakšna so pravila v zavodu, kako poteka povprečen dan povprečnega obsojenca, če ta sploh obstaja, kako poteka ohranjanje stikov s svojci, kakšne so obsojenčeve možnosti za rekreacijo, delo, izobraževanje, uživanje (zunaj)zavodskih ugodnosti, nam je na delavnici usposabljanja za prostovoljce svetovalce razložila ga. Valentina Kovač, socialna delavka zaposlena v ZPKZ Koper, v okviru katerega bi naj prostovoljci svetovalci opravljali svoje poslanstvo.

Predstavitev koprškega zavoda je pričela s ponazoritvijo ureditve slovenskih zavodov ter pojasnitvijo režimov in oddelkov prestajanja kazni v njihovem zavodu in osnovnih pojmov ter zakonodaje, ki ureja to področje.

Predstavila je ves proces dela v zavodu, od sprejema do odpusta. Udeleženkam je razložila potek in način življenja v zavodu, hišni in dnevni red, aktivnosti, ki se jih obsojenci lahko

udeležijo. Pojasnila je, kako je poskrbljeno za njihovo zdravstveno varstvo in kako poteka delo z osebami, ki so uživalci prepovedanih drog ali so se odločili za metadonsko terapijo. Seveda je spregovorila tudi o pravicah in dolžnostih obsojencev, načinih pridobivanja ugodnosti, sankcijah ter o predčasnem in pogojnem odpustu.

Ko sva načrtovali delavnico usposabljanja, se nama je zdelo pomembno, da ves čas ohranja stik z ZPKZ Koper kot institucijo, v katero bodo prostovoljci svetovalci vstopali in da se nam na usposabljanju pridruži nekdo, ki je zaposlen v zavodu ter predstavi svoje delo in način zavodskega življenja. Glede na to, da je bil pred go. Kovač gost g. Lazar, so imele udeleženske enkratno priložnost spoznati življenje v zavodu z dveh različnih perspektiv.

Posebna debata se ni razvila, ker obstajajo pravila in zakoni, ki jih obsojenci morajo upoštevati, sicer so sankcionirani. Vprašanja, ki so se pojavljala, so se vezala na podrobnosti o delu ge. Kovač, kako zgleda prvo srečanje z obsojencem, kako poteka skupinsko delo in kako timski sestanki, na katerih se odloča o ugodnostih. Zanimala jih je tudi posebna obravnava obsojencev, ki so uživalci prepovedanih drog in so na metadonski terapiji ter tistih, ki imajo kaznivo dejanje spolnega značaja. Tukaj jih je zanimalo, kakšni so odnosi med obsojenci in kako lahko vzgojni delavec dela z njimi. Ga. Kovač je odgovorila, da mora predvsem v takih primerih še bolj kot ponavadi ločiti svoje profesionalno in osebno mišljenje, če pa bi se res zgodilo, da s posameznikom ne bi mogla ali hotela sodelovati, bi primer predala sodelavki. Pri tem je povedala, da se zgodi tudi, da obsojena oseba ne želi sodelovati s posameznim vzgojnim delavcem, bodisi ker ga pozna že od prej bodisi zaradi govoric, in tudi takrat se obsojenčevi želji, če se le da, ugotovi in mu je dodeljen drugi vzgojni delavec.

Ker obstajajo miti, govorice in morda resnica o poniževalnem odnosu paznikov do oseb na prestajanju kazni, jih je zanimalo, če to drži. Odgovor se je glasil, da v redkih primerih žal še vedno pride do takih situacij.

Udeleženske so preverile, če je koprski zavod res urejen kot hotel, tako kot se govori, in povprašale še o posameznih podrobnostih glede načina preživljanja dopusta, pridobivanja in izgubljanja ugodnosti ter sankcij znotraj samega zavoda. Kovačeva je še dodala, da se zavedajo, da imajo še nekaj manevrskega prostora za kvalitetnejše delo v zavodu, za obojestransko boljše počutje. Kot primer je povedala, da se pogosto zgodijo nejasnosti, ko vzgojni delavci ne vedo, kaj lahko obljubijo posameznemu obsojencu in kaj ne. Ti bi seveda

radi čim prej zvedeli vse, začeli s koriščenjem ugodnosti, zato je nepotrpežljivost obsojencev pogost pojav, predvsem v času pogojnih odpustov.

Za konec smo udeležene še opozorile, da če se odločijo za prostovoljstvo v obliki svetovanja osebam na prestajanju kazni zapora, se morajo tudi same dosledno držati zavodskega hišnega reda. To med drugim pomeni, da prihajajo napovedane, točno, z osebnim dokumentom, da k obsojencu stopajo brez mobilnega telefona ali kakršnihkoli daril. Hkrati morajo biti pripravljene na določene težave, ki po naših izkušnjah žal niso nič nenavadnega. Tako se lahko zgodi, da jim pazniki kljub dogovoru ne omogočijo dostopa do obsojenca ali pa bodo nanj dolgo čakale in da so možni neprimerni komentarji paznikov ali celo obsojenca. Vse to morajo seveda sporočiti mentorju, da lahko le-ta primerno ukrepa.

Udeleženkam sva dali naslova spletnih strani, kjer lahko najdejo Zakon in Pravilnik o izvrševanju kazenskih sankcij, da se po želji še podrobneje seznanijo z načinom življenja in pravili v zavodu.

6.1.7 PREDSTAVITEV DRUŠTVA SVIT IN PROGRAMOV ZA UŽIVALCE DROG

Zatiskali bi si oči, če bi rekli, da je uživanje prepovedanih drog pojav, ki ga pri nas ni. In še bolj bi si zatiskali oči, če bi dejali, da tega pojava ni v zavodih za prestajanje kazni zapora. Če bi rekli, da je to prostor, kamor droga nima vstopa, ali da je to okolje, kjer so zasvojenци »na varnem« pred tem zlom. Resnica je ravno obratna. Droga je še kako prisotna v zavodih, preprodaja cveti, borba proti temu pa je kot Sizifovo delo – niti ji videti ne konca ne kraja, niti ne prinaša večjih uspehov. Tudi najina raziskava (str. 61-62) je pokazala, da je droga dnevni pojav v zavodih in ne nekaj, kar se dogaja le ob »praznikih«. Da je pripomoček, da prestajanje kazni mine hitreje in lepše, pa čeprav to prinese s seboj številne nevšečnosti.

Kakšne so te nevšečnosti in kakšne možnosti ima obsojenec, če se odloči za katerokoli obliko zdravljenja, nam je na delavnici usposabljanja za prostovoljce – svetovalce predstavila ga. Lorena Pahović, socialna delavka in strokovna vodja na Društvu Svit, Društvu za pomoč odvisnikom in njihovim družinam.

Najprej je predstavila programe, ki vključujejo delo z uživalci prepovedanih drog. Povedala je, da v grobem ločimo nizko in visokopražne programe obravnave zasvojenosti s prepovedanimi drogami. Opisala je poslanstvo, naloge, ciljne skupine in metode dela obeh;

omenila je društva oz. organizacije, ki le te programe izvajajo, nato pa še podrobneje opisala delovanje njihovega društva – kakšna je njihova vizija, poslanstvo, cilji, naloge; kako poteka njihovo delo, kdo so največkrat njihovi uporabniki, kje sama vidi prednosti in slabosti svojega dela. Del svojega predavanja je namenila tudi poteku in posledicah vzdrževalne metadonske terapije, ki je v zavodih stalna praksa.

Ga. Pahović je pri tem opozorila na tri stvari – na pomembnost in prispevek vsakega programa pri obravnavi zasvojenosti, ker smo ljudje različni, zato en program ne more odgovarjati na potrebe vseh. Druga stvar je bila dejstvo, da je veliko uživalcev okuženih s hepatitisom ali HIV-om, zato moramo sami poskrbeti za lastno zaščito. Kot zadnje pa je poudarila pomembnost zaupanja v človeka, saj lahko po eni strani hitro pride do izgorelosti pri delu, po drugi strani pa je glavna značilnost večine zasvojenčevih odnosov laž in manipulacija, česar se je potrebno zavedati. A kljub temu so še vedno ljudje, polni upov in sanj, nekateri z željo po abstinenčnem, urejenem življenju, a še brez motivacije in moči, da bi to dosegli. Zato je naloga tistega, ki je zraven njega, da ga podpira v njegovih poskusih, da verjame vanj, pa čeprav ta trenutek govori o tem, da si želi abstimirati, uro kasneje pa bo že pripravljajl nov obrok svoje hrane. Da bo potem nekaj trenutkov letel v višavah, nato umirjen lebdel v svojem svetu, še nekaj kasneje spet nemirno iskal svojo ljubezen – drogo, te vmes nevede užalil in se vrnil, kot da ni bilo nič.

Ura in pol je bila nedvomno premalo, da bi povedali vsaj delček tega, kar je znano o drogah in posledicah njihovega uživanja. Najina gostja se je v svojem predavanju osredotočila na programe obravnave in zdravljenja zasvojenosti, kjer je bil poudarek na Društvu Svit, ki ga je zastopala. Predstavitev tega je odprlo veliko vprašanj, vezanih na droge kot substance nasploh – kakšne učinke povzročijo, kakšni so znaki uživanja, kako se spremeni obnašanje osebe, ki je pod vplivom drog. Ker se je pojavilo vprašanje o metadonu in metadonski terapiji, o načinu delovanja, njegovih učinkih, prednostih in slabostih, sva se odločili, da jim osnovne informacije izročiva v obliki majhne brošure, ravno zaradi razloga, ker je veliko obsojencev na metadonski terapiji. Ko smo razložile osnovne stvari v povezavi z metadonom, se je razvila debata o njegovih prednostih in slabostih. Prišle smo do zaključka, da je koristen, če se posameznik odloči za zmanjševanje škode, za čim bolj urejeno življenje, a še ni sposoben abstimirati, in ga seveda ne zlorablja z ostalimi drogami. Pahovićeva je na tem mestu poudarila, da ima vsaka oblika dela svoje prednosti in slabosti ter da program, s katerim je nekdo dosegel abstinenco, ni nujno da bo imel enak učinek pri nekom drugem. Dodala je, da

je prav tako pomembno, da obstajajo tako nizko kot visokopražni programi, tako da tisti, ki ne morejo doseči in vzdrževati abstinence, droge uživajo vsaj na čim bolj varen način.

Preden smo zaključili in je ga. Pahović razdelila izobraževalne in informativen brošure, ki jih je prinesla s seboj, je ena od udeleženk vprašala, kaj vpliva na to, da nekdo začne z uživanjem drog in kako lahko to preprečimo. Po izmenjavi mnenj, ki so temeljila na lastnih izkušnjah in splošnem znanju, je bil rezultat te debate, da na začetek uživanja vpliva več dejavnikov, od mladosti, eksperimentiranja, radovednosti, dokazovanja do karakternih, okoljskih in vzgojnih značilnosti in komunikacije v družini.

6.1.8 OSEBNA IZKUŠNJA OSEBE NA PRESTAJANJU KAZNI

Vsak nosi s seboj zgodbo. Zgodbo svojega življenja. Zgodbo, ki jo obarvajo ljudje, ki nam veliko pomenijo, ali pa so le bežni znanci. Ki jo obarvajo dogodki in izkušnje, vzponi in padci. Nekateri slednjih doživimo več, drugi manj. Nekateri po padcu kaj kmalu spet korakajo po svoji poti, ne glede na udarce, ki so jih dobili, drugi obležijo in čakajo. Vsega ne moremo doživeti, morda je temu še boljše tako, zato toliko raje prisluhnemo zgodbam drugih. Predvsem nas zanimajo tiste, ki so tako drugačne od naših, ki so okičene s slavo, prepredene z neznanim ali povaljane v blatu.

Ena takih, ki vsebuje vse troje, je zgodba g. Mauricija Lazarja, ki se nam je pridružil na delavnici usposabljanja za prostovoljce svetovalce in jo podelil z nami.

G. Lazar, možakar srednjih let, je bil v času, ko je potekala delavnica, na prestajanju kazni zaradi starega kaznivega dejanja. Iz zavoda je hodil na delo v Zavod Pelikan – Karitas in bil v pričakovanju rojstva prvega otroka.

Udeležencem je predstavil svojo življenjsko zgodbo, ki je polna poglavij o uživanju droge, neuspešnih poskusih abstiniranja s pomočjo različnih programov; o krajah in številnih prestajanjih kazni. O odločitvi za vstop v komuno in o tem, da trenutno še vedno vzdržuje abstinenco. Nato je predstavil svoj pogled na problematiko zasvojenosti in zavod. Po njegovih besedah ga je prevzgojila komuna in niti ena zaporna kazen. Pozitivno stvar zavoda vidi le v času zadnjega prestajanja kazni, ko se je v zavodu naučil odklopiti od dela. Sam meni, da so odnosi v zavodu, kjer sam prestaja kazen, korektni, vsaj kar se tiče odnosa z zaposlenimi. Zgodilo se je namreč že, da so mu soobsojenci med njegove osebne stvari podtaknili drogo.

Opozoril je, da bi lahko bil drugače urejen potek življenja v zavodu, predvsem na sprejemnem oddelku in da je problem zavodov brezdelje. Če se »zadaneš«, ti je lepše, ti »dogaja«, si umirjen in hitreje mine čas. Strinja se, da je pri problematiki zasvojenosti v zavodih metadon začasno sicer dobra rešitev, predvsem z vidika zaposlenih, ker se jim ni treba toliko ukvarjati z obsojenimi osebami. A da je potrebno vztrajati pri tem, da se gre zdraviti, ko konča s prestajanjem kazni. Kajti ravno takrat za te ljudi ponavadi ni več poskrbljeno, so prepuščeni sami sebi in ulici, kvečjemu mu je spet na voljo le metadonska terapija.

Opozoril je, da je pri zasvojenih 99 % odnosa in komunikacije manipulacija ter da je negativna lastnost metadonske terapije ta, da je metadonska kriza veliko hujša od heroinske. Po drugi strani pa drži, da od krize še nihče ni umrl in da vsakemu posamezniku ustreza drugačen način zdravljenja v določenem trenutku njegovega življenja, zato lahko uspe tudi v četrtem poskusu. Za človeka, ki se odloči doseči in vzdrževati abstinenco, je po njegovih besedah pomembno, da si postavi dosegljive cilje; da se nauči vprašati za pomoč in tako potlači svoj ego; da dobi pravo podporo – torej tisto, ki da, kar potrebuje in ne tisto, kar mora; predvsem pa se mora zavedati, da je vsak odgovoren zase, da ima vsak možnost in pot, zanjo se mora le odločiti.

Ko sva razmišljali, koga povabiti kot gosta na prvo dvodnevno delavnico za usposabljanje prostovoljcev svetovalcev, sva pomislili, da bi bilo dobro povabiti nekoga, ki je ali je bil na prestajanju kazni. Kajti tako bi prisotni iz prve roke slišali, kaj pomeni prestajati kazen zapor in morda dobili razliko med teorijo iz knjig in realnostjo. G. Lazar se je najinemu vabilu z veseljem odzval in med udeleženkami povzročil največje navdušenje.

Z nazornim in doživetim pripovedovanjem je nazorno prikazoval razmišljanje, početje in dejanja nekoga, ki je zasvojen s heroinom, nekoga, ki doživlja abstinenco krizo, nekoga, ki občuti grozovito stisko, a še nima dovolj moči za spremembo. Prikazal nam je, kako je ponavadi »preučil« ljudi in situacijo v določenem prostoru, da je nato lahko ukradel denar iz torbic. Skozi njegovo pripoved smo lahko stopili še na drugo stran zidu in vsaj bežno občutili odnose med jetniki in njihove odnose s pazniki. Lahko smo se učili reda in točnosti v komuni. In predvsem videti in ceniti lepoto življenja.

Vprašanj ni bilo veliko, kajti g. Lazar je prvovrsten pripovedovalec, predvsem so bila vezana na določene podrobnosti in njegovo počutje ter razmišljanje v nekem trenutku njegovega življenja ali dviga iz pepela. Ker je bila prisotna tudi njegova socialna delavka, sta z nami

podelila vsak svoj vidik njunih srečanj. Ena od udeleženk ima v svojem družinskem okolju izkušnjo zasvojenosti, tako da se je razvila kratka debata o tem, kdaj in kako na zdravljenje. G. Lazar je še enkrat poudaril, da ne glede na vse prošnje, grožnje, strahove, prisile bližnjih, se mora odločitev za to roditi v tistem, ki je zasvojen. Najsi bo to v obliki šoka, kot ga je doživel sam, prebliska, abstinenčne krize.

6.1.9 OKROGLA MIZA IN RAZPRAVA Z DR. DRAGANOM PETROVCEM

Svet ni črno bel. Ima barve, ki omogočajo, da ga vidimo na različne načine. Da nanj pogledamo z drugačnih perspektiv in tako skušamo spoznati celoto. Tudi na zavode za prestajanje kazni, na dogajanje v njih in na svetovanje lahko gledamo z očmi strokovnjaka penologije, zaposlenega v zavodu, obsojenca ali laične javnosti in tako vidimo celoto in resnico, ki je nekje vmes, ne pa samo na strani enega.

Nekaj podobnega je skušal pokazati tudi dr. Dragan Petrovec, doktor pravnih znanosti in izredni profesor na Inštitutu za kriminologijo s svojimi vprašanji, komentarji, vodenjem razprave o svetovanju in zavodih ter soočanjem različnih stališč v svojem predavanju. Namen delavnice je bil prikaz različnih vidikov področja kaznovanja in prestajanja kazni ter spodbuditi udeleženske k razmišljanju tudi v nestandardnih okvirjih.

Dr. Petrovec je predavanje začel s kratko predstavitvijo sebe in svojega dela, nadaljeval pa z vprašanjem, naslovljenim na udeleženske, kakšne so naše in kakšne obsojenčeve predstave o svetovanju. Odgovori, ki so nekaj minut kasneje pojavili, so bili: spodbuda, možnosti za življenje po prestani kazni, upanje, moralna in čustvena podpora, znanja, veščine, model odgovornosti, predstavitev pričakovanj, sprememba vedenjskih vzorcev, »čudeži«, ki jih obsojenec pričakuje od svetovalca, ugodnosti, ki jih lahko pridobi. Ko smo spoznavali, da so naše predstave in motivi drugačni od predstav obsojenih oseb, je predlagal, da se vsaka pri sebi vpraša, kaj jo vleče v svetovalni odnos, kajti tako bo naše delo dobilo še drugačen smisel kot pa le dobro počutje, ker na prostovoljni ravni stojimo nekomu ob strani. In da je dobro vedeti, kaj nas svetovancu privlači in kaj odbija. Za oba, tako svetovalca kot obsojenca, je tudi pomembno, da imata, pridobita in obdržita samospoštovanje in medsebojno spoštovanje, se ne pustita poniževati, ker le tako je lahko njun odnos kvaliteten in človeški.

Nato se je dr. Petrovec dotaknil delovanja, organizacije in hierarhične strukture zavodov. Predstavil je strukturo slovenskega pravosodnega sistema ter red in rituale v zavodih, ki so vezani na ugodnosti, ki jih obsojenec lahko koristi. Trenutna usmeritev zapiranja ljudi ni prevzgoja ali dejanska pomoč človeku, pač pa le prilagoditev sistemu tako, da bo lahko čim prej začel s koriščenjem ugodnosti. Spregovoril je o vrstah odnosov, ki jih najdemo v zavodih (obsojenec : vzgojna služba; svetovalec : obsojenec ter svetovalec : institucija, idr.). Obstajajo tudi odnosi med obsojenci, kjer obstaja tudi posebna hierarhija, ki nastane glede na vrsto kaznivih dejanj. Na dnu so največkrat tisti s kaznivim dejanjem pedofilije, posilstva in umora.

Opozoril je na nekaj stvari, ki morda na prvi pogled niti ne bodejo toliko v oči. Najbolj izstopa dejstvo, da je naša družba vedno bolj kaznovalno naravnana in da skušamo najti vedno več ljudi in razlogov za kaznovanje in zaprtje, ne iščemo pa načinov, da bi zmanjšali število oseb, ki morajo na prestajanje kazni, tudi kadar se gre za povratnike.

Na to kažejo tudi spremembe kazenskih zakonikov skozi leta - če je bila na območju Slovenije leta 1989 z Ustavnim zakonom formalno ukinjena smrtna kazen, smo leta 1998 uvedli 30 letno zaporno kazen kot najvišjo kazen, deset let kasneje pa celo dosmrtno. Hkrati zavodi skušajo ponuditi vse več aktivnosti v samem zavodu, kar je le odraz navidezne humanosti. Prava humanost bi se odražala v odpiranju zavodov v družbo, v možnosti, da obsojenci večino aktivnosti opravijo zunaj zavoda. Kot primer je navedel Basaglio, ki je ukinil norišnice, kar se v zaporskem okolju pri nas (še) ne dogaja. Dr. Petrovec je nadaljeval, da so v osemdesetih izvedli eksperiment na Igu, ki je pokazal, da ima odprtost zaporov več prednosti kot slabosti. Izkazalo se je, da bi 80 % obsojencev, ne glede na kaznivo dejanje in čas prestajanja kazni, lahko živelo brez rešetak in da bi hodili na delo na svoja delovna mesta pred začetkom prestajanja kazni. Takšen režim je namreč prinesel 20 % povratništva, medtem ko je v trenutni ureditvi 60 % oseb na prestajanju kazni, povratnikov. A za kaj takega bi se moralo zgoditi več sprememb, vključno z bolj učinkovito vzgojno službo, ki bi podrobneje preučila naravo vsakega obsojenca. In to je narediti veliko težje, kot vsake toliko spremeniti zakon in vedno več ljudi spraviti »na hladno« in tako družbo »zaščititi pred njenimi izmečki«.

Dr. Petrovec je znan kot odličen govornik, ki svoje slušatelje spodbudi k razmišljanju in s svojimi že malo provokativnimi, morda radovednimi in naivnimi vprašanji, postavlja na različne bregove ter tako sooča z realnostjo in njenimi obrazi. Tudi tokrat se ni izneveril svojemu slovesu. Med predavanjem je spodbujal vprašanja s strani udeleženk, na katera je

odgovarjal z znanimi primeri iz sodne prakse; širil obzorja glede manj znanih stvari; spodbujal debate na odprte teme in obdržal pozornost do konca svojega predavanja, ki je bilo hkrati tudi zadnje predavanje na delavnici usposabljanja. Ob zaključni debati so se udeleženske strinjale, da je naša družba preveč kaznovalno naravnana in se premalo naredi za preprečitev povratništva in pomoč osebi, ki konča s prestajanjem kazni. Manjša nestrinjanja so se pojavila ob omembi, da bi obsojenci na prestajanju kazni lahko oz. morali živeti brez rešetak, da bi hodili na delo izven zavoda, češ da prestajajo kazen, ker so kršili zakon. Ko pa smo pomislili, za kakšne prekrške danes že lahko gremo na prestajanje kazni, koliko lahko s tem posamezna oseba in njegova družina izgubijo, sploh če gre za zastarano kaznivo dejanje in ob rezultatih eksperimenta, pa so tudi ti pomisleki postali bolj megleni.

7. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

Barker, R. 1995. The Social work dictionary. Washington D.C. National Assosiation of social workers: NASW press.

Bavcon, L., Šelih, A., Korošec, D., Ambrož, Filipčič, K. 2003. Kazensko pravo. Splošni del. Skripta. Ljubljana: Pravna Fakulteta.

Begeš, A. 2001. Svetovanje v postpenalni instituciji Dob. Diplomaska naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Bele, I. 2001. Kazenski zakonik Republike Slovenije. S komentarjem, splošni del. Ljubljana.

Blazinšek, A. 2007. ABC prostovoljstva: priročnik za mentorje. Ljubljana: Zavod Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij.

Bras, S. 1977. Izbrana poglavja iz psihoterapije. Ljubljana. Mladinska knjiga.

Brečko, M. 1998. Svetovalec - svetovanec: svetovalni odnos - med prostovoljcem in obsojencem. Diplomaska naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Brinc, F. 1979: Nekatere značilnosti izvrševanja kazni, odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.

Brinc, F. 1983. Sedanjost in prihodnost odprtih kazenskih zavodov. Ljubljana: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 34/1983.

Brinc, F. 1993. Možnosti omejevanja nevarnega povratništva s policijskim in socialnovarstvenim (preventivnim) delom. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.

Charriere, H. 1981. Metulj. Ljubljana: DZS.

Compton, B.R. 1989. Social work processes. Belmont: Wadsworth Publishing Company.

Cormier, S. 1993. Am I normal? : your personal guide to understanding yourself and others. New York: Carroll & Graf.

De Oliveira, O. 1996. PRISÃO: Um paradoxo social. Florianópolis: Editoria da UFSC.

Čačinovič Vogrinčič, G. 2002. Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. Socialno delo 41, št. 2, str. 91-96. Ljubljana.

Čačinovič Vogrinčič, G. 2003. Jezik socialnega dela. Socialno delo 42, 4-5: 199-204. Ljubljana.

Čačinovič Vogrinčič, G. 2003/2004. Socialno delo z družino. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. 2006. Socialno delo z družino. Fakulteta za socialno delo: Univerza v Ljubljani.

Časopis za kritiko znanosti. 1993. Po zaporu – kako naprej? Št. 156-157. Ljubljana.

Dragoš, S. in drugi. 2005. Krepitev moči. Fakulteta za socialno delo: Univerza v Ljubljani.

Egan, G. 1990. The skilled helper: a systematic approach to effective helping. California: Brooks/Cole.

Encyclopedia of social work. 1995. Washington D.C.: NASW Press.

Evers, A., Haverinen, R., Leichsenring, K., Wistow, G. 1997. Developing Quality in Personal Social Services: Concepts, Cases and Comments. Brookfield: Ashgate.

Flaker, V. 1994. Analiza tveganja. Socialno delo 33, 3: 189-196. Ljubljana.

Flaker, V. 2001. Prostovoljno delo: delo za druge in zase. Socialno delo 40, 6: 305-312. Ljubljana.

Flaker, V. 2003. Oris metod socialnega dela. Uvod v katalog centrov za socialno delo. Skupnost centrov za socialno delo Slovenije. Ljubljana.

Flaker, V., Grebenc, V. 2002. Analiza Tveganja. Interno gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Fogadić, A. 2001. Svetovanje v zavodih za prestajanje kazni zapora kot neprofitni organizaciji. Diplomski naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- Foucault, M. 2004. Nadzorovanje in kaznovanje. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Grobelšek, A. 2005. Supervizija in prostovoljno delo. Socialna pedagogika 9, 1: 39 -60. Ljubljana.
- Grobelšek, A. 2006. Usposabljanje prostovoljcev in prostovoljno svetovalno delo v zaporu. Socialna pedagogika 10, 2: 231-243. Ljubljana.
- Hackney, H.L. in Cormier L.S. 2001. The professional counselor: a process guide to helping. Boston: Allyn and Bacon.
- Hepworth, D. H. 1993. Direct social work practice: theory and skills. California: Brooks/Cole.
- Horvat, N. 2000. Prostovoljno delo na področju penale in postpenale. Interni priročnik. Ljubljana.
- Jelenc, Z. 1982. Svetovalno delo pri vzgoji in izobraževanju odraslih. Ljubljana: Univerzum.
- Knežević, M. 2008. penologija u socijalnom radu (i socialni rad penologiji). Zagreb: Biblioteka socialnog rada.
- Kremžar, N. 1992. Svetovanje v pokazenski obravnavi: opis konkretnega primera. Diplomaska naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Kristančič, A. 1994. Svetovanje in komunikacija. Ljubljana: AA Inserco.
- Kristančič, A. 1998. Osnove in elementi svetovalne komunikacije. Ljubljana: AA Inserco.
- Kristančić, A. 1984. Metoda i tehnika savjetovališnog rada. Zagreb: Udružena samoupravna interesna zajednica socijalne zaštite grada.
- Larsen, E. 1992. From anger to forgiveness. Minnesota: Hazelden Foundation.
- Lussi, P. 1990. Sistemski nauk o socialnem delu. Socialno delo 29, 1/3: 81-94. Ljubljana.
- M. N. 2008. Individualni načrt. Maribor.
- Masters, R.E. 1994. Counseling criminal justice offenders. California: Sage Publications.

- Mead, D.E. 1990. Effective supervision: a task- oriented model for the mental health professions. New York: Brunner/ Mazel.
- Meglič, M. 2000. Zavod za prestajanje kazni Dob pri Mirni: usposabljanje obsojencev za življenje na prostosti. Diplomaska naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, B. 1997. Metodologija raziskovanja v socialnem delu I. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mesec, B. 1997. Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Meško, G. 2006. Kriminologija. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Mešl, N. 2005. Sodobni pristopi v socialnem delu v šoli: delovni odnos in izvirni delovni projekti pomoči. Šolsko svetovalno delo: revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih 10, 3-4: 15-20.
- Mešl, N. 2007. Teorije ravnanja in uspešnost procesov moči v socialnem delu z družinami. Doktorska dizertacija. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mikuš Kos, A. 1997. Prostovoljno delo pri varovanju zdravja in v zdravstvu. Ljubljana: Združenje Slovenska fondacija.
- Mikuš Kos, A. 1999. Prostovoljno delo v šolstvu. Ljubljana: Združenje Slovenska filantropija.
- Milošević Arnold, V. 1997. Uvod v socialno delo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- NASW Standars for the Classification of Social Work practice 1982.
- Orel, D. 1984. Pomen in vloga svetovalca med postpenalno obravnavo in pri pogojni obsodbi. Penološki bilten 2, 2: 56-75.
- Orel, D. 1988. Svetovanje v kazenski obravnavi. Informacija o eksperimentu. Ljubljana: RSPV.
- Pavlinec, L. 2002. Problematika obsojencev pred odpustom iz Zapora Koper. Diplomaska naloga. Ljubljana, Portorož: Visoka šola za socialno delo.

- Peršak, N. 2005. Ženske, droge in zapor – interakcije in kontradikcije. V Kanduč Zoran (ured.), Ženske, droge in zapor. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Petrovec, D. 1991. Meje in možnosti tretmanskega modela. Penološki bilten 9, 3: 41-57.
- Petrovec, D. 1999. Ideja in realnost socioterapevtske usmeritve. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Petrovec, D. 2009. Prispevek, RTV Slovenija, Odmevi, 18. avgust 2009.
- Planinšič Florjančič, A. 2000. Zavod za prestajanje kazni Dob pri Mirni. Diplomaska naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Ramovš, J. 2003. Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rapoša Tanjšek, P. 1997. Socialno delo v delovnih organizacijah. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Ravnik, T. 1998. Socioterapevtske metode dela v ženskem zaporu na Igu. Ljubljana: diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Saleebey, D. 1992. The Strenght Perspective in Social Work Practice. New York, London: Longman.
- Skidmore, R.A. 1991: Introduction to social work. Englewood Cliffs: Pretince Hall.
- Smolić-Krković, N. 1977. Dinamika intervjuja u socialnoj anamnezi. Supervizija u socialnom radu. Zagreb: SDSR Hrvatske.
- Stegu, B. 2006. Samoevalvacija programa Svetovanje in pomoč osebam med in po prestani kazni zapora Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Stovičej, G. 2000. Delo prostovoljcev z zaporniki – svetovanje osebam v zaporu. V T. Martelanc (ur.), Prostovoljno delo včeraj, danes in jutri. Ljubljana: Slovenska filantropija, 126 - 132.

Škerjanc, J. 2006: Individualno načrtovanje z udejanjanjem ciljev. Pomen uporabniškega vpliva pri zagotavljanju socialno-varstvene storitve. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.

Vodopivec, K. 1992. O vlogi strokovnega osebja v kaznovalnih ustanovah. Ljubljana: Revija za kriminalistiko in kriminologijo 1/1992.

Wilson, S. A. 1996. The effect of pre-lease transition services on the recidivism of habilitated/rehabilitated juvenile delinquents. Mississippi: The University of Mississippi.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij. Ur.l. SRS, št. 17/1978, 4. odstavek 94. člena

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij Ur.l. RS, št. 22/2000, 1.-4. odstavek 14. člen, 101. člen

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij Ur.l. RS, št. 76/2008, 1.-3. odstavek 11. člen

Zastrow, C. 1992. The practice of social work. Belmont. Wadsworth.

Žišt, D. 2008. Utrinki iz življenja za rešetkami. Maribor: ČZP Večer.

Žorga, S. 1997. Umeščanje supervizije pri poklicnem in osebnostnem razvoju strokovnih delavcev. Socialna pedagogika 33, 3: 9-26.

Žorga, S. 2002. Vzporedni proces (paralelizem) v superviziji. Socialna pedagogika 4, 3: 271 – 281.

INTERNETNI VIRI

Nagrada za življenjsko delo. Ministrstvo za delo, družine in socialne zadeve. Delovna področja:

www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/nagrade_za_delo_na_podrocju_socialnega_varstva/nagrada_za_zivljenjsko_delo/ (8. oktober 2009)

Navodilo za pisanje diplomske naloge in opravljanje diplomskega izpita. Univerza v Ljubljani. Fakulteta za socialno delo:

[http://www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/\\$fId/2008041716572463/\\$fName/Navodilo+za+pisanje+diplomske+naloge.pdf](http://www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/$fId/2008041716572463/$fName/Navodilo+za+pisanje+diplomske+naloge.pdf) (23. marec 2008)

Mrevlje, G. Obravnava bolnikov z nevrotskimi, stresnimi in somatoformnimi motnjami ter njih priprava na zdravljenje:

www.pb-begunje.si/Osnova/file.php?id=484&db=priponke (5. april 2009)

Pravilnik o diplomskem delu in diplomskem izpitu. Univerza v Ljubljani. Fakulteta za socialno delo:

[http://www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/\\$fId/2008041716533179/\\$fName/Pravilnik+o+diplomskem+delu+FSD.doc](http://www.fsd.uni-lj.si/mma_bin.php/$fId/2008041716533179/$fName/Pravilnik+o+diplomskem+delu+FSD.doc) (23. marec 2008)

Prostovoljstvo po svetu. Zavod Volontariat:

<http://www.zavod-voluntariat.si> (11. maj 2009)

Ukaz o razglasitvi Kazenskega zakonika (KZ-1). Uradni list Republike Slovenije:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296> (10. maj 2009)

Ukaz o razglasitvi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1C). Uradni list Republike Slovenije:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200876&stevilka=3346> (10. maj 2009)

Ustavni zakon za izvedbo ustavnih amandmajev. Uradni list SRS:

http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1989-02-1076.pdf (25. februar 2009)

Ustavni zakon za izvedbo ustavnih amandmajev IX-LXXXIX k Ustavi Socialistične Republike Slovenije. Pravno informacijski sistem RS:

http://www.pisrs.si/predpis.aspx?p_rD=r06&p_predpis=USTZ6 (21. junij 2009)

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1). Uradni list Republike Slovenije:

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4665> (10. maj 2009)

8. POVZETEK

V teoretičnem delu naloge sva v prvem delu predstavili rojstvo zapora ter njegove značilnosti kot totalne institucije. Nadaljevali sva s prikazom spremembe zapora iz totalne institucije v tretmansko ter podelili z bralcem izkušnjo iz Portugalske. V drugem delu sva se dotaknili priprave in izvajanja osebnega načrta z osebami na prestajanju kazni zapora od zakonske ureditve, do vlog strokovnih delavcev in prostovoljcev pri delu z obsojenci. V tem delu sva pisali tudi o posledicah prestajanja kazni zapora ter si dovolili izpostaviti program pokazenske obravnave oseb na prestajanju kazni zapora iz socialno-delovnega vidika. Tretji del teoretičnega uvoda sva posvetili definiranju pojma prostovoljno delo, četrti pa svetovanju osebami na prestajanju kazni zapora (umestitev in opredelitev pojma svetovanje; zgodovina svetovanja; organizacija cilji ter potek svetovanja; vloge svetovalcev).

V nadaljevanju (problem in metodologija) sva prikazali potek najinega raziskovalnega dela od pridobivanja informacij do uresničitve enega izmed pomembnejših predlogov: delavnice usposabljanja prostovoljcev svetovalcev.

Preventivni projekt prostovoljno delo z obsojenimi osebami med in po prestani kazni je začel delovati marca 1989. Namen projekta je bil ponuditi svetovancu – obsojencu možnost komunikacije z nekom, ki ni redni del obravnave, temveč vez med njim in okoljem, svetovalci pa lahko prevzame tudi druge vloge (prijateljska, zagovorniška, ipd.). A število prostovoljcev je skozi leta variiralo, povpraševanje je bilo večje od ponudbe, danes pa prostovoljcev primanjkuje.

Zgoraj omenjeni preventivni projekt je tako bil povod za najin projekt ZID: Zapor Ima Dušo - usposabljanje prostovoljcev za svetovanje osebami na prestajanju kazni zapora. Za uresničitev projekta sva potrebovali informacije o potrebah obsojencev in njihovih pričakovanjih glede svetovanja, zato sva v četrtem letniku najinega študija pričeli z raziskavo, s pomočjo katere sva skušali ugotoviti, ali potrebe po tej obliki svetovanja sploh obstajajo, kakšno je mikro okolje v zavodih in kako je potrebno opremiti prostovoljce, preden vstopijo v svetovalni odnos.

Namen najine raziskave je bil preveriti obstoj potreb po svetovanju ter uresničenost pričakovanj o svetovanju tistih obsojencev, ki svetovalca že imajo in na podlagi odgovorov

sestaviti program za usposabljanje svetovalcev za obsojence v času med in po prestajanju kazni zapora na območju Obalne regije (Koper, Izola, Piran) v okviru projekta ZID: Zapor Ima Dušo.

Po izvedenih intervjujih z obsojenci, ki so imeli svetovalca in s tistimi, ki ga niso imeli, sva prišli s kvalitativno analizo do sledečih ugotovitev: da so svetovalci zaželeni in pozitivni dejavnik v času prestajanju kazni; da so svetovalci osebe, ki znajo prisluhniti in katerim lahko zaupajo dejstva, katera strokovnim delavcem ne morejo; osebe na prestajanju kazni tako od svetovalcev dobivajo (pričakujejo) podporo in pomoč v težkih situacijah, pri izobraževanju, pri iskanju zaposlitve, ipd. ...

Na podlagi pridobljenih ugotovitev sva v sklopu najinega projekta ZID: Zapor Ima Dušo sestavili program usposabljanja prostovoljcev svetovalcev. V program sva vključili predavanja (vzpostavljanje delovnega odnosa, analiza tveganja, individualni načrt, idr.) ter povabili strokovnjake s področja (socialno delavko zaposleno v zaporih, predavatelja z Inštituta za kriminologijo, idr.).

Poleg predstavitve programa usposabljanja, ki sva ga izvedli, sva v nalogi predlagali tudi ideje za dvig kvalitete svetovanj, za večjo ozaveščenost obsojencev o možnosti pridobitve svetovalca, za večjo promocijo in izjavo programa Svetovanje obsojencem.

9. DODATEK

9.1 SMERNICI ZA INTERVJU

Smernica za intervju za zapornike s svetovalcem

SPLOŠNI PODATKI: starost, izobrazba, kaznivo dejanje, dolžina kazni, povratništvo

PRVI SKLOP VPRAŠANJ:

POZNAVANJE PRAVICE Kako ste izvedeli za pravico do svetovalca?

PREDNOSTI IN SMISEL SVETOVANJA Kako ste svetovalca pridobili? Menite, da bi si morali svetovalca sami izbrati? Se vam zdi smiselno imeti svetovalca? Zakaj? Kje vidite prednosti? Opazite kakšne razlike pri sebi, pri odnosih z drugimi, odkar imate svetovalca? In če ja, kakšne?

PREVERJANJE POTREBE Ali bi se še enkrat odločili za svetovalca, če bi se lahko vrnili nazaj v času? Lahko obrazložite, zakaj (ne/ja)? Menite, da bi moral vsak zapornik imeti svojega svetovalca, če bi si to želel seveda? Ali poznate koga, ki ima to željo, pa žal ni prostovoljca svetovalca, katerega bi mu lahko ponudili?

DRUGI SKLOP VPRAŠANJ: PODROČJA IN OBSEGI MOREBITNE POMOČI IN PODPORE SVETOVALCA

MOŽNOST IZBIRE Ali imate v odnosu s svetovalcem prostor, v katerem lahko izražate svoje misli ter vam ta omogoča možnost izbire (npr. ure srečanja, dnevi)? Če ja, ali to pozitivno vpliva na vas, da se npr. počutite bolj spoštovanega, da tudi vaša beseda ima nek pomen? Ko si s svetovalcem postavita nek cilj – kako se dogovorita, kaj bo kdo storil? Mu vi poveste, kaj si želite od njega, da bi naredil (za vas), ali o tem odloči on, ali sklepata kompromise in dogovore preko pogajanj?

PODPORA Kdaj čutite, da svetovalca najbolj potrebujete? V kakšnih situacijah? Na katerih področjih vam svetovalec pomaga (npr. pri urejanju odnosov z družino, prijatelji, pri iskanju zaposlitve po izpustitvi, pri izobraževanju, pri izhodih, ipd.)? Ali občutite podporo svetovalca, npr. ko se mu zaupate, ko spregovorite o vaših težavah? Če ja, kakšne vrste opora je to in kaj vam ta pomeni?

VPLIV Ali vam je svetovalec v pomoč pri uveljavljanju vaših pravic? Ali se pozna razlika od, kar imate svetovalca? Lažje, težje dosegate svoje pravice? Ali svetovalec pripomore k temu, da pridobite kako ugodnost npr. peturni izhod? Kako to dosežeta? Kakšna je njegova vloga, delež pri tem in kakšna vaša? Ali je stik z zunanjim svetom bolj omogočen, odkar imate svetovalca - kje vidite prednosti svetovalca? Se počutite sposobnejši pri reševanju vaših problemov, težav, odkar imate svetovalca? Ali ste pridobili, morda kakšna nova znanja za reševanje vaših stisk, težav, problemov? Kakšna? Lahko opišete kak dogodek, ko ste jih uporabili? Kako se počutite med prestajanjem kazni? Ali menite, da svetovalec ter vaš odnos s svetovalcem (pozitivno) vpliva na vaše počutje med prestajanjem kazni? Kako, po katerih znakih in spremembah to opazate? Ali

svetovanje vpliva na vaše doživljanje sebe (na zaupanje v vas same, na vašo samozavest)? Če ja, na kakšen način?

RAZLIKE V ODNOSIH Ali se je morda vaša socialna mreža, krog prijateljev razširil od kar imate svetovalca? Ali opazite razliko v kvaliteti odnosov s prijatelji, družino, od kar imate svetovalca? Lahko, prosim, opišete, na kakšen način se ta razlika kaže oz. kako jo občutite? Ali obstajajo razlike med odnosom, ki ga imate s svetovalcem in odnosom, ki ga imate s socialnima delavkama iz zapora in iz centra? Če ja, kakšne? In ali znate te razlike pojasniti? Koliko zaupate svetovalcu? Se z njim lahko pogovarjate o vsem? Ali ste lahko iskreni s svetovalcem, morda bolj kot s socialno delavko zaposleno v zaporu ali socialno delavko iz centra? Kako to? Bi morda lahko opredelili, Kaj je vplivalo na to? Če se s svetovalcem ne strinjata, kako rešujeta te zadeve? Kako ravnate če pride do resnejših konfliktov? Če ste jezni nanj, mu to (lahko) poveste? Kako bi ocenili vašega svetovalca? Utemeljite.

TRETJI SKLOP VPRAŠANJ: ŽELJE, PRIČAKOVANJA ZAPORNIKOV (RAZISKOVANJE POTREB ZA IZOBRAŽEVANJE PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV)

URESNIČEVANJE PRIČAKOVANJ Kaj ste pričakovali in kaj se dejansko uresničuje od vaših pričakovanj v zvezi s svetovanjem? Če na lestvici od ena do deset predpostavljamo, da ena pomeni, da se ni uresničilo še nobeno pričakovanje, in deset, da se počasi uresničujejo vsa, kam umeščate sebe? Kaj bi se moralo zgoditi, da bi prišli do premika na lestvici? Ali svetovalec ustreza vašim pričakovanjem in predstavam? Katere lastnosti so tiste, ki bi jih pri njem izpostavili kot pozitivne in kaj vas pri njem moti?

NE/ZNANJA SVETOVALCA Kje čutite pomanjkljivosti in kje neznanje vašega svetovalca? Ali mislite, da bi moral svetovalec bolje poznati zakonodajo in samo institucijo, v kateri prestajate kazen? Ali je kdaj nastopil trenutek, in če je, kdaj, ko niste od svetovalca dobili pravih informacij, pomoči? Kako ste rešili nastalo situacijo? Kje mislite, da bi vam lahko svetovalec bolj pomagal (npr. uveljavljanje pravic, svetovalec kot zagovornik, pri uresničevanju, doseganju ciljev, ipd.)? Ali je bil dogovor o sodelovanju s svetovalcem ter pristojnim centrom za socialno delo dovolj jasno sklenjen ter obrazložen (pravila, pravice, dolžnosti, ipd.)? Ali bi radi vedeli, da svetovalec ve pred prvim srečanjem, zakaj ste v zaporu, ali bi mu radi sami povedali? Bi radi na kaj opozorili, na kaj naj bomo pozorne, kje so pasti, imate še kakšne želje, sporočilo? Bi radi še kaj dodali?

Smernica za intervju za obsojence brez svetovalca

SPLOŠNI PODATKI: starost, izobrazba, kaznivo dejanje, dolžina kazni, povratništvo

PRVI SKLOP VPRAŠANJ:

POZNAVANJE PRAVICE Ali poznate pravico za pridobitev svetovalca? Ali veste, kako do te pravice?

PREDNOSTI IN SMISEL SVETOVANJA Ali veste, kaj je naloga svetovalca oz. pri čem vam je ta lahko v pomoč in podpora? Ali bi se vam zdelo smiselno imeti svetovalca? Zakaj? Kje vidite prednosti?

PREVERJANJE POTREBE Ali bi se zdaj, ko veste za možnost svetovanja, odločili za svetovalca? Menite, da bi moral vsak zapornik imeti svojega svetovalca, če bi si to želel seveda? Ali poznate koga, ki ima to željo, pa žal

ni prostovoljca svetovalca, katerega bi mu lahko ponudili? Ali koga, ki te pravice ne pozna, pa bi mu morda koristila ter bi si jo želel, če bi vedel zanjo? Ali ste morda tudi vi med temi?

DRUGI SKLOP VPRAŠANJ: PODROČJA IN OBSEGI MOREBITNE POMOČI IN PODPORE

SVETOVALCA

PRIČAKOVANJA Če predpostavljamo, da imate jutri možnost pridobiti svetovalca, kakšna pričakovanja imate v zvezi s tem? Kakšne lastnosti in znanje pričakujete, da bi moral imeti vaš svetovalec?

MOŽNOST IZBIRE Ali bi si želeli sami izbrati svetovalca? Kakšne prednosti vidite pri tem, da si ga sami izberete? Da bi si ga sam zbral? Ali bi za vas bilo zelo pomembno, da bi vam dal svetovalec možnost do izbire npr. ur srečanja in omogočil prostor, v katerem bi lahko povedali, tisto kar mislite? Če ja, ali mislite, da bi to pozitivno vplivalo na vas, da bi se npr. počutili bolj spoštovanega, da bi občutili, da tudi vaša beseda ima nek pomen?

PODPORA Ali menite, da bi vam svetovalec lahko nudil podporo?

Na katerih področjih menite, da bi vam lahko svetovalec pomagal (npr. pri urejanju odnosov z družino, prijatelji, pri iskanju zaposlitve po izpustitvi, pri izobraževanju, pri izhodih, ipd)?

VPLIV Prepoznate situacije v svojem življenju, kjer so vam bile pravice kršene oz. jih niste mogli uveljavljati? Kako v takih situacijah ravnate? Ali mislite, da bi vam bil svetovalec pri tem v pomoč? Ali mislite, da bi lahko svetovalec pripomogel k temu, da pridobite kako ugodnost npr. peturni izhod? Kje in na kakšen način vidite njegov delež, vlogo pri tej pomoči? Kaj pričakujete, da bi lahko storil za to? Ali bi si želeli večje možnosti kontakta z zunanjim svetom - kje vidite tukaj prednosti svetovalca? Ali mislite, da bi se lahko počutili sposobnejši v reševanju vaših problemov, težav s pomočjo svetovalca? Ali imate željo po tem, da bi se naučili kakšnega novega pristopa za soočanje s problemi ter reševanje teh? Kako se počutite med prestajanjem kazni? Ali razmišljate o tem, da bi svetovalec lahko pripomogel k izboljšanju vašega počutja, razpoloženja ...? Ali morda mislite, da bi svetovanje lahko vplivalo na vašo samozavest in doživljanje sebe (na zaupanje v vas same, v vaše sposobnosti in pravilne odločitve, npr. ...)?

ODNOSI Ali morda veste, iz pripovedovanj drugih, ki svetovalca imajo, kakšen je odnos med njimi in svetovalcem oz. ali vam je kdo že govoril o razlikah med odnosom s socialno delavko (iz zapora ali centra) in odnosom s svetovalcem? Če ja, kakšne so te razlike? Ali mislite, da bi bili lahko bolj iskreni s svetovalcem, morda bolj kot s socialno delavko zaposleno v zaporu ali socialno delavko iz centra? Lahko obrazložite svoj odgovor. Bi radi še kaj dodali?

9.2 POTEK KVALITATIVNE ANALIZE

RAZČLENITEV BESEDILA NA VSEBINSKE SKLOPE

(grobo razdelanega po temah, podčrtani relevantni deli besedila)

POZNAVANJE PRAVICE

sem bil kot starejši mladoletnik v prevzgojnem domu Radeče, mi je to znano, ker smo to pravico tam imeli. tukaj tega primanjkuje.

Mam pa možnost po izpustu se oglasit na centru, pa je tam ena socialna delavka na postpenali, ki je na razpolago za svetovanje.

mam izkušnje s svetovanjem in mislim, da bo v vsem tem samo nekaj pozitivnega.

PREDNOSTI IN SMISELNOST SVETOVALNEGA ODNOSA

Ker mislim, da je priporočljivo

prisluhnit gojencu oz. tukaj obsojencu, mu pomagat v stiski. Bla je možnost krajšega izhoda v bližnjo okolico, je drugače izpovedat svoja čustva zunaj, povedat svoje probleme, kaj te muči, kot v zaporu.

Jaz sem komunikativen in bi mi prineslo ogromno stvari

Težko je ... ker se eno govori, drugo pa nardi. Jaz bi se počuto lažje, olajšalo bi mi vso stvar, če bi mel svetovalca

Svetovalec bi bil priporočljiv za vsakega, ker ... olajšal bi zadevo, nardil bolj sprejemljivo.

Ker recimo je na enga vzgojnega ogromno obsojencev.

Vsak ma svoje želje, bi mel svoje pogovore, ... tudi njih bi razbremenilo.

Lahko pomaga

Ker to je problem tu, ker se osebje ne ukvarja z obsojenci, z njihovim življenjem na prostosti. In potem se vrnejo v ono staro okolje, mogoče nimajo ničesar in nobenga ... in spet nekaj nardijo. Zato pa je tolko povratnikov

PREVERJANJE POTREBE

tudi sam sem že izrazo željo po svetovalcu, sem ji povedal, kaj želim, pa je rekla, da to ni mogoče, ker zaenkrat tega oz. svetovalcev ni na razpolago.

center nima ljudi.

Jaz tukaj igram ene vrste svetovalca. Drugim. Pridejo do mene, pa mi povejo, kaj jih teži pa to. Ampak tukaj pa ni primerne osebe, s kero bi se lahko globoko pogovoril, da bi ji povedal, kaj res mislim.

PRIČAKOVANJA

preprost, pa komunikativen bi mogo bit. To je osnovno.

Najprej bi si mogo pridobit zaupanje ... z zaupanjem in sodelovanjem omogočil lažje prestajanje kazni.

Mora znat nekaj, ne pa da bi samo bluzo.

Da je nekdo tu le za tebe, da si bo vzel čas.

je težko za svetovalce. Ker ne morš kar prit v eno ustanovo, ne da bi vedo, kako je življenje, težave, kazniva dejanja ... morš vedet, da z nekaterimi bo težko.

MOŽNOSTI IZBIRE

Socialna delavka.

če zbiraš ... začneš komplicirat. Naj raje socialna zbere

Meni osebno bi blo vseeno, kdaj, ker čas ne igra vloge. Jaz vem, kaj morm nardit in si tak razporedim, itak delam cel dan, sem za sebe

je pa drugače vred, ja, da se upošteva tudi to.

PODROČJA MOŽNE PODPORE

Bi lahko, ja.

Seveda je odvisno od svetovalca, kolko obvlada različna področja.

Več jih obvlada, boljše je.

Ker, na primer, študentka mi ravno ne more svetovat o delu, ki pa kak naj iščem zaposlitev al pa nardim razgovor z delodajalcem, če ga še sama ni mela.

Jaz mam težave na duševnem področju, tak da bi seveda lahko bla tukaj kaka podpora.

za obsojenca, ki se mu bliža konec, pol se mu lahko pomaga pripraviti na privat življenje.

bi dosti lahko pripomoglo.

bi ga pomagal pripraviti na življenje po odpustu iz zavoda.

dosti jih je v tem času marsikaj zgubilo ... nekateri bodo živeli po starem – alkohol, droge, kriminal, malo pa je onih, ki jih je to spametovalo in se bodo spremenili.

Pri pripravi na odpust.

pomaga zrihtat potrebne papire.

da se mam s kom pogovarjat, s kom, ki mu lahko kaj povem

Potem pa se še pogosto zalomi in sem razočaran.

Ponavadi spet padejo v drogo

Pol pa bi še kaj svetoval, kak potpet pa to, ker drugače on nima veze z ministrstvom za pravosodje, da bi tu kaj delal.

PODROČJA MOŽNEGA VPLIVA

Ja, Ja.

Osebno.

težave tu ma vsak, sploh ko pride.

Al zaradi samega kaznivega dejanja, ker mu je žal al pa zaradi samega prestajanja kazni

Zaj sem se zlo umiro, prej sem bil bolj živahen

sem bil bolj živahen, sploh, ko ni blo kaj izpolnjeno, pa je blo obljubljeno.

Takrat sem pa znoro.

Tudi na tak način, da sem si upal pisat kar direkt na Upravo al pa še kam.

Enkrat sem se tudi spravo na vzgojnega, ko je blo tak
Ker koristim ugodnosti, pa pazim kaj delam.
ono ni bil pravi način, tudi če bi naredo kaj hujšega, ne bi bil pravi način.
vsak, ki pride sem, hoče prvo vedet, kdaj bo šel ven, kdaj bo mel izhode.
In čisto drugače bi blo, če bi se jim jasno povedalo na začetku – če bo do takrat pa takrat to porihtano, če ne boš
mel UZ- jev, če boš izpolnjeval pogoje, greš lahko te ven al pa dobiš izhod. Ne pa zaj, ko se vse dela mimo
pravil.
ne morma mešat zunanjega delavca, svetovalca, z upravo tu.
Oni so za sebe. In en od zunaj, ki bo hodo tak, ne bo mogo na to vplivat. Ni šans
Bi dal drug pogled, ti razloži se z drugega vidika. Ker mi itak vidimo samo svoj pogled. Pri kršenju bi tak le
prisluhno in to že dost pomagal.
Potem bi se pogovorila z vzgojnim, da bi on to preneso dalje, svetovalec pa bi mu tak kaj povedal, če se
obsojenec obnaša. In potem bi lahko šla za tri ure kam. Na sprehod v park, al pa kaj.
Al pa če ma kdo težave s starši, al pa družino, ga svetovalec pelje domov, se vključuje v pogovor s starši ... je
vsaj samo ob njem, ko se on pogovarja z njimi, pa rešuje stvari.
Že prej, da ve.
Ja, bi ga že poznal, če bi prej vedo.
V nasprotnem primeru bi mu lahko lagal.
je vsaj delno seznanjen.
Da ve, s kakim človekom ma opravka.
Sicer pa, nimam kaj skrivat, naj ve, če ga zanima.
mam izhod za vikend.
Mi gre vse skup narobe, se ga napijem, pa nardim pizdarijo.
Ampak bol pametno bi blo, da bi te, ko mi gre vse narobe, poklical svetovalca, pa bi se z njim pogovoril
ko se pol čez teden vidima, mu povem, kaj je blo, bi se mu zaupal, on bi mi pa svetoval, kak ravnat v bodoče
Odlično.
Kakor kdaj. So dnevi, ko sem čisto adijo, so pa dnevi, ko sem dobro.
Temu stanju tu primerno seveda.
seveda da bi. Definitivno
Na mojo samozavest bi lahko ful vplival.
Če bi bil prepričljiv, da že po pogovoru spoznam, da je oseba, v katero lahko verjamem in je res pozitiven, na pa
da samo govori tak.
Da je tukaj za odkrit pogovor in ti bo poleg tega še svetoval, je to že takoj drugačen občutek, večja samozavest,
odnos
s pomočjo vzgojnega, ki bi ga svetovalec tudi mogo spoznat.

RAZLIKE V ODNOSIH

Odkar sem tu, se še z nobenim nisem mogo pogovoriti čist odkrito, na svoj način. Tukaj vsi živijo v svojem svetu. Kar sanjajo na pol, tudi podnevi. Da lažje preživijo, prestanejo. Predvsem obsojenci, pa tudi pazniki in vzgojni.

Težava je v tem, da vzgojna služba premalo nardi in da obsojenci dostikrat ne vejo, pri čem so. s socialno delavko na centru ... ne morm povedat nič o njej, al pa o najinem odnosu, ker nimama stikov Vzgojni pa. Ni ravno nekega odnosa.

Nas je preveč v skupini, vsak bi rad o svojih zadevah govoril, tak in tak ne pridemo vsi na vrsto, tak da o nekem odnosu tudi tu ne mormo govorit.

Gre bolj zato, da smo tam, na skupini, enkrat na teden.

Definitivno bi bla razlika.

odkar sem tu, še ni blo osebe, s kero bi se lahko odkrito pogovoril.

tu, s socialno ... ona pride, ko jo prosiš, se kao pogovori in gre.

Tu ne gre za nobeno svetovanje. Je bolj za zavodske probleme, finance po izpustu. Definitivno bi bla večja iskrenost.

Ker je že odnos čist drugačen. Ne vpliva na upravo.

mam vlki krog ljudi, med kere se bom vedno vračal. Ampak vsak ti bo opisal svoje okolje v najbolj pozitivni luči, da bo tudi sebe pozitivno predstavil. Pol pa si presenečen, ko vidiš, kak je res.

mam na moto klubu fante, ki mi ful stojijo ob strani. Ko me obiskujejo, jim lahko zaupam, me poslušajo. Samo tak je, dok nea prideš sem in vidiš tega, rineš z glavo skozi zid.

DODATEK

si želim, da bi ta zavod to pridobil.

Že ta čas se je menjalo ogromno obsojencev, ki bi to rabli, še dosti se jih bo, preden bo zaživel

mam izkušnje s svetovanjem in mislim, da bo v vsem tem samo nekaj pozitivnega.

Lahko pomaga.

Morte pa vedet, da je dost takih, ko jebe svetovalca. Nekomu bo pomeno samo to, da mu čas mine in se z nekom meni.

UREDITEV IZJAV PO KODAH IN ZDRUŽEVANJE V KATEGORIJE

a) poznavanje pravice 1. sem bil kot starejši mladoletnik v prevzgojnem domu Radeče, mi je to znano, ker smo to pravico tam imeli. 2. tukaj tega primanjkuje 3. sam sem že izrazil željo po svetovalcu 4. je rekla, da to ni mogoče, ker zaenkrat tega oz. svetovalcev ni na razpolago 5. Ker mislim, da je priporočljivo. 6. center nima ljudi 7. Mam pa možnost po izpustu se oglasit na centru, pa je tam ena socialna delavka na postpenali, ki je na razpolago za svetovanje.	- znano, zaradi izkušenj - primanjkuje ljudi - že izrazil željo - primanjkuje ljudi, ni dobil - je priporočljivo - primanjkuje ljudi (center) - možnost svetovanja po prestani kazni na CSD
b) prednosti svetovalnega odnosa 1. drugače izpovedat svoja čustva zunaj, povedat svoje probleme, kaj te muči, kot v zaporu. 2. sem komunikativen in bi mi prineslo ogromno stvari 3. Odkar sem tu, se še z nobenim nisem mogo pogovoriti čist odkrito, na svoj način. 4. Tukaj vsi živijo v svojem svetu, da lažje preživijo, prestanejo 5. Težko je ... ker se eno govori, drugo pa nardi. 6. Jaz bi se počuto lažje, olajšalo bi mi vso stvar, če bi mel svetovalca 7. težave tu ma vsak, sploh ko pride. 8. Svetovalec bi bil priporočljiv za vsakega 9. olajšal bi zadevo, nardil bolj sprejemljivo 10. tudi vzgojne bi razbremenilo.	- drugačen občutek, ko se izpoveš - je komunikativen - velik pomen - v času prestajanja še ni odkritega pogovora - življenje v svojem svetu, da je lažje - zaradi protislovij je težje - olajšanje prestajanja - težave predvsem ob prihodu - priporočljivost - olajšanje prestajanja - razbremenitev vzgojne službe
c) pričakovanja	

1. prisluhnit gojencu oz. tukaj obsojencu, 2. mu pomagat v stiski 3. možnost krajšega izhoda v bližnjo okolico 4. Najprej bi si mogo pridobit zaupanje 5. preprost, pa komunikativen 6. je težko za svetovalce 7. Ker ne morš kar prit v eno ustanovo, ne da bi vedo, kako je življenje, težave, kazniva dejanja	- prisluhne - pomoč v stiski - izhodi - pridobitev zaupanja - preprost, komunikativen - težko za svetovalce brez predznanja
d) možnosti izbire 1. naj ga raje zbere socialna delavka 2. če zbiraš, začneš komplicirat 3. Meni osebno bi blo vseeno, kdaj, ker čas ne igra vloge. 4. Jaz vem, kaj morm nardit in si tak razporedim 5. Je več različnih vrst dela. Ti, ki delajo v galvaniki, ne bi meli dopoldne meli možnosti 6. Je pa drugače vred, ja, da se upošteva tudi to.	- zbere socialna delavka - zapletanje - čas ni pomemben zanj - odvisnost časa od delovnega mesta - upoštevanje obsojenčevega urnika
e) področja možne podpore 1. Bi lahko, ja. 2. Seveda je odvisno od svetovalca, kolko obvlada različna področja 3. študentka mi ravno ne more svetovat o delu, ki pa kak naj iščem zaposlitev al pa nardim razgovor z delodajalcem, če ga še sama ni mela 4. mam težave na duševnem področju, tak da bi lahko bla tukaj kak podpora. 5. tukaj pa ni primerne osebe, s kero bi se lahko globoko pogovoril, da bi ji povedal, kaj res mislim 6. Meni se odpirajo, jaz pa drugim ne 7. Potem pa se še pogosto zalomi in sem razočaran 8. Ponavadi spet padejo v drogo 9. za obsojenca, ki se mu bliža konec, pol se mu lahko pomaga pripraviti na privat življenje.	- nudenje podpore - odvisno od svetovalca in njegovega znanja - podpora na duševnem področju - pomanjkanje oseb za pogovor - svetovalec drugim - razočaranje nad ljudmi

10. problem tu je, ker se osebje ne ukvarja z obsojenci, z njihovim življenjem na prostosti. 11. In potem se vrnejo v ono staro okolje, mogoče nimajo ničesar in nobenga ... in spet nekaj nardijo. 12. pomaga zrihtat potrebne papire 13. da se mam s kom pogovarjat, s kom, ki mu lahko kaj povem	- priprave na življenje po prestani kazni - osebje ne pomaga pri pripravi - vrnitev v staro okolje, povratništvo - urejanje papirjev - pogovor
f) področja možnega vpliva Uveljavljanje pravic 1. so kršene pravice, ja 2. Zaj sem se zlo umiro, prej sem bil bolj živahen 3. bolj živahen, sploh, ko ni blo kaj izpolnjeno, pa je blo obljubljen. 4. Takrat sem pa znoro. 5. sem si upal pisat kar direkt na Upravo 6. Enkrat sem se tudi spravo na vzgojnega 7. Ker koristim ugodnosti, pa pazim kaj delam 8. ono ni bil pravi način 9. Težava je v tem, da vzgojna služba premalo nardi in da obsojenci dostikrat ne vejo, pri čem so 10. Ne pa zaj, ko se vse dela mimo pravil 11. ne morma mešat zunanjega delavca, svetovalca, z upravo tu 12. en od zunaj, ki bo hodo tak, ne bo mogo na to vplivat. Ni šans 13. omogočil lažje prestajanje kazni. 14. Bi dal drug pogled, ti razložo se z drugega vidika 15. Pri kršenju bi tak le prisluhno in to že dost pomagal. 16. Pol pa bi še kaj svetoval, kak potrpet	- kršitev pravic - umiritev, bolj primerno vedenje - neprimerne reakcije ob neizpolnjenih obljubah - pisanje pritožb, napadi - prilagoditev vedenja ugodnostim - neprimerno delo vzgojne službe - negotovost obsojencev - svetovalec ni enakovreden upravi - nima vpliva - olajšanje prestajanje kazni - drug vidik - prisluhne

17. drugače on nima veze z ministrstvom za pravosodje • Ugodnosti 1. bi lahko lažje, sploh če bi šli z njim. 2. Pa s pomočjo vzgojnega, ki bi ga svetovalec tudi mogo spoznat. 3. Potem bi se pogovorila z vzgojnim, da bi on to preneso dalje, svetovalec pa bi mu tak kaj povedal, če se obsojenec obnaša. 4. In potem bi lahko šla za tri ure kam. Na sprehod v park, al pa kaj. 5. Al pa če ma kdo težave s starši, al pa družino, ga svetovalec pelje domov, se vključuje v pogovor s starši Stik z okoljem 1. ja itak, bi rad mel večjega 2. ne vem ... če bi lahko svetovalec tu pripomogo 3. Samo veš, kam bi te pelal. Med najboljše. Ne pa med barabine in bi vidla, da mam družbo in stike, ko sem zunaj 4. z njegovo pomočjo bi te stike ohranil Reševanje problemov 1. ko mi gre vse narobe, poklical svetovalca, pa bi se z njim pogovoril. 2. bi se mu zaupal, on bi mi pa svetoval, kak ravnat v bodoče 3. Morte pa vedet, da je dost takih, ko jebe svetovalca. Nekomu bo pomeno samo to, da mu čas mine in se z nekom meni Počutje 1. Odlično. 2. Kakor kdaj. So dnevi, ko sem čisto adijo, so pa dnevi, ko sem dobro. Temu stanju tu primerno seveda. 3. Ja, seveda da bi lahko pripomogo. Definitivno.	- svetovanje - ločenost od MP - lažje doseganje - sodelovanje z vzgojno službo - skupni izhodi - urejanje odnosov z družino - povečanje stika - vprašljiv vpliv svetovalca - dokaz obstoječih stikov in ohranitev teh - pogovor ob nevšečnostih - svetovanje za prihodnost - izbira svetovalca, da mine čas - odlično - nihanje razpoloženja
---	---

• Doživljanje sebe, samozavest 1. Na mojo samozavest bi lahko ful vplival. 2. Če bi bil prepričljiv, da že po pogovoru spoznam, da je oseba, v katero lahko verjamem in je res pozitiven, na pa da samo govori tak. 3. Mora znat nekaj, ne pa da bi samo bluzo.	- velik vpliv na izboljšanje - velik vpliv na izboljšanje - prepričljivost, pozitivnost, zaupanje - znanje
g) razlike v odnosih 1. s socialno delavko na centru ... ne morm povedat nič o njej, al pa o najinem odnosu, ker nimama stikov. 2. Vzgojni pa ... Ni ravno nekega odnosa. 3. Nas je preveč v skupini, vsak bi rad o svojih zadevah govoril, tak in tak ne pridemo vsi na vrsto 4. Gre bolj zato, da smo tam, na skupini, enkrat na teden 5. Definitivno bi bla razlika. 6. odkar sem tu, še ni blo osebe, s kero bi se lahko odkrito pogovoril 7. Da je nekdo tu le za tebe, da si bo vzel čas. 8. Da je tukaj za odkrit pogovor 9. in ti bo poleg tega še svetoval, 10. je to že takoj drugačen občutek, večja samozavest, odnos. 11. tu, s socialno ... ona pride, ko jo prosiš, se kao pogovori in gre. 12. Tu ne gre za nobeno svetovanje. 13. Je bolj za zavodske probleme, finance po izpustu. 14. Definitivno bi bla večja iskrenost 15. Ker je že odnos čist drugačen. 16. Ne vpliva na upravo • Vednost o kaznivem dejanju 1. Že prej, da ve.	- ni stikov s soc.del. s CSD - ni odnosa z vzgojnimi - prevelike skupine - le prisotnost na skupini - razlika v odnosih - ni oseb za odkrit pogovor - pogovor - svetovanje - drug občutek, samozavest - pogovor s soc. del. na prošnjo - ni svetovanja - pomoč za finance - večja iskrenost - drugačen odnos

2. bi ga že poznal, če bi prej vedo 3. V nasprotnem primeru bi mu lahko lagal. 4. da je vsaj delno seznanjen. 5. Da ve, s kakim človekom ma opravka. 6. Sicer pa, nimam kaj skrivat, naj ve, če ga zanima.	- ni vpliva na upravo - poprejšnja seznanjenost - možnost laži - vsaj delna seznanjenost - spozna človeka - ni skrivnosti
h) dodatek 1. si želim, da bi ta zavod to pridobil. 2. Že ta čas se je menjalo ogromno obsojencev, ki bi to rabli, še dosti se jih bo, preden bo zaživel, 3. mam izkušnje s svetovanjem in mislim, da bo v vsem tem samo nekaj pozitivnega. 4. Lahko pomaga.	- pridobitev - potreba obsojencev - po izkušnjah je pozitivno - pomoč

9.3 ČLANEK NA SPLETU IN V ČASOPISJU

Tudi zaporniki potrebujejo lepo besedo

Ko se zapornik znajde za zapahi, ljudje pozabijo nanj. Čeprav je pripravljen zaživeti na drugačen način, pa marsikomu ta življenjski projekt zaradi neposluha družbenega okolja ne uspe. Zakaj ne bi ravno vi s svetovanjem in podporo pomagali osebam na prestajanju zaporne kazni, da bi uresničili svoje sanje in začutili upanje, da zunanji svet še obstaja?

Namen in cilj svetovanja obsojenim osebam sta ustvarjanje in razvijanje človeškega odnosa med svetovalcem in zapornikom, nudenje emocionalne človeške opore, izmenjava informacij, pomoč pri razreševanju konfliktnih situacij, vplivanje na predsodke ljudi o obsojenih osebah. Kot pravijo nekateri zaporniki, je »svetovalec most med družbo in tabo, s čimer ti pomaga prehoditi ta most«.

Če bi želeli tudi sami postaviti na noge človeka, ki zaradi sivih sten že vrsto let ni videl, kako sonce zjutraj vzide in zvečer zaide, če bi želeli posamezniku pomagati, da verjame v jutrišnji dan, poln presenečenj, se lahko udeležite delavnice za usposabljanje prostovoljcev svetovalcev. Vabljeni ste tudi vsi ostali, ki bi radi spoznali področje penale in postpenale ter same zavode za prestajanje kazni. Želja postati svetovalec ni pogoj za pristop k delavnicam.

Dvodnevna delavnica bo pripravljena pod okriljem projekta »ZID - Zapor Ima Dušo«: USPOSABLJANJE PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV ZA OBSOJENCE ZAVODA ZA PRESTAJANJE KAZNI KOPER in mentorstvom dipl.soc.del. Karin Pez, zaposlene na Centru za socialno delo Koper.

Delavnica bo v petek, 17. oktobra 2008 s pričetkom ob 13.30 uri in zaključkom ob 18.30 uri ter v soboto, 18. oktobra 2008 s pričetkom ob 9.00 in koncem ob 14.30 uri. Na delavnici se bosta predstavila Zavod za prestajanje kazni Koper in Društvo Svít, svojo izkušnjo bo z nami podelil obsojenec na prestajanju kazni. Spoznavali bomo metode dela z obsojenci: vzpostavljanje delovnega odnosa, individualni načrt, krepitev moči, ipd. Delavnica bo temeljila na praktičnih primerih, pridružili se nam bodo različni gostje (dr. Dragan Petrovec, mag. Jelka Škerjanc, ...).

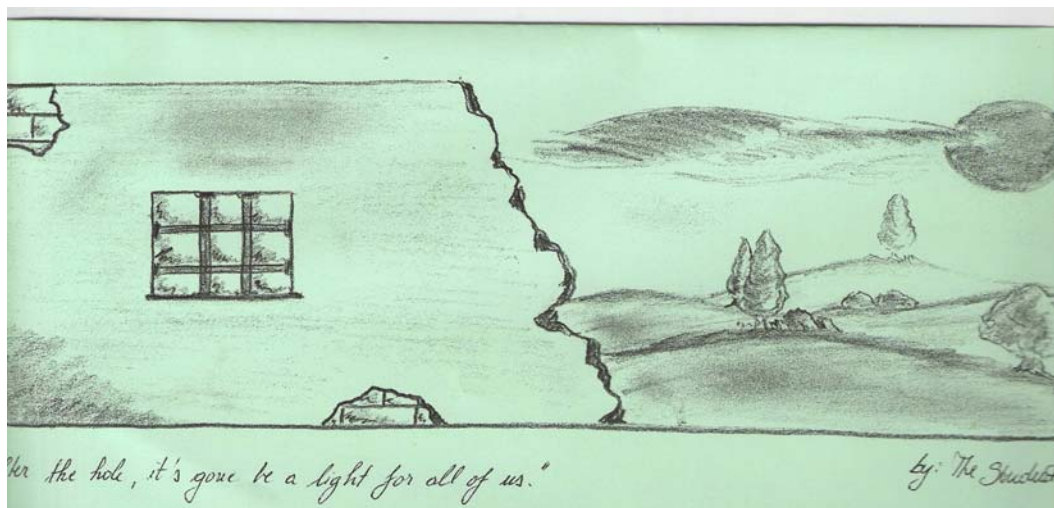
Delavnica je brezplačna, potrebno se je samo predhodno prijaviti na galena8@gmail.com. Na enak naslov se lahko tudi obrnete za kakršnekoli dodatne informacije.

Tina Mojškerc in Mojca Čavničar,
Vodji projekta ZID

9.4 OGLASNI PLAKAT

Zapor Ima Dušo

VABI VSE, KI BI ŽELELI SPOZNATI SVET NA DRUGI STRANI ZIDU, VSE, KI BI RADI PRIDOBILI **NOVE IZKUŠNJE** V NUDENJU POMOČI IN POSTATI **PROSTOVOLJCI- SVETOVALCI** OSEBAM NA PRESTAJANJU ZAPORNE KAZNI, DA SE NAM PRIDRUŽITE.



DELAVNICI USPOSABLJANJA:

PETEK, **17. 10.** 2008 od 13:00 do 19:15

SOBOTA, **18. 10.** 2008 od 8:30 do 15:00

Delavnice so brezplačne. Potekale bodo na CSD Koper, Cankarjeva ul. 6, 6000 Koper. Predhodne prijave na galena8@gmail.com ali na 040 882280.

9.5 VABILO NA DELAVNICO

Datum: 08. 10. 2008

V okviru projekta »ZID: Zapor Ima Dušo«, katerega poslanstvo je ustanovitev skupine za usposabljanje prostovoljcev, ki bodo nudili svetovanje v koprskem zavodu za prestajanje kazni zapora, z namenom, da bodo prostovoljci svetovalci v dodatno oporo osebam na prestajanju kazni,

VAS VABIMO

*na dvodnevno delavnico usposabljanja prostovoljcev svetovalcev,
ki bo potekala v **petek, 17. 10. 2008**, od 13.00 ure do predvidoma 19.15 ure,
v **soboto, 18. 10. 2008**, od 8.30 ure do predvidoma 15.00 ure,*

v prostorih Centra za socialno delo Koper,

Cankarjeva ul. 6, 600 Koper.

Kot gostje se nam bodo pridružili: dr. Jelka Škerjanc (FSD), g. Maurizio Lazar, dipl.soc.del. Lorena Pahovič (Društvo Sviti), dipl.soc.del. Valentina Kovač (ZPKZ Koper), dipl.soc.del. Darja Kocjančič in dipl.soc. del. Karin Pez (obe CSD Koper) in dr. Dragan Petrovec (Inštitut za kriminologijo).

Prosim, da svojo udeležbo potrdite najkasneje do srede, 15. 10. 2008 na telefonsko številko: 040 882 280 ali po e-mailu: galena8@gmail.com

Glede na to, da gre za aktualen in z vidika vsakdanje prakse relevanten projekt, vas vljudno vabimo, da se nam pridružite.

Lep pozdrav,

Mojca Čavničar in Tina Mojškerc,

Vodji projekta »ZID: Zapor Ima Dušo«

*Karin Pez, dipl. soc. del.,
koordinatorka za nadomestne kazni*

*Marija Perkovič, dipl.soc.del.,
direktorica*

9.6 IZDELKI DELAVNICE USPOSABLJANJA

DELOVNI ODNOS

Elementi »v rešitev usmerjenje kratke družinske terapije« po Franklinu in Bieveru (1997: 111 - 118)

Raziskovanje uporabnikovega življenja: svetovalec »klepeta« s svetovancem o njegovem delu, interesih, konjičkih, ipd. Na koncu bi moral svetovalec dobiti odgovore na vprašanja, kot so: kaj uporabnik rad počne, kateri so njegovi interesi, kakšen jezik uporablja za opis sebe in drugih, itd..

Dobiti kratek opis problema: svetovalec postavlja vprašanja, kot so npr. kaj bi se moralo zgoditi, da se je splačalo imeti svetovalko? Svetovalec ponavadi začne posredovati informacije o obstoječem problemu. Svetovalec nato postavlja vprašanja, da zbere informacije o problemu, o izjemah, situacijah, ko problema ni bilo (npr. Kako dolgo se problem že pojavlja? Kdo so drugi udeleženci? Kaj ste doslej poskušali, da bi rešili problem?).

Postavljanje odnosnih vprašanj: ta vprašanja pomagajo svetovancu definirati problem in nanj pogledati iz perspektive odnosa do drugih ljudi (npr. Kaj bi tvoja partnerka rekla glede vajinih preprirov?). Vprašanja svetovancu pomagajo, da govori o problemih iz perspektive tretjega.

Raziskovanje izjem, situacij, ko se problem ni pojavil: svetovalec raziskuje obdobja, ko se problem ni pojavil, ko se je svetovalec učinkovito spoprijemal z njim.

Uporaba lestvic: svetovalec na ta način sledi napredku proti rešitvi problema (npr. na lestvici od 1 do 10 pomeni 1, da zaideš v prerekanje s partnerko vsak dan, jo zmerjaš in ji ne pustiš do besede, 10 pa da se ne prerekaš, jo pohvališ, ji dovoliš, da pove svoje mnenje). Svetovalec lahko uporabi lestvico tudi, da vpraša svetovanca, kako je prišel od 1 do 3. Opisano vedenje, ki pripomore k rešitvi, se pogosto uporabi za oblikovanje naslednjega možnega koraka.

Vprašanje čudeža: to vprašanje lahko postavimo takole: »Recimo, da se je ponoči zgodil čudež in je problem, ki ga imaš s partnerico izginil. Ampak ti tega nisi videl. Kaj je bila prva stvar, ki si jo opazil, ko si naslednjič govoril z njo?« Svetovalec tako pomaga svetovancu vizualizirati nove načine vedenja in to, kako bi lahko stvari bile drugačne.

Dajanje pohval in nalog: pogovor zaključimo s štirimi ali petimi pohvalami in dodelitvijo nalog do prihodnjega srečanja.

INDIVIDUALNI NAČRT

Lastnik načrta: M.N.

Načrtovalka: M. D.

Datum zapisa načrta: 29. junij 2008

UVOD

V čem sem edinstven? V tem, da se še nisem predal, čeprav se mi zdi, da včasih dobivam sama polena pod noge. A še vedno sem tu in vztrajam.

Rodil sem se pred 52-imi leti v Sloveniji, kjer sem obiskoval osnovno in srednjo lesarsko šolo. V bistvu tu živim celo življenje, če odštejem krajše in daljše izlete po Sloveniji in tujini. Imam starejšega brata, ki mi je vedno bil bolj kot zelo strogi oče. Oče mi je pred petimi leti umrl, mama še živi in zelo skrbi za mene. Kot najstnik sem začel kaditi travo, pol sem začel s trdimi drogami in podvigi, ki so temu sledili. Amsterdam, kraje. Vmes sem en čas še sicer delal v eni mizarski delavnici, samo sem zaradi drog dosti manjkal. Dvakrat sem bil v zaporu zaradi kraj. Imel sem tudi žensko, s katero imam otroka, ki je sedaj najstnik in je v rejništvu. Z njegovo mamo nisva več skupaj, jaz sem šel pred osmimi leti v zapor. In tu sem še danes.

VPLIV

Z vplivom je tak, da je malo omejen, samo to je logično, ker sem v zaporu. Zato ne morem reči, da nimam vpliva, ker ga mam toliko, kolikor mi ga tukaj pripada. Ne morem prosto tekat po travniku, če sem pa tukaj. Delam, dobivam neko malo plačo, nekaj gre meni, nekaj na račun, ostalo pa za sina. Tako smo dogovorjeni in se strinjam s tem. Je bila moja odločitev.

Če nočem jest hrane, ki jo tukaj kuhajo, ker je treba priznat, da ni vedno dobra, si pač sam naredim sendvič, kar pomeni, da mam vpliv tudi na hrano. Delam v pralnici, kjer mi je všeč in sem zelo zadovoljen. Tisti dve uri, ko imam prosto za rekreacijo, grem ponavadi v fitnes.

Državlanske pravice? Moram priznat, da se volitev ne udeležujem, ker se mi tak zdi, da je naša politika ... boga. Drugače imam opravilno sposobnost, če ne morem sam urejati stvari zunaj, pa za to pooblastim mamo.

Kot sem že povedal, sem v zaporu, zato sem z izhodi malo omejen. Zaradi sankcij dobro leto nisem imel izhodov, nekaj mesecev sem imel celo obiske za šipo, kar mi ni najbolj ugodno, sploh ko je prišel mali na obisk. Počasi začenjam z izhodi, zdaj sem imel dvakrat peturnega, računam, da bom postopoma dobil vikend, čez nekaj mesecev pa tudi dopust zunaj. Če bom v redu in če bo uprava dala blagoslov seveda. Ko sem zunaj, načeloma se sam odločim, kam bom šel. Torej tu imam vpliv. Je pa res, da je malo omejen, ker ravno v Avstralijo jaz ne morem it. Ampak to me ne moti, ker tako preprosto je. Ko bom lahko šel čez vikend domov, bom spal doma, pri mami.

Ne bi nič kaj veliko spreminjal glede vpliva, ker veliko niti ne morem. To mi je jasno, z glavo skozi zid pa ne morem silit, nobenemu ne bi koristilo. In rad bi, to bi pa res rad, da bi imel večji vpliv v življenju od malega. Vem, da se celo življenje pozna samo iz zavora in da mu ne bom nikoli mogel biti oče v pravem pomenu besede, ampak še vedno je moj otrok, ga imam rad in zato bi mu rad pomagal. Ne le finančno. In prisostvoval pri vzgoji in šolanju. S šolo bi moral vzpostaviti boljši stik.

SPRETNOSTI

Obvladam veliko stvari. Zaradi nekaterih sem v zaporu. Kar mogoče pomeni, da imam še prostor, da se izboljšam. Ampak recimo, da nimam več namena delat takih stvari, zaradi katerih me lahko zaprejo.

Res pa znam dobro delat iz gline. V prejšnjem zaporu smo imeli prav svojo delavnico in sem lahko to delal. In sem ful užival ob tem, naredil sem celo svojo razstavo. Tu te možnosti nimam. Zato rišem. Na svilo, steklo, papir. Ne rečem, da rišem bajno lepo, ampak nekaj smisla pa verjetno vseeno imam. In zelo uživam pri tem. Mi pa večkrat zmanjka idej, kaj bi risal. Zato ne narišem nič. Sem pa letos narisal novoletne voščilnice za zapornike. Mi je socialna delavka ponudila to možnost in sem valda rekel ja. Sem vsaj kaj delal še popoldne, ko sem nehal v pralnici.

V pralnici, kjer delam, je treba včasih tudi kaj zašit in moram reči, da sem začel uživati v tem. Rad šivam. Sem si naredil že pižamo in majico. Pa ene hlače sem malo spremenil. Sem jih naredil v bolj poletne. Sem zadovoljen s tem, samo bi se moral naučit še malo boljše. Ker ne poznam vseh pravil in trikov.

Veš, kaj bi tu rad spremenil? Da bi lahko spet delal iz gline. Da bi mi dali prostor in možnost, si bom ostalo že sam zrihtal. In da bi imel več materiala, da bi risal. Več materiala, ker če rišeš samo z barvicami, se začneš že malo dolgočasit. Vsaj jaz.

Pa rad bi šel v šiviljski tečaj. To moram najprej zvedeti, če obstajajo, koliko stanejo, kje in kdaj so in potem čakati, da bom dobil izhode. Prej tak ne morem nič.

Aja, pa z računalnikom bi se rad naučil delat. Ta internet in to, to meni ni nič jasno, kaj je to. Samo gledam lahko. Ko sem bil še zunaj, tega ni bilo. Ampak to me lahko nauči nečak, ko pridem ven. Torej bo še trajalo.

STIKI

Moji stiki so sama izbrana družba. Povej kaznivo dejanje, pa ti ga najdem med stiki. Hecam se. Živim v zaporu, imam omejene stike, predvsem z družino.

Največ vidim svojega cimra in pa sodelavce in šefa v pralnici. Tam sem osem ur, kar pomeni, da sem večino časa z njimi. Ampak to ne pomeni, da smo prijatelji. Si rečemo zdravo, včasih se zafrkavamo, skupaj pijemo kavo in gremo na malico. Če se mi ne da govorit, ni nič narobe, ker igra radio. S šefom v pralnici pa se odlično razumem. Me podpira in mi stoji ob strani. To mi dosti pomeni. Res. Ker brez njega ne vem, kako bi zmožel. Cimra vidim, ko pridem nazaj v sobo. Prej, ko sem bil na drugem oddelku, sem bil sam v sobi, kar mi je bilo bolj

všeč, ker sem imel svoj mir. Ampak s tem se dobro razumem. Se ne kregava, si nisva preveč v napoto, tišina naju ne moti. Boljše on kot kdo drug.

Potem se redno srečujem s pazniki, s katerimi skušam imeti korekten odnos, edino en je, ki misli, da je boga primil za jajca in hodi vse ponosen okrog in teži. Res misli, da je ful več od nas, ker sem jaz zapornik, on pa paznik. Ampak se ga skušam izogibat. Redno tudi vidim sestre, ker imam terapijo, pa k psihiatru grem vsake toliko, ravno zaradi terapije. Svojo vzgojno pa bolj poredko vidim. Ko jo vidim, mi marsikaj pove, kaj vse se bo mogoče zgodilo, samo ji ne verjamem več preveč.

Enkrat do dvakrat na mesec prideš ti sem, ki si moja svetovalka, kar mi tudi dosti pomeni, ker se mi zdi, da mam po dolgem času z nekom spet človeški odnos in ti lahko zaupam. Povem, kaj me muči, kaj razmišljam.

Redno prihaja k meni na obisk mama, kar pomeni, da jo vidim vsak teden. Ona je edina, ki mi vedno stoji ob strani. Brez nje, ne vem, kaj bi. Bila je nekaj bolna, zdaj je malo boljše, ampak še vedno me skrbi, ker nima več 20 let. Z bratom nimam ne vem kakih stikov.

Sin hodi k meni enkrat na mesec, včasih večkrat, včasih manjkrat. Vem, da mu ni lahko bit tukaj, ker to ni ravno okolje za otroka. Pa tudi, ko pride ... je tak bolj tih. ne govori dosti. Razgovori se bolj proti koncu obiska. Saj to lahko razumem. Me celo življenje pozna samo tak. Z obema se tudi slišim po telefonu. Včasih pokličem tudi rejnico, da mi pove, kak je mali.

Pravih prijateljev pa ta trenutek nimam. Tista stara družba, ki sem jo imel zunaj, je imela očitno slab vpliv, zato bo potrebno najti novo.

Predvsem bi rad, da z mamο ostane tako, kot je in da izboljšam odnose s sinom in bratom. Da bom več v sinovem življenju, da bom imel vidnejšo vlogo. Ko bom začel z izhodi, bi lahko začela, kam skupaj hodit. Najprej za dve uri, pol vedno več. Da se navadiva drug drugega. Ne razmišljam toliko o tem, da bi prišel živet k meni, ko pridem enkrat ven, ker navsezadnje je njegova rejnica njegova družina, na nek način.

In z bratom bi rad izboljšal odnos. Ampak glede na okoliščine moram najprej vsem dokazat, da nisem več tisti slab, da znam živet brez drog in počasi ... če mi bosta dala možnost, bi se lahko tu kaj spremenilo. Izsilit ne bom mogel nič, to mi je jasno.

ZDRAVJE – SKRBI – VESELJE

Glede zdravja bom rekel, da sem lahko vesel, da sem še živ. Sem imel pestro življenje in nekje se to mora poznati. Kot otrok nisem imel večjih težav. Medtem pa droga ... žile so na srečo v redu, jetra so povsem druga situacija. Sem bil tudi na metadonski terapiji, ampak ni vplivala dobro name. Tako da sem jo zamenjal. Počutim se dobro, namen imam, da zdržim. Da nadaljujem z abstinenco. Vem, da sem to že večkrat rekel in poskušal, ampak zdaj bi mi lahko uspelo. Slišim dobro, vidim malo slabše, zato nosim očala in nič ne bi imel proti novemu okvirju glede na to, da tega skupaj drži lepilni trak.

Nekih pretiranih skrbi nimam. Kvečjemu to, kak dolgo bo mama še živel, glede na njeno starost in zdravje. In kaj bo z malim, njegovo šolo, ker tu malo šepa. Ampak se mi zdi, da na to dvojje nimam nekega velikega vpliva za spremembe. Malega lahko spodbujam, mu skušam povedati, da je osnovna šola pomembna, a da samo osnovna šola dandanes ni več nič.

Veseli me, ko delam iz gline in rišem. Se trudim, da delam tega čim več. Se pomirim in pozabim, da sem v zaporu. Malo odmislim situacijo. Včasih mi je bilo v veliko veselje hoditi v fitnes, zdaj mi ni več toliko do tega. Sem pa začel brat. Ne morem reči, da sem začel branje oboževati, ampak če je knjiga dobra, mi vsaj hitreje mine, čas, malo se vživim v drug svet, razmišljam.

Predvsem bi si rad nabavil nova očala, ker teh ne bom mogel več dolgo sam popravljati. Torej moram k okulistu na pregled, dobiti napotnico, pri optiku poiskati lep okvir in delno sam financirati.

CILJI:

1. Imeti več vpliva v sinovem življenju
2. Nov okvir za očala
3. Izdelovanje iz gline.
4. Naučiti se osnov na računalniku.

STROŠKOVNIK

Cilj: imeti več vpliva v sinovem življenju

KORAKI	KAJ (je potrebno narediti)	KDO (bo naredil)	CENA	PLAČNIK	DO KDAJ
Krepitev stikov s sinom, rejnico in povezovanje z učitelji	Redna srečanja s sinom, rejnico; Udeležba na govorilnih urah v šoli	Sam se bo udeleževal srečanj z vsemi udeleženci; rejnica bo poročala o dogajanju doma, učitelju o sodelovanju v šoli	Stroški prevoza	Vsak sam	Redno, ves čas

Cilj: nov okvir za očala

KORAKI	KAJ (je potrebno narediti)	KDO (bo naredil)	CENA	PLAČNIK	DO KDAJ
Pridobitev namenskega izhoda, ga izkoristiti za obisk okulista, ki izda napotnico, ki ga je potrebno najti v optiki	Se naročiti pri okulistu, dobiti napotnico za subvencijo, iti do optika, kjer je potrebno zbrati okvir za očala	Sam ali mama se naroči pri okulistu, sam opravi pregled; do optika gre v spremstvu mame ali svetovalke, da pomagata pri izbiri očal	Cena okvirja in dela očal; do 100 eu	Sam.	V dveh mesecih

Cilj: izdelovanje iz gline

KORAKI	KAJ (je potrebno narediti)	KDO (bo naredil)	CENA	PLAČNIK	DO KDAJ
Dogovoriti se z upravo, vzgojnimi delavci in inštruktorjem v delavnici za čas, prostor in material	Pridobitev soglasja za delo, nabava materiala, določitev možnih terminov	Uprava da soglasje in določi termin in prostor; potreben material nabavi zapor ali sam oz. družina	Stroški gline in pripomočkov; če bo kupljen pri obrtniku, bo lahko nižji	Sam, mama	Čas prestajanja kazni

Cilj: naučiti se osnov na računalniku

KORAKI	KAJ (je potrebno narediti)	KDO (bo naredil)	CENA	PLAČNIK	DO KDAJ
Na obiskih doma ga nečak uči osnov rokovanja z računalnikom	Slediti nečakovim navodilom, sam vaditi in preskušati programe, delovanje interneta	Nečak in sam	Stroški elektrike in interneta, ki se ne spremenijo; stroški za avtobus do doma (2,50 EUR na obisk)	Sam	V enem letu

ANALIZA TVEGANJA – PRIMER GREGOR

1. Opis situacije:

Gregor (33 let) je bil v mladosti nogometaš v nemški ligi, potem se je pri osemnajstih huje poškodoval in nogomet je postal preteklost. Njegovo življenje se je spremenilo, nevajen takšnega načina življenja, je začel zahajati v družbo, ki je uživala prepovedane droge in kmalu jih je začel tudi sam. Ko je prišel v Slovenijo, je sam, brez vključitve v kakršnekoli program, dosegel abstinenco, pri kateri je vztrajal eno leto. V tem času je spoznal tudi svojo partnerko Kristino, ki je bila in je še uporabnica prepovedanih drog. Njuno življenje se je tako vrtelo okrog droge, nabave, tatvin, danes pa imata tudi dva otroka (2 in 4 leta), za katera pomagajo skrbeti Kristinini starši. Gregorjeva družina, s katero ima sicer dobre odnose, še vedno živi v Nemčiji. Zaradi majhnih tatvin je bil obsojen na leto in tri mesece zaporne kazni. Skrb za otroka je tako ostala Kristini, ki ima močan vpliv na Gregorja in ki ne izkazuje nobene želje po abstinenci, posledično je zanemarjala tudi otroka. Zgodilo se je tudi, da je Gregorju ponujala, da bi v zaporu preprodajal drogo, ni urejala finančnih zadev, zaradi česar nekaj časa ni bila upravičena do denarne socialne pomoči, pa tudi sedaj so v postopku deložacije. Gregor se je medtem v zaporu vključil v metadonski program in dosegel abstinenco. Z ostalimi sokaznjenci in pazniki je imel ves čas nevtralne odnose, ni bil konflikten. V zaporu ni delal, ker dela ni bilo na razpolago, skupine je obiskoval predvsem zaradi ugodnosti, z vzgojno delavko se je razumel. Socialni delavki s CSD, ki pokriva področje pokazenske obravnave je kar zaupal, Kristina se je veliko boljše razumela s prejšnjo. Po nekaj mesecih je Gregor dobil svetovalko, s katero se je dobro razumel in ji je zelo zaupal, z njo je podelil svoje misli, občutke, strahove. Največji strah je predstavljala velika možnost odvzema otrok in postavitev pod rejništvo, s čimer se Gregor ni hotel sprijazniti, saj svoja otroka obožuje in kot se je sam izrazil, je pripravljen zanju storiti res vse. Kar se tiče otrok ni zaupal strokovnjakom, ker ga je venomer preganjala misel, da mu ju bodo odvzeli.

Kmalu bo prestal s prestajanjem kazni. Razen v skupno stanovanja se nima vrniti nikamor drugam, službe nima, prav tako ne družbe, ki ne bi bila del narkomanske scene. Sam je pripravljen še na zdravljenje v komuno, pod pogojem, da gredo z njim otroci, sicer pa si najbolj želi, da bi tudi Kristina dosegla abstinenco, saj se zaveda, da bodo sicer zanj skušnjave prevelike. Selitev od Kristine jemlje kot zelo skrajno možnost, saj si želi z njo ostati.

2. Mandat:

- a) *formalen*: ga ni (vaja na delavnici)
- b) *uporabnikov dejanski*: ni izrečen
- c) *moralni*: moralna zavezanost, Kodeks etike

1. **Tabela za izdelavo ocene tveganj**

- a) Okoliščine tveganja: po prestani kazni se vrne domov k partnerki
- b) Nevarnost: - se znova začne zadevati,
 - zanemarja otroka,
 - se oddalji od družine,

- pristane na cesti,
 - se vrne v narkomansko družbo,
 - zapade v kriminalna dejanja,
 - prekine stik s CSD.
- c) Škoda:
- *zanemarjanje otrok* → občutek krivde → oddaja otrok v rejništvo → grožnje strokovnim delavcem → ugrabitev otrok in pobeg v Nemčijo
 - *izguba let* (časa, ko je abstiniral) → negativna samopodoba → obup, samopomilovanje → *samomor*
 - *izguba denarja* → sposojanje denarja → kopičenje dolgov → prodaja osebnih stvari → revščina → kraja/ prostitucija → *zapor*
 - *slabši odnosi* → prekinitev odnosov z družino → primanjkljaj čustvene in finančne podpore → *občutek praznine*
 - *prepiri s partnerko* → še slabše razmere za otroka → oddaja otrok v rejništvo → grožnje strokovnim delavcem → *ugrabitev otrok in pobeg v Nemčijo*
 - *slabše zdravstveno stanje* → slabše počutje → potrebuje vedno več droge → ima vedno manj moči, da bi si jo nabavil → prosjačenje → hiranje → deljenje pribora → okužba s HIV, HVC → *smrt*
 - *brezposelnost* → izguba stika z ljudmi, ki niso del narkomanske scene → prenehanje s športnimi aktivnostmi, delom → druženje predvsem s tistimi, ki uživajo droge → dolgčas in čas namenjen le iskanju droge → zapletanje v dilerske posle, dolgove → kriminalna dejanja → *zapor*
 - *brezposelnost* → težave z denarjem → stanovanjski problemi → ostane brez stanovanja → pristane na ulici → nevarnosti uličnega življenja → okraden, pretepen → poškodbe, ozeblina → slabša sposobnost, da poskrbi zase → *životarjenje*
- d) Dobiček:
- je z otrokoma,
 - je s partnerko (to je njegova želja),
 - »normalno« življenje,
 - manj pravil, bolj fleksibilen urnik,
 - več svobode,
 - več stikov z družino,
 - več možnosti za družabno življenje (možnost izbire),
 - samostojno razporejanje časa,
 - preizkušanje samokontrole,
 - ugotovitev, da mu je zapor pomagal (organizacija časa).
- e) Taktike zmanjševanja tveganja:
- vključitev v skupino za samopomoč,
 - vključitev v šolo za starše,
 - komuna,
 - žena se vključi v program za odvajanje,
 - partnersko svetovanje,
 - selitev (od partnerke),
 - večja okupiranost, služba,
 - podpora družine (fizična bližina),

- postavitev ultimata – rejništvo/ skrb,
- sodelovanje s CSD,
- metadonsko zdravljenje.

3. Grožnja:

zaznavanje:

splošno: zadevanje je nesprejemljivo, stigmatizirano in še vedno v precejšnji meri tabuizirano; uživalca drog postavi na rob družbe, dobesedno lahko tudi na cesto, kjer doživlja zaničevanje, pomilovanje ali pa je spregledan; če je zaradi ne varnega uživanja drog okužen tudi s smrtno nevarnimi prenosljivimi boleznimi, se ga poleg tega družba še izogiba, do njega ima nesramen, vzvišen odnos; tudi vloga bivšega zapornika ni družbeno sprejemljiva, sploh ker ima oznako nekoga, ki je škodil družbenemu dobrobitu, prisoten je strah, za vse akterje:

- Gregor: trenutno ni niti na metadonski terapiji, želi si abstimirati, a se zaveda, da bo to zelo težko, predvsem zato, ker se hkrati želi vrniti k partnerki, ki ne izraža želje po abstinenci; etiketa narkomana in zapornika ga vsaj navzven ne bremeni in mu ne povzroča kakih problemov, saj pravi, da dokler se on briga zase, lahko to počnejo tudi drugi, za mnenje katerih se niti toliko ne zmeni;

- Kristina: še vedno uporabnica prepovedanih drog, nima ne želje, ne motivacije, da bi abstimirala, tudi Gregorja hoče privabiti v vsaj preprodajo drog, če ne že vnovično uživanje; Gregorjeva vrnitev bi ji lahko olajšala življenje, saj bi ji lahko pomagal pri skrbi za otroka, nabavi droge in večji finančni prihodek, saj bi imel tudi on denarno socialno pomoč;

- otroka: vrnitev domov bi bila za njiju pozitivna, saj bi spet imela ob sebi očeta, a seveda le v primeru, da ostane čist, oz. bo skrbno opravljal očetovske naloge; v nasprotnem primeru se lahko uresniči možnost, da gresta v rejništvo, kar bi lahko bilo dobro, če pri bioloških starših ne dobita ustrezne nege, skrbi in ljubezni;

- strokovni delavci: glavni namen njihovih ukrepov je zaščita otrok; dela se na tem, da bi ostala otroka pri starših, a se zavedajo, da bosta težko dosegla oz. vzdrževala abstinenco in primerno skrbela za otroka, zato ne izključujejo možnosti rejništva; Gregorja podpirajo tudi pri osamosvojitvi;

- sokaznjenci: med kaznjenci ni pristnih, medosebnih odnosov in obstaja nepisano pravilo, da se vsak briga zase, tako da so glede njegove situacije nevtralni;

- družina: njegove starše skrbi zanj, so mu še vedno pripravljeni pomagati in so mu v oporo pri tem, da obdrži otroke, da vztraja v abstinenci in tudi pri tem, da se preseli ali k njim, ali ostane pri partnerki.

a) opozorilo (znaki):

za Gregorja: občutek strahu pred izgubo otrok, ujetosti, utesnjenosti, stigme, uporniško vedenje; nesporazumi in nesodelovanje s CSD, partnerkina družba (želja po istem, biti zadet je dober občutek), kratka doba abstiniranja, nesigurnost vase, želja po drogi, zanemarjanje otrok, dolgčas; za ostale akterje: spori, nesodelovanje, ne-javljanje CSD, odnos do otrok – zanemarjanje otrok, zamujanje, kršitev dogovorov, poseganje po metadonski terapiji, pomirjevalih ali celo drogi;

b) gostota:

odvisna od partnerkinega stanja (večkrat bo sama zadeta, si vbrižgava heroin v njegovi družbi, večja je možnost, da bo tudi sam posegel po drogi) in njunega medsebojnega razumevanja, odvisna od novic s CSD glede otrok, od

tega, ali bo dobil službo ali ne; gostota tveganj je večja, ko se ne strinja z ravnanji strokovnih delavcev; povečana tudi, ko pride v stik s staro družbo;

c) resnost:

velika, ker se lahko začne znova zadevati, sebi in bližnjim oteži, uniči življenje oz. da povod, da gresta otroka v rejništvo; tudi sam priznava, da ga droga še vedno mika in se ji bo težko uprl, če tudi Kristina ne bo abstinirala (živi v iluziji, da če bo ona abstinirala, da bo potem vse v redu in tako kot si sam želi); grožnja je povezana tudi s trenutnim slabim počutjem, strahom - je resna, saj si zelo želi obdržati otroka;

d) dejavniki, ki:

- povečujejo tveganje: spori, partnerkino zadevanje, brezdolje, nezaupanje vase, pomanjkanje stikov z abstinenti, pitje alkoholnih pijač, pomanjkanje denarja, notranja stiska, strah, slaba komunikacija in sodelovanje s CSD, življenje v iluziji in predstavah, lastna nezainteresiranost, stiki z ostalimi zasvojenici;

- zmanjšujejo tveganje: selitev, večja motiviranost za abstiniranje, dobro sodelovanje s CSD in zaupanje, pogostejši osebni stiki z družino, zavedanje o možnosti rejništva, služba, okupiranost, dobri odnosi in razumevanje s partnerko, ki bi prav tako abstinirala, individualni pogovori oz. vključitev v kako skupino za samopomoč, program, kjer bi dobil pomoč in podporo, metadonsko zdravljenje, občutek koristnosti in pomembnosti, redno doživljanje uspehov, napredka; zavedanje, da je tudi od njega odvisna prihodnost njegovih otrok in družine;

e) nevarnost:

definiramo in konkretiziramo dogodek: nevarnost je, da se Gregor iz zapora vrne domov, kjer vsak dan gleda zadeto Kristino z zasvojenjskimi navadami, sooča se z različnimi življenjskimi pritiski, posebej glede otrok, ne zna poiskati pomoči, ima občutek ujetosti, z vsakodnevnimi težavami, obremenitvami, pritiski, odločitvami se sooči na poznan način → se začne znova zadevati → se začne ukvarjati s kriminalnimi dejanji → zapor /odvzem otrok → še večja stiska, možnost ugrabitve otrok/ → po izpustu → postane klošar/ se okuži s HIV/ HVC → umre

- določimo verjetnost dogodka: Gregor ni dokončal nobenega programa zdravljenja zasvojenosti, kjer bi se naučil novih vedenjskih vzorcev, poleg tega še ima vedno veliko željo po drogi, vrniti pa se želi v skupen dom, kjer je njegova partnerka še vedno uživalka drog in ne izkazuje nobene želje po zdravljenju, zaradi česar se bo drogi še težje uprl. Verjetnost, da se Gregor ponovno zadane in posledično zaradi neprimerne skrbi za otroka, leta tudi izgubi, je velika. Upoštevajoč, da govorimo o zasvojenosti, in dejstvo, da je Gregor še precej nestabilen in nesiguren sam vase, pa se verjetnost dogodka močno poveča;

- določimo vrsto škode: psihična (strah pred odvzemom otrok, negativna samopodoba, skrhani odnosi z družino, strah zaradi izterjevalcev, stigma, nazadovanje), telesna (slabo zdravstveno stanje, okužbe, neprespanost), materialna (denar za drogo, prodaja stvari), smrt.

4. Končna tabela za oceno tveganj:

1. Tveganje: Gregor se vrne k partnerki 2. Nevarnost: - začne se zadevati - zanemarja otroka - oddaljitev od družine - pristane na cesti - kriminalna dejanja - prekinitve sodelovanja s CSD	3. Škoda: - zanemarjanje otrok → rejništvo → ugrabitev otrok - negativna samopodoba → samomor - slabši odnosi → občutek praznine - prepiri s partnerko → otroci v rejništvo - izguba denarja → zapor - slabše zdravstveno stanje → smrt - brezposelnost → životarjenje 4. Dobiček - življenje z otrokoma, partnerko - samostojno življenje, fleksibilen urnik, drugačne obveznosti - več svobode, možnosti druženja, stikov z družino in prijatelji - preizkušanje samokontrole - spoznanje o pozitivni strani zapora	5. Taktike zmanjševanja tveganja: - komuna - skupina za samopomoč - šola za starše - selitev od partnerke - partnerka se vključi v program zdravljenja - partnersko svetovanje - metadonska terapija - služba, večja okupiranost - postavitve ultimata - rejništvo - fizična bližina družine - sodelovanje s CSD
---	---	--

5. Sklep:

Biti (zdravljen) narkoman in še zapornik je še vedno precej obremenjujoče, tako za posameznika, ki nosi to etiketo, kot za njegovo družino. Posameznik ima težave s samopodobo, z ureditvijo svojega življenja, in če skuša vse to urediti sam, ob nepopolni podpori družine in s slabim sodelovanjem z ustreznimi organizacijami, je to še toliko težje. A nevarnosti in škoda, ki jih prinese selitve nazaj k partnerki in začetek ponovnega zadevanja, so resne in velike, saj se pojavijo na vseh področjih – od osebnega, duševnega (odvzem otrok, slaba samopodoba, odnosi) do telesnega (poslabšanje zdravstvenega stanja, okužbe, smrt) in navsezadnje tudi materialnega. Če mu uspe, in ne zaide na stara pota, se njegovo življenje lahko precej izboljša, saj končno zaživi kot bolj enakovreden član družbe, ki bo lahko samostojno upravljal s svojim življenjem, čeprav ga bo že omenjena etiketa še zmeraj ovirala. Verjetnost dogodka zaradi okoliščin in psihičnega stanja posameznika nevhvaležno in morda na prvi pogled kar enostavno napovedati, lahko pa jo prepoznamo po opozorilnih znakih (spori, stiska, nesodelovanje) in zmanjšujemo dejavnike, ki sicer tveganje povečujejo (partnerkina družba, slabo sodelovanje s CSD in drugimi organizacijami oz. družino), hkrati pa vnašamo več tistih, ki to tveganje zmanjšujejo (dobri odnosi predvsem z otrokoma, motivacija, izboljšanje samopodobe, sodelovanje).

6. Ukrepi in storitve:

- po prestani kazni selitev drugam, ne k partnerki;
- komuna;
- vključitev v skupine za samopomoč, šolo za starše;
- delo na vzdrževanju abstinence oz. doseganju le- te (Kristina);
- svetovalno delo v smeri izboljšanja samopodobe, učenja bolj zdravega načina komuniciranja in soočanja s konflikti (lahko tudi obiskovanje različnih tečajev);
- večja zasedenost, sprejemanje novih odgovornosti, zaposlitev, hobiji;

- pomoč in sodelovanje CSD, spremljanje družine, pomoč ob urejanju;
- nadzor nad varnostjo otrok.

7. Spremljanje in ovrednotenje:

Gregorja in njegovo družino po prestani kazni in vrnitvi domov redno spremlja CSD, predvsem zaradi zaščite otrok. Nadaljnje ukrepe sproži glede na sodelovanje staršev in njune skrbi za otroka. Seznani ju z možnostmi zdravljenja zasvojenosti, socialne pomoči, ki ju nudi center, z organizacijami za samopomoč, šolo za starše, ipd. Različni strokovnjaki, ki delajo z družino, se redno srečujejo in izmenjajo mnenja, predlagajo nadaljnje delo, katerega predstavijo tudi družini. Po potrebi se organizira pomoč na domu, za boljšo skrb za otroka. V skrajnem primeru se otroka postavi pod rejništvo.

Morda se znova odloči za metadonsko terapijo, če obstaja tako večja možnost, da se bo lažje uprl drogi.

Gregor skuša najti službo, da bo lažje finančno skrbel za družino in se izogibal narkomanski sceni. Če to ne gre, se trudi, da bosta oba s partnerko droge uživala na način zmanjševanja škode, ne pred otrokoma, pa tudi krajam se skušata izogibati. Gregor kar se da odkrito govori o svojem doživljanju, pomislekih. Vsak mesec oceni svoje delo do sedaj, obrazloži, zakaj morebiti ni česa uresničil in postavlja mesečne plane za naprej, kjer jasno, natančno in konkretno opiše, kaj in kdaj bo storil, da jih bo dosegel.

PRAVICE IN DOLŽNOSTI SVETOVALCA

Poleg temeljnih pravic in dolžnosti, ki jih predvideva kodeks prostovoljstva, veljajo za prostovoljce svetovalce še dodatna Osnovna pravila in napotki za svetovalce, ki se glasijo tako:

Svetovalec ni in ne sme postati pomožni ali nadomestni vzgojitelj, socialni delavec ali psiholog. To vlogo izvajajo za to usposobljeni in v posameznih institucijah zaposleni delavci.

Cilj svetovanja ni spreminjaje, temveč sprejemanje, razumevanje in človeška opora.

Namen svetovanja je tudi pridobivanje novih pozitivnih izkušenj in spoznavanje novih življenjskih vzorcev na področju komuniciranja, izražanja čustev, medsebojnih odnosov, vedenja in postopanja v najrazličnejših situacijah.

V svetovalnem odnosu si svetovanec in svetovalec dasta toliko, kolikor zmoreta. Pomembno je, da se vedete tako, da s svetovalnim odnosom ne povzročate dodatne škode ali slabega počutja oziroma da ta odnos ne pomeni le nove negativne izkušnje.

Bodite to, kar ste. Ne pretvarjajte se in ne manipulirajte, ne z besedami, ne s čustvi.

Bodite odkriti in pošteni v odnosu do svetovanca, tako v konkretnem postopku, kakor tudi v odkrivanju lastnega odnosa (razumskega in emocionalnega) do svetovanca.

V svetovalni odnos ne dajte svoje zasebnosti, dajte pa svojo osebnost.

Ne pripovedujte svetovancu, kaj naj stori in česa ne sme storiti. Ne ga učiti! Ne mu pridigati! Ne moralizirajte! Ne postavite se v vlogo, ki bi jo lahko razumel tako: »Kar jaz storim, je dobro, kar jaz mislim, je pametno in pomembno.« Ne diagnosticirajte.

Stavki, ki so primernejši in ponudijo svetovancu vaše videnje možnih rešitev določene situacije, so sledeči: »včasih si je dobro vzeti čas za premislek.«, »V podobnih situacijah sem včasih storila/a tako in se mi je obneslo.«, »Moje izkušnje so takšne.«, »Spomnil/a sem se nekega znanca s podobnim problemom. Če se ne motim, se mu je najbolje obnesla takšna rešitev.«, »Kaj meniš, kakšne bi bile posledice takšne odločitve ali ravnanja?« itd.

Naučite se poslušati in opazovati! Ne bodite pozorni le na besede, temveč tudi na skrita sporočila in neverbalno komunikacijo (govorico telesa).

Ne obljublajte svetovanju ničesar, česar ne boste mogli zanesljivo uresničiti, ali za kar ne veste, ali boste lahko zanesljivo izpolnili! Uporabljajte sledeče stavke: »Vprašal/a bom«, »Poizvedel/a bom«, »Sporočil/a bom, a ne morem obljubiti«, itd.

Ne storite ničesar, česar svetovanec ne želi, oziroma s čimer ne soglaša, pa če se vam zdi še tako nepomembna malenkost! Zanj je vse pomembno. Zaupanje je osnova dobrega svetovalnega odnosa, zaupanje pa si boste pridobili le s pomočjo pozitivnih izkušenj v svetovalnem odnosu.

Kadar boste v stiski zaradi morebitnega svetovančevega neustreznega reagiranja ali postopanja, naj vam bo eno od osnovnih komunikacijskih navodil: Svetovanec je v bistvu dober, to, kar je storil, je slabo. Kot človeka sva enaka. Gradnja odnosa temelji na vzajemnem spoštovanju, in prav to je eden bistvenih elementov svetovanja.

Pogovarjajte se in vedite se tako, da z ničemer ne prizdanete svetovančevega dostojanstva in da mu s svojim odnosom pomagate, da čim bolj ohrani ali pa si celo pridobi občutek samospoštovanja, lastne vrednosti, samozavedanja in samozavesti.

Vsak razgovor s svetovancem predčasno najavite v zavodu, kjer prestaja kazen. Obiske v zavodu planirajte v času, ko svetovanec nima obveznosti (zaposlitev, šolanje). Če zaradi česarkoli dogovorjenega in napovedanega obiska v zavodu ne bi mogli realizirati, o tem obvezno obvestite svetovanca. Praviloma to storite s pomočjo delavca zavoda, ki predstavlja komunikacijsko vez med vami in svetovancem (o tem se natančno dogovorite v začetku svetovalnega odnosa). Če to ni mogoče, pa mentorja na supervizijski skupini, ki jo obiskujete.

Kje se boste s svetovancem srečevali in pogovarjali (v zavodu ali izven njega), odločajo delavci zavoda. Če bo dogovorjeno, da se z obsojencem srečate in pogovarjate izven zavoda, se z delavci zavoda natančno dogovorite: koliko časa lahko s svetovancem ostanete izven zavoda, kdaj se mora vrniti v zavod, ali se lahko vrne sam ali pričakujejo, da ga boste pospremili do zavodskih vrat, itd.

Vsi dogovori z delavci zavoda in kakor tudi s svetovanci naj bodo konkretni, jasni in nedvoumni, da ne bo prihajalo do nepotrebnih zapletov.

če svetovanec, ki je z vami na prostem izhodu, oziroma ste imeli z njim razgovor izven zavoda, a je bilo dogovorjeno, da se z vami vrne zavod, pobegne in ga torej ne morete pripeljati v zavod, o tem obvestite delavca zavoda, s katerim ste se dogovorili oziroma delavca službe varovanja (paznika).

POMNITE: V svetovančevi prisotnosti, v času razgovorov ali srečanj izven zavoda nikoli ne naročite in ne pijte nobenih alkoholnih pijač! Alkohol tudi ne sme biti morebitno darilo svetovancu (za rojstni dan, novo leto, itd.)

Nikoli ne organizirajte srečanj izven zavoda (piknikov, družabnih srečanja, praznovanj), kjer bi se lahko sestalo več obsojencev oziroma soobsojencev, pa čeprav bi bili prisotni tudi svetovalci. Priporočljivo je, da svetovancu pomagate, da se čim bolj integrira med »normalno«, neobsojeniško populacijo in da se postopno vključuje v nove, pozitivne referenčne skupine.

Če ste se odločili za svetovalni odnos, ste se dolžni redno udeleževati supervizijskih srečanj pri centru za socialno delo oziroma pri drugi ustrezni supervizijski skupini, v katero ste vključeni. Praviloma so te na štirinajst dni.

Kadarkoli se znajdete v situaciji, da ne veste, kako bi ravnali, da ste sami v stiski, da je vaš svetovanec v situaciji, ki bi lahko njegovo težavo še povečala ter da bi z ustreznim ukrepom to težavo lahko zmanjšali ali celo preprečili, se posvetujte s skupino, če pa je zadeva nujna, in ne morete z odločitvijo počakati do sestanka skupine, pa se posvetujte pred srečanjem z moderatorjem oziroma vodjo supervizijske skupine.

Svetovanje je zaupen odnos med svetovancem in svetovalcem, zato ga ne zlorabite! Edino mesto, kjer se lahko pogovarjate o svetovalnih procesih je supervizijska skupina oziroma morebitni individualni posvet z mentorjem svetovanja. Vse, kar se dogaja na tej skupini, je stvar te skupine. Zato pazite, da prav nobenih informacij, ki zadevajo svetovanje ali dogajanje na skupine ne prenašate izven teh komunikacij. (Horvat N., 2000: 7-10)

Na delavnici usposabljanja prostovoljcev svetovalcev o Pravicah, mejah in odgovornostih svetovalcev smo naredile sledeči spisek:

Pravice prostovoljcev svetovalcev:

1. Kadarkoli lahko prekinemo svetovalni odnos, pomembno je samo obvestiti tako svetovanca kot odgovorno socialno delavko.
2. Svoja doživetja lahko podelimo v intervizijskih oz. supervizijskih srečanjih z odgovorno socialno delavko.
3. Kadarkoli za karkoli se lahko posvetujemo z odgovorno socialno delavko.

Odgovornosti prostovoljcev svetovalcev:

1. Na srečanje s svetovancem prihajamo ob dogovorjenem datumu in uri.
2. Na srečanje prihajamo primerno oblečeni.
3. Do svetovanca se vedemo spoštljivo in ga ne krivimo za storjeno kaznivo dejanje.
4. Dolžni smo povedati naprej, kar nam je svetovanec zaupal, če bi njegova izpoved, ogrožala njegovo ali drugo življenje.
5. Dolžni smo povedati odgovorni socialni delavki, ko začutimo kakršno koli spremembo v odnosu s svetovancem (npr. če bi začutili simpatijo, ljubezen do svetovanca ali obratno).
6. Od svetovancev ne sprejemamo daril.

9.7 VPRAŠANJA ZA EVALVACIJO

1. Kaj ste od delavnice pričakovali?
2. Kaj se je od pričakovanj uresničilo?
3. Kako ste bili zadovoljni z delavnico nasploh? Kako ste bili zadovoljni z obsegom, vsebino, organizacijo? Prosim, navedite razloge za oceno.
4. Na delavnici ste poslušali predavanje »Sopotništvo pri načrtovanju življenja po prestani kazni«. V kolikšni meri vam je pomagalo pri razumevanju metode individualnega načrtovanja in krepitve moči? Menite, da boste to lahko uporabili v svetovalnem odnosu? Prosim za utemeljitev.
5. Vam je način dela pri spoznavanju Analize tveganja primeren? Se počutite dovolj opremljeni, da bi ga znali uporabiti?
6. G. Lazar nam je zaupal svojo osebno zgodbo. Je to pripomoglo k spoznavanju življenja v zaporu in v komuni?
7. V kolikšni meri vam je predstavitev društva SVIT pomagala k razumevanju problematike uživanja drog in zasvojenosti?
8. V kolikšni meri vam je predstavitev koprskega zavoda za prestajanje kazni pripomogla k spoznavanju reda in načina življenja v zavodu?
9. Darja Kocjančič je predstavila koncept vzpostavljanja stika in delovnega odnosa. Menite, da sta pomembna in ju boste znali uporabiti v svetovalnem odnosu?
10. Na delavnici smo se pogovarjali o nalogah svetovalca, odgovornosti, pravicah in dolžnostih. V kolikšni meri vam je to pomagalo pri odločitvi, ali postati svetovalec?
11. Ali po današnji bolj podrobni predstavitvi postopka Individualnega načrtovanja le tega bolj razumete? Bi ga znali uporabiti v svetovalnem odnosu?
12. Na delavnici smo izvedli del treninga asertivnosti na temo »Pravice in odgovornosti«. V kolikšni meri vam je pomagal prepoznati in raziskati svoje osebne človekove pravice in pripadajoče odgovornosti tako v vsakdanjem življenju kot v svetovalnem odnosu?
13. Bili smo del diskusije, vodene s strani dr. Petrovca. Kako ste bili zadovoljni s takšnim načinom predavanja?
14. Katera področja so tista, na katerih bi morali še pridobiti znanja?
15. Predlogi za morebitno naslednjo delavnico?

9.8 EVALVACIJA DELAVNIC USPOSABLJANJA PROSTOVOLJCEV SVETOVALCEV

Evalvacija delavnice usposabljanja prostovoljcev svetovalcev, ki sva jo izvedli, zajema oceno zadovoljstva udeležениh na delavnicah, preverjanje ali so delavnice pripomogle k odločitvi, da bodo udeleženske postale svetovalke ter ali se po končani delavnici počutijo bolj obogatene z znanji in pripravljene za vstop v svetovalni odnos.

Evalvacijo delavnice usposabljanja sva naredili s pomočjo vprašalnika (Priloga). Vprašalnik je vseboval 14 vprašanj in dodatno ustno, za katerega se je potreba izkazala kasneje. Vsa vprašanja so bila odprtega tipa. Nobena od udeleženk ni zavrnila vprašalnika, tako da je nanj odgovorilo vseh 13. Vprašalnik so udeleženke delavnic izpolnile po zadnjem predavanju. Analizo empiričnega gradiva sva opravili s kvalitativno metodo.

Za lažje razumevanje sva evalvacijo razdelili na štiri sklope: evalvacija pričakovanj udeležencev, evalvacija odzivov na delavnice ter ocena izvajalcev in samega poteka dela, evalvacija zadovoljstva s programom in predavanji ter evalvacija pridobljenih znanj in pripravljenost za vstop v svetovalni odnos.

EVALVACIJA PRIČAKOVANJ

Udeleženke so od delavnic pričakovale predvsem znanja in informacije, vezane na zapore in obsojence – kako potekata delo in življenje v zaporih, kakšne so dileme, stiske, pričakovanja zapornikov do svetovalcev. Pričakovale so, da bodo spoznale specifičnosti in metode dela z obsojenci, dobra predavanja in zanimive debate, pri čemer bo vse to pomenilo novo izkušnjo in poznanstva. Po mnenju desetih udeleženk, so se njihova pričakovanja povsem uresničila, pri eni se je izpolnila večina pričakovanj, dve pa sta odgovorili, da nista imeli posebnih pričakovanj.

EVALVACIJA ODZIVOV NA DELAVNICO TER OCENA IZVAJALCEV IN SAMEGA POTEKA DELA

Odzivi na delavnico so bili nadvse pozitivni, saj so bile udeleženke z njo zelo zadovoljne - tako z vsebino kot z obsegom in organizacijo. Izpostavile so, da so pridobile veliko zanimivih informacij in drugačen pogled na tematiko, da jim je bilo všeč, da je bilo veliko gostov, ki so dopuščali možnost diskusije; da niso bila klasična predavanja in da se je delalo na podlagi praktičnih primerov in izkušenj. Nekatere so pogrešale diskusijo na temo lastnih predsodkov, še več predstavitev organizacij, ki delajo z obsojenci in morda kakšno soočenje strokovnjakov.

EVALVACIJA ZADOVOLJSTVA S PROGRAMOM IN PREDAVANJI

Darja Kocjančič je udeleženke obogatila z novimi znanji, s primeri iz prakse pa je dokazala, da sta koncept delovnega odnosa in dobrega vzpostavljenega stika resnično pomembna pri delu z ljudmi (»Koncepta sta prvi pogoj za dobro soustvarjanje med uporabnikom in strokovnim delavcem«). Udeleženke so pohvalile predavanje ter poudarile, da si bodo koncepte zapomnile ter jih vsekakor poskusile uporabiti v praksi. Ena iz med udeleženk je še posebej poudarila, da si bo zapomnila, kako je potrebno z uporabnikom podeliti svoje občutke, npr. ko pridemo do točke, ko tudi sami v vlogi strokovnega delavca ne znamo več naprej. Predvsem so izpostavile konkretnost in uporabnost konceptov.

S predavanjem »Sopotništvo pri načrtovanju življenja po prestani kazni« mag. Jelke Škerjanc so bile zadovoljne z načinom predavanja in uporabnostjo teme (»Koncept svetovalca kot sopotnika zaporniku mi je bil zelo všeč in mislim, da je v tem stavku prava vsebina tega odnosa.«), nekoliko manj so bile zadovoljne z manj jasno razlago izdelave individualnega načrta. Zaradi tega sva se odločili, da delavnico o izdelavi individualnega načrta pripraviva naslednji dan, kjer sva s teoretično razlago in primerom podkrepili pridobljena znanja prejšnjega dne.

Udeleženke so v evalvaciji izrazile zadovoljstvo in se počutile bolj pripravljene uporabiti to metodo dela. Ena udeleženka je to komentirala z besedami: »Sedaj res razumem, kaj nam je želela mag. Jelka Škerjanc sporočiti.«

Način dela pri spoznavanju Analize tveganja jim je ustrezal, saj so lahko same preizkušale potek dela. Hkrati pa so izrazile dvom v sposobnost izvedbe analize tveganja v situaciji svetovalnega odnosa z obsojencem. Deset od trinajstih jih je bilo namreč mnenja, da bi morale metodo izvesti večkrat, da bi se počutile bolj samozavestne ob delu.

Trening asertivnosti med udeleženkami je bil zelo dobro sprejet. Udeleženke so zapisale, da jim je trening pomagal pri prepoznavanju lastnih pravic in pripadajočih odgovornostih. Med treningom so veliko razmišljale o sebi. Dve udeleženki sta zahvaljujoč treningu spoznali, da včasih pozabljamo nase in da bodo še veliko morale delati na asertivnem vedenju.

Delavnica o odgovornostih, pravicah in dolžnostih je v večini udeleženk spodbudila velik interes ter pripomogla k pozitivni odločitvi, da bi postale svetovalke. Istočasno pa so izrazile, da kljub dobri predstavitvi, utemeljeni na primerih iz prakse in zavedanju o pomenu vloge svetovalke, v sebi še vedno čutijo dvome, da bi lahko takoj postale svetovalke.

Kratka evalvacija predstavitve koprskega zavoda je pokazala, da so bile udeleženke z njo zadovoljne. Hišnega reda ter dnevnega reda predhodno niso poznale, zato so predstavitev sprejele pozitivno ter pridobile veliko koristnih informacij. Ena izmed udeleženk je še posebej poudarila, da je nad nekaterimi pravili bila presenečena (izpostavila je le dvourni možnost rekreacije).

Predstavitev društva Svit je bila koristna in zanimiva za udeleženke, kar se tiče spoznavanja samega delovanja društva in organizacij, ki se ukvarjajo z uživalci prepovedanih drog, vendar so menile, da bi o drogah in poteku zasvojenosti izvedele še več. Pogrešale se podrobnejše informacije o načinu uživanja drog, informacije o različnih vrstah drog, ipd.

Nad pripovedjo osebne zgodbe g. Mauricija Lazarja so bile udeleženke še posebej navdušene, saj so bile priča dobri praksi ter iz prve roke spoznale življenje ter pogled obsojenca. Marsikatero je zgodba tudi ganila.

Diskusija, vodena s strani dr. Dragana Petrovca, je udeleženkam popestrila delavnico, saj so bile za trenutek postavljene v vloge »kreatork« in ne le poslušalk. Vesele so bile prostora, ki jim je bil dan za izražanje misli in občutkov. Zahvaljujoč drznim pogledom na kazenski sistem ter izzivalnim vprašanjem dr. Petrovca so spoznale različne poglede na zavode.

EVALVACIJA PRIDOBLENIH ZNANJ IN PRIPRAVLJENOST ZA VSTOP V SVETOVALNI ODNOS

Tri udeleženke so se po končanih delavnicah počutile pripravljene za vstop v svetovalni odnos, osem se jih je počutilo, da so delno pripravljene in da bi za popolno prepričanost potrebovale še kakšno dodatno delavnico oz. praktične izkušnje, ki pa jih lahko pridobijo s samim vstopom v svetovalni proces. Dve pa sta morali še premisliti.

Področja, kjer bi po lastnem mnenju udeleženske še morale dobiti kako informacijo in določena znanja, so medsebojni odnosi oz. odnosi svetovalec – svetovanec; pravno področje, področje zasvojenosti in specifičnih svetovalnih veščin. So pa dodale, da bodo veliko pomenile tudi lastne praktične izkušnje, ko jih bodo pridobile.

Za morebitno naslednjo delavnico so predlagale, da bi se podrobneje govorilo o drogah ter odnosu med svetovalcem in svetovancem, da bi potekale dalj časa in bi se tako lahko zvrstilo še več predavateljev in se izvedlo tudi kakšno povezovanje ali soočenje ljudi, ki so z obsojenci v stiku v različnih vlogah. Eden od predlogov je bil tudi obisk zapora ter lažja vprašanja za evalvacijo. Sicer pa je bil predlog, ki se je večkrat pojavil, da ostane enak način organizacije in izvedbe, ker so bile s tem zadovoljne.

Splošen komentar so bile predvsem pohvale in želje za uspešno nadaljevanje projekta ZID: Zapor Ima Dušo.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Mojca Čavničar**, prvič vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2004/2005 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom **Projekt ZID: Zapor Ima Dušo – usposabljanje prostovoljcev za svetovanje osebam na prestajanju kazni zapora** napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice in somentorice.

Datum:

Podpis:

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Tina Mojškerc**, prvič vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2004/2005 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom **Projekt ZID: Zapor Ima Dušo – usposabljanje prostovoljcev za svetovanje osebam na prestajanju kazni zapora** napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice in somentorice.

Datum:

Podpis: